

www.e-rara.ch

Polydori Vergilii Urbinatis adagiorum opus

Vergilius, Polydorus

Basileae, anno 1532

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-1499>

[Polydori Vergilii adagiorum liber II]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

T facies homini tantum, sicut ait Plinius, data, quæ unicum propè discrimen est, quo quis ab altero internoscatur, sic illi soli peculiaris cū primis est sermo unus patrij soli & certus index, nam quem admodum unaquæque regio suam habet uernaculam linguã, ita singulæ propemodum ciuitates aliæ aliter pronunciando, illam adeò uariant, ut cuius quisque sit, nihil certius indicet, quàm ipsa hominis uox. Quam obrem cum diuus Petrus ut homo mortalis, & mortis formidans constanter negaret se nõ nosse Christũ præceptorem, non potuit uitare, quin fando deprehenderetur esse Galilæus, & illius discipulus, cui propterea teste Euangelio, dictum fuit, Nam & loquela tua te manifestum facit. Quod iam uulgò celebratum sermone prouerbiũ increbuit, de eo, cuius uox hominẽ indicat. Aut longius trahi potest in eum, qui suis uerbis proditur, alicuiusue criminis conuincitur.

Alpha & ω, Alpha & beta. II

Alpha & ω, dici suetum est, pro principio & fine, quod apud Græcos, alpha prima sit litera, & omega ultima. Item alpha & beta, pro primo & secundo ponuntur, quod beta sit secunda. Vnde fit, ut ab istis notulis literarum, quibus Græci numerum notant, prouerbiali

biali figura, principium & finis indicetur, quod soli deo competit, qui uti in Apocalypsi scriptū legimus, inquit, Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus, principū & finis. Græcicas notas usurpauit autor libri, quia græce scripsit. Vt sunt hoc loquendi schemate uel ueteres, dicente Martiale libro epigram. v.

Quod alpha dixi Codre penulatorum,
Te nuper aliqua cum iocarer in charta,
Si forte bilem mouet hic tibi uersus,
Dicas licebit, beta me togatorum.

Qui uos audit, me audit. III

Qui uos audit, me audit. Qui uos spernit, me spernit. Qui recipit uos, me recipit. Hæc nō sine prouerbij specie dicuntur à Christo, quibus docet mercedem esse paratam audientibus, uel recipiētibus suos discipulos, quando ipse referre se acceptum fatetur, quicquid in illos beneficij conferatur. Hoc autem hortamento comonemur humaniter tractare alienos seruos, ac ministros nomine dominorū, & illorū, quibus ministrant, cum his decori totum illud honoris sit, quod illis habetur. Sed ad probos uiros prouerbialius refertur, quia hos qui uiuat, deo gratum facit.

Deleantur de libro uiuentium. IIII

Deleantur de libro uiuentium per metaphoram, dicuntur illi, qui in numero eorum qui salui futuri sunt, non habentur, quippe qui sperant, in libro describi, hoc est, inter illos annumeratum iri, quos deus uti refert apo-

stolus ad Romanos, prædefiniendo uocauerat, eosq; uocando iustificauerat, glorificaueratq;. Vnde Propheta in odis psalmo lxxvij. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Nimirum Dauid duos hic libros indicat scriptos, unum uiuentiũ, alterũ iustorũ, In illo prophetæ et patriarchæ inscripti sunt, de quo Moses peccante populo, ait domino: Si non dimittis eis noxam, dele me, de libro, quem scripsisti. Et apud Danielem: Et in tempore illo, saluus fiet populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro. In hoc uero inscripti, qui secuti sunt Christũ, ad quem ipse alludit: Gaudete & exultate, quia nomina uestra scripta sunt in cœlo. Persecutores uero eius & à primo libro deleti sunt, & in altero non sunt scripti. Ex quo in uulgarem iam sermonem abiit, ut quoties uolumus significare malos à bonorum cõmercio procul habendos, perdendos uel, uel aliquos exautorandos uelut indignos, apte dicamus: Deleantur de libro uiuentiũ. Sic hodie nomina eorum qui de famulatio cuiuspiam sciunguntur, ex rationario expunguntur libro, ne in familia deinde censeantur.

Initium sapientiæ timor domini.

V

Si cupimus in librum iustorũ referri, & de uiuentiũ non deleri, conuenit, ut sapientis officium faciamus, qui nihil facit, quod non debeat, nihil prætermittit, quod debeat, cuius rei initium est timere deum. Vnde in psal. ex. dicitur: Initium sapientiæ timor domini. Hoc est,

sapientiæ

sapientia est, timere deum. Id quod Christus in primis mandat, inquit: Timete magis illum, qui potest animam & corpus perdere in gehenna. Et sic tutissima res est, nihil timere, praeter deum. Quo fit, ut sapiens sit, qui timet deum, & qui non timet, insipiens. Per hunc modum ediscitur, oportere Christianum praesertim hominem, in primis uenerari deum, & illum sperare, uti poeta canit, memorem fandi, atq; nefandi, quo sic a malefactis manum absteineat facilius.

Misericordiam uolo, & non sacrificium. V

Ex delectu beatorum, quem solus deus habet, sequitur eius misericordia, quando nos nihil promereri quimus, unde ei duntaxat tribuendum est, quod iusti uiuantur. Propter quod apud Osee prophetam ait: Misericordiam uolo, & non sacrificium. Quem locum Christus prout in euangelicis patet literis, repetit, ad demonstrandum, officia charitatis deo acceptiora esse, quam Iudeorum sacrificia, quae per animalium caedem fiebant, clamante etiam Esaia: Quod mihi multitudinem uictimiarum uestrarum dicit dominus? Plenus sum. Et Solomon nihil diuersum refert, inquit: Facere misericordiam & iudicium, magis placet deo, quam uictimae. Et Hieronymus hunc disserens locum, ait: Hostia enim placabilis deo, hominum salus est. Hinc itaque iactatum uulgo prouerbum in superstitiose religiosos, qui caerimonijs duntaxat concelebrandis, aut preculis recitandis, mirifice intenti sunt, in illisq; summum pietatis

tis fastigiū collocant, cunctum aliud pietatis officium,
more Iudeorum, non magnopere curantes.

Si deus pro nobis, quis contra nos? VI

Est deus pro nobis, ut docet Origenes, quod spiritus
dei habitat in nobis, quod spiritu dei agimur, uel quod
secundum propositum, uocati sumus, primū per docu-
menta Iesu, deinde iustificati per eius mortem, postre-
mo glorificati per eius resurrectionē. Hæc sunt à deo
nobis concessa, ut iustis, quamobrē Paulus ait: Si deus
pro nobis, quis contra nos? Quasi dicat, nihil nobis
officere poterit. Vnde Dauid: Dominus illuminatio
mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector
uitæ meæ, à quo trepidabo? Hinc factum, ut cum uolu-
mus significare innocentiam ut diuino uallatam semper
præsidio ubiq; esse tutam, prouerbij uice eleganter di-
camus, Si deus pro nobis, quis contra nos?

Non tentabis dominum deum tuum. VII

Vt deus nos si boni sumus, tuetur, sic si mali, deserit.
Quare Moses diuinæ iustitiæ bene gnarus, populū in-
primis admonuit Hebræum, ut ne ullo dominū aude-
ret tentamēto irritare uti quærendi studiosus, quod ad
ipsum non pertineret, sed tantū præcepta & cerimonias
datas seruaret. Vnde apud Hebræos est deinceps
in adagium adscitum, Non tentabis dominū deum tuū.
Quod & Christus usurpat aduersus diabolum, à quo
tentabatur. Quadrabit in eum, qui potentiorē se teme-
re infestat, à quo facile possit opprimi.

DURUM

Durum est, contra stimulum calcitrare. VIII

Huius simile est uetus prouerbiū à nostro Terentio usurpatum, quod in actis apostolorū refertur à Christo admonente Saulum dementiæ, quod uellet aduersus se pugnare, ac dicente, Durū est tibi contra stimulum calcitrare. Significat autē non esse illis resistendū, qui laceßiti nocere possint, neq; grauate ferendum, quod euitare non ualentibus plus afferat doloris, & deniq; stultū esse, repugnare, quem uincere nequeas. Sumpta est metaphora à bobus, qui stimulo ab agricolis sup-
punguntur, in quem cum calcitrant, peius leduntur.

Tange montes, & fumigabunt. IX

Tange montes, & fumigabunt, Carmen est Dauid fiduciæ plenū. Sanè ille diuini implorans auxiliij aduersus Philistinos, ita futurum sperabat, ut inimici quamuis instar montis elati superbia essent, iuuante deo, ad nihilum redigerentur. Translatio est prouerbialis à torre, qui cum extinguitur, tum maxime fumat, & hærebit in eos, qui in eminentia constituti, uel multum ualentes plus nimio potentiæ aut uiribus fidentes, ut quospiam afficiuntur incōmodo, perinde à summo protinus ad imum decidunt, animoq; deficiunt, ut semiustus torris cum ab igne separatur, totam domum suffiendū, in fumū euanescit. Vulgus tamen solet uersa uice, secus uti, cum uult significare non esse irritandos potentes, utpote qui tantillū iniuria laceßiti more accensi ignis, exardescant ira, & uiuantq; sine modo. Sed prior sensus

mihī magis aridet, aptiusq; consentit.

Arbor bona fructus bonos facit.

X

Arbor bona fructus bonos facit, contrā mala non potest fructus bonos facere. Vt enim huiusmodi arbores fructu internoſcuntur, ſic homines factis apparent, quales ſint, quoniam nunquam liquidum ſyncerumq; ex turbido uenit, & uir bonus uſque eo perducit animum ſuum, ut non modò nolit peccare, uerumetiam non poſſit. Contrā malus uix tantillum boni facere potest, quippe ubi bonum ſe ſimulat, tunc peſſimus efficitur. Sic iſtiusmodi prouerbialibus metaphoris contumuis edocemur, uitam principio bene inſtituere, animumq; ad aliquod honeſtum ſtudium adiungere, quando omnis noſtra actio poſtmodum moribus reſpondeat, neceſſe eſt.

A fructibus eorum cognoſcetes eos.

XI

Huc reſpicit & hæc metaphora, à Chriſto uſurpata, A fructibus eorū cognoſcetes eos. Ille enim uolens docere, quomodo doctores ſucosa bonitate muniti ſint nobis cauendi, oſtendit certum uirtutis atq; uitij diſcrimen, quo uirum bonum à malo facile poſſimus diſcernere, ut hunc tanquam peſtem fugiamus, & illum ut ſalutare ſydus cōtemplemur, ſectemurq;. Omnis enim noſtra uita aut in actione, uel in oratione acquieſcit, hoc eſt, aut facimus, aut dicimus ſemper aliquid, & quàm illud ueriſſimum eſt, tam hoc ualde cōmentitium eſſe poteſt, id quod faciunt pſeudoprophetae, & hypocrite,

pocritæ, qui nulla magis re internoſci poſſunt, quàm ſuis actibus, qui certiſſima ſunt bonæ aut malæ uitæ indicia. Hinc igitur iam in tritum abiit prouerbiũ, A fructibus eorum cognoſcetes eos. Nos uti cõmode poſſumus, cum uolumus ſignificare, non eſſe hominũ uerbis, ſed factis fidendum.

Ex fructu arbor cognoſcitur. XII

Ab hoc non abludit illa euangelica figura, Ex fructu arbor cognoſcitur. Sunt enim infinitæ arbores folijs inter ſe perſimiles, item multæ aſpectu perpulchræ, ſed infelices, quæ omnes è fructu apparet, quales ſint, cuius uè generis. Et ita homo quod egerit, eius animi indicium faciet, quando illius uirtuti aut uitio facta non dubitanter reſpondent.

In uestimentis ouium, ſunt lupi rapaces. XIII

Eiuſdem generis eſt illud, Attendite à falſis propheetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. De ijs, qui aliud habitu, eſt uerbo promittunt, aliud re præſtant. Effertur uel aliiter, In pelle ouina latet lupo. Porrò eiufmodi impoſtores ita ſolent ouinæ ſimplicitatis perſonam induere, ut cum pro bonis habeãtur, credentes facilius decipiant. Sed in hæreticos quos theologi noſtri uocãt, ſpeciatiim torquetur, qui iccirco abſtinent, ut ſe incauti ſequentibus uenenum ſuum ſenſim aſpergant.

Nunquid colligunt de spinis uias, aut de tribulis ficus? XIII

Prouerbialis metaphora à uindemiatoribus, & arborum collectoribus fructuum sumpta, qua Christus apud Matthæum demonstrat hæreticos & hypocritas de quibus supra egimus, qui quadam pietatis ueste se obtegunt, tam difficile boni aliquid posse facere, quàm de spinis, hoc est, ex seipsis uias, aut de tribulis ficos colligere. Atqui recte eiusmodi homines spinis comparantur, quia more illarum, uenenatū habentes animū feriant eos, qui propius accesserint. Licebit adagio uti, cum uoluerimus non sine stomacho, innuere in aliquibus nihil apparere sanctitatis, quamobrem debeant præ cæteris coli, aut magnificari.

Aes sonans, aut cymbalum tinniens. XV

Aes sonans, aut cymbalū tinniens, iam olim ille prouerbiali allegoria dicebatur, qui tam uanitate plenus quàm à probitate uacuus, ut concionabundus pie sancteque alijs rectam uiuendi normam inculcabat, atque more rudentis aselli, tollebat uoces, quo longius exaudiretur. Quod hodie bene multi egregie faciunt, cum ad populum concionantur, de pulpitis enim proteruiter clamitant, templa dementer clamoribus opplent, uitia mordaciter carpunt, at ex se nihil præterea præstant, quod eam oleat animi pietatem, quam insigniter præ se ferunt. Sumpta est allegoria ab aere & cymbalis longo sonitu strepentibus, sicut in matris deorum sacris

Sacris utebantur, quod hæc instrumēta ab alio pulsata per se nequeāt sonum adere. Quamobrem apostolus ad Corinthios scribit: Si linguis hominum loquar, & angelorū, charitatem autem non habeam, factus sum uelut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Ita prouerbia liter innuit, uanitatis plenum esse, longe alio modo docere, atque uiuas, uel sentias.

Arundo uento agitata.

XVI

Arundo uento agitata. Parabola superiori cognata, & in prouerbum recepta. Ille enim similis calamo non indecenter dicitur, qui omni uento, id est, rumore uulgi circūfertur, & leuitate mentis, de eo statim ambigit, quod paulò ante prædicauerat. Est ea usus Christus de Ioanne Baptista, ita plebem alloquens: Quid existis in desertū uidere? arundinem uento agitatum? Ac si diceret, Num existis ut uideretis hominē uanum, & sitilem, uelut sibi minime constantem? & propterea subdit: Sed quid existis uidere prophetam? Etiam dico uobis, & plus quàm prophetam. Quadrabit adagium in homines leues.

Qui parce seminat, parce & metet.

XVII

Qui parce seminat, parce & metet. Tracta meta phora ab eo, qui fruges serit, qui si eas minus affluenter sparserit, nequaquam plena manu colliget, ea Paulus ad Corinthios adagionis loco utitur, ut eos ad largitiones inopibus faciendas promptiores reddat, cum minus præmij ille sit à deo accepturus, qui minus de

derit. Et ad Galatas scribens, longiuscule rem trahit dicens: Qui seminat in carne, de carne metet corruptionē. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet uitam æternam. Dauid quoque in eandem sententiam psalmo cxxv. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Et Cicero: Ut sementem feceris, ita & metes. Per hæc unicuique officij præstandi modus præscribitur, qui enim bene fecerit, beneficium, qui uero male egerit, pro merito, maleficium, hoc est, præmium factis dignum reportabit.

Hilarem datorem diligit deus. XVIII

Eiusdem Apostoli dictum uice prouerbij, sermone uulgatum demonstrat, id munus deo esse cum primis acceptum, quod ultro datur, utpote qui nõ æque rem, atq; animum dantis pensitat. Ea quidem ratione Christus duo æra à paupercula uidua in gazophylacium missa pluris æstimauit, quàm diuitum dona. Nos autem per hoc monemur, ad iuuandum inopes propensiores fieri, equidem multum refert, quo quis animo beneficium det, si enim dederit, ut recipiat, iam illud, sicut Tull. ait, desinit esse beneficium, sin uero non dederit, nisi precibus fatigatus, ac inuitus, & id secum remunerationem fert. Nimirum care emit, qui rogat. Quapropter recte monet Ausonius: Si bene quid facias, facias cito, nam cito factum Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

Date,

Date, & dabitur uobis. Dimittite, & dimittentur
mini. XIX

Date, & dabitur uobis. Dimittite, & dimittentur.
Petite, & dabitur uobis. Querite, & inuenietis. Pulsate, & aperietur uobis. Iste euangelicæ sententiæ & id genus cõplures docent, quatenus orando sit aliquid à deo petendum. Ceterũ extra mysticum sensum, singulæ adagij faciem habent, uidenturq; significare mutua charitatis officia, & perinde pollent, ac si dicas: Benefac promerenti, amantem ama, quasi alterum ab altero mutuae uicissitudinis officium pendeat.

Nunquid aliquis panem petenti lapidem
porriget? XX

Aut quis est ex uobis homo, quẽ si petierit filius eius panem, nunquid lapidem porriget? &c. Cognatũ est superiori. Docet Christus exemplo patris, nõ dubitanter esse petendum à deo, quod bonũ est, qui haud dubie dabit abunde. Conueniet, quoties uolemus innuere nõ esse quicquam negandum iusta roganti.

Gratis accepistis, gratis date. XXI

Docet Apostolus radicem omniũ malorũ esse cupiditatem. Quã pestem Christus exterminandam procul ciuitate dei magnopere curans simulatq; dederat suis discipulis potestatem sanandi egrotos, leprosos mundandi, demones eijciendi, ne merces interueniret, quæ dona in primis spiritualia reddit uiliora, adiunxit auiditiæ condemnationem, Gratis accepistis, gratis date.

Si igitur aliter dantur, uideant illi, quorū interest quo iure id fiat, in quos tanquā dominici mandati uiolato- res loco prouerbij, hæc præceptio maxime congruet. Sed fortasse inquires, Hæc ad illos nō pertinet, quia gra- tuito non acceperūt, qui proinde potestate ad quæstum quemadmodū faciunt, uti possunt. Ergo uertamus ada- gium, Nec gratis accepistis, nec gratis detis. Quod ma- gis in usu est, & tantum reipublicæ christianæ malum indies inurit, ut nisi tandem aliquando sanetur, ingens- tem religionis ruinam sit proculdubio æditurum.

Beatum est potius dare, quā reci-
pere. XXII

Beatum est potius dare, quā recipere. Citat apo- stolus Paulus apud Lucam, in actis, hoc testimonium ut à Cristo profectum, quod in euangelicis literis inue- niri non nemo negat, non animaduertens sensa, sed uer- borum ordinē. Etenim quid sibi aliud uult illud, Mu- tuum date, nihil inde sperantes? Item, Date eleemosy- nam? Misericordiam uolo, & non sacrificium? Operi- nudum, egenos uagosq; duc in domū tuam? Et gratis accepistis, gratis date? Cæterū uetus est adagium, quo ad utendum liberalitate perdecenter inuitamur.

Nolite dare sanctum canibus. XXIII

Dari sanctum canibus, & margaritas porcis, ueteri prouerbio Christus uetuit dicens: Nolite dare sanctum canibus, neq; mittatis margaritas uestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant

dirumpant uos. Vocat sanctum, euangelicum dogma, & prohibet comunicari canibus, hoc est, Christianis hereseos cauterio iniustis, qui ritu canum, non permanentes in synceritate religionis, ad uomitū impietatis reuertuntur. Item porcos graphice appellat eos, qui nondum euangelio credentes, in luto uitiorum uersantur. Atque ita utiliter admonet, non conuenire, ut id genus hominibus cito sanctum, & margaritum, id est, mysterium euangelij prodatur, ne illud contemptui habentes in religionē nostram ueluti canes latrent. Sanè hac de causa, fertur ipse Christus consueuisse per parabolas, de regno dei loqui, quod antea fecerant prophete. Quin & Phoenicibus & Aegyptijs par studium fuit, ne theologiae suae mysteria uulgò panderentur. Hinc adagiū fluxit, quo salubriter iubemur, ne nostrae religionis arcana, neue aliquid remotioris doctrinae illis aperiamus narremusue, qui uel uacillant, uel nullo sunt iudicio. Potest non inconcinne & in eos cōpetere, qui indigni sunt, quibus quicquam decori deferatur.

Sapientia huius mundi stultitia est, apud
deum. XXIII.

Apud uulgus, ille cum primis solet dici sapiens, qui undecunq; plus sibi opum, plus honorū cumulauerit, quamobrem ab omnibus honoretur, cum maxime, qui tamen apud deum, tantū abest, ut sit sapiens, ut etiam pro stulto habeatur, utpote qui aliud nihil sibi cōparauerit, quàm quod mirantur homines. Contrà qui recta

sapit, illa omnia ut caduca, fluxa, uana aspernatur, rebus tantum diuinis intentus. Et hic tamen uulgò minus sapere existimatur, quod presentis uitæ cōmoda ob futuram, & illam quidem ut isti Epicurei aiunt, nō satis certam, negligere uideatur. Vtrunque apostolus ad Corinthios scribens, docet: Nullus seipsum seducat. Si quis sibi uideatur sapiens esse inter uos, in hoc seculo stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. Et in epistola ad Romanos ait: Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt. Qui uero secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sentiunt, nam prudentia carnis mors, prudentia uero spiritus, uita & pax, propterea quod prudentia carnis inimica est deo. Quæ sententia admodum pro uerbialis in eos cōmode conueniet, qui humano afflato spiritu, hoc est, extrinsecus rationē uiuendi habentes, nil nisi quod caducum est, sapiunt, quorum cogitationes & studia, ut perbelle propheta ait, dominus scit, quoniam uana sint. At ediuerso omnes hoc apostolico scito iubemur de humanis salubriter desipere, ut cœlestia expeditius meditari possimus, unde nostra sit futura salus.

Regnū meum non est ex hoc mundo. XXV

Ecce, qui Christum sequuntur, ubi loci eum inuenire queant, quando ipse Pilato iccirco respondit: Regnum meum non est de hoc mundo, ut sic teste Cyrillo, liberaret illum à formidine affectati ab se regni, cuius quidem

dem criminis falso à Iudæis insimulabatur, cū re uera principatus eius non uspiam certus, sed cœli & terræ, terrarumq; omnium esset. Hinc itaq; tritū in uulgo pro uerbiū est, ut quoties quis uult scienter & mystice innuere, se tantū de cœlesti patria meditari, aut longe alio, et illo quidē non inutiliore, ac inscia plebs autumat, studio teneri, apte dicat, Regnū meū nō est ex hoc mūdo.

Qui de terra est, de terra loquitur. XXVI

Qui de terra est, de terra loquitur. Sunt Christi præceptoris nostri uerba speciem adagij præ se ferentia, quibus indicat, qui è terra profectus est, illū terrena et humilia loqui. Quæ sentētia in eum recte hærebit, qui quicquid agit, uel fatur, corporis seruitio accommodat, uelut nihil habeat cōmune cum deo, sed cum belluis.

Ex abundantia cordis, os loquitur. XXVII

Huic confine est illud, quod Iesus in phariseos clamitat, Progenies uiperarū, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Nihil uerius à ueritate dici potuit, nam in corde uti attestatur Plin. mens habitat. Quo fit, ut si quippiam cordatius dicatur, ex corde, hoc est, ab intimis animi penentralibus proficisci existimetur. Contrā si quid insulsum, ex ore uideatur oriri, quasi non præmeditatū. Vnde non immeritō in prouerbiū cessit, in eos, quorum sermo cum prauo animo, turpiq; uita recte consentit. Potest & in bonam capi partem, si quando quis ex boni animi sententia loquitur.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti
laudem. XXVIII

Quandiu Christus in terris fuit, nulli ætati magis quam pueris ut innocentissimis eius diuinitas innotuit, utpote clamantibus, Os anna, hoc est, ô domine, saluū me fac. Quod propheta Dauid antè cecinerat: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Siquidem perfecta laus à pueris id ætatis est perfecta, qui repente sancto spiritu superne imbuti, Iesum primi omnium cognoscentes salutarunt. Hoc oraculū apud Matthæū Christus citauit, ut prophete testimonium puerorum dictis firmaret. Vnde natum, ut pueri & simplicioris ingenij homines uulgò dicantur diuinare, cum quispiam ex tempore futurum pronunciant.

Beati pauperes spiritu.

XXIX

Eò etiam propè pertinet istud Christi uerbum, Beati pauperes spiritu. Publicitus receptū, pro eo, quod est incallidius sentire, quod feliciores sint illi, qui non habeant plus spiritus, hoc est animi, & ob id non plura molientes sese summississime gerant, de quibus propheta ait: Humiles spiritu saluos faciet dominus. Idcirco Christus pauperes appellat beatos, et ne uideatur prædicare paupertatem, quæ nonnunquam necessitate fertur, adiungit spiritu, ut humilitatem intelligas, non penuriam. Igitur beati pauperes spiritu sunt, qui propter spiritū sanctum, uoluntate fiunt pauperes. Et in hanc sententiam quadrabit, de ijs, qui posthabitis uitæ commoditatibus,

moditatibus, sese religioni addicunt, in eaq; acquiescunt. Vel, ut Theophylactus sentit, in superbos hærebit, quia Christus hic illud agit, ut modestiæ fundamentum iaciat, quando, ut Adam per superbiam cecidit, ita ipse nos per humanitatem erigit.

Non sum dignus, ut soluam eius corrigiam calciamenti. XXX

Non sum dignus, ut soluam eius corrigiam calciamenti. A Ioanne Baptista est testimoniũ, & suæ ipsius humanitatis, & Christi diuinitatis dictum, quo planè fecit, quanto esset illo inferior, quando asseruit minime se dignũ, qui eius corrigiam calciamenti solueret, quod serui officium esse solet. Hodie uice prouerbij passim usurpatur, cum quis uult significare nihil sibi assumere, sed præ se, hunc uel illum arbitrari magnum esse uirum, atq; nobilem, siue excellentem. Quod facit apostolus dicens: Ego enim sum minimus apostolorũ, qui non sum dignus uocari apostolus. &c.

Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnũ coelorum. XXXI

Sicut supra, ut in psalmo refertur, demonstratũ est, initium sapientiæ esse timorẽ domini, ita per hæc Christi uerba, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum coelorum, apparet ijs non committendam religionis custodiam, nec inesse perfectum amorem, qui cum polleant sinceritate doctrinæ, turpiter uiuunt, et doctrinæ integritatẽ malis actibus destruuunt.

quando utrunq; dei seruis necessariū est, ut & actus sermone, & sermo actibus comprobetur, dicente Seneca: Non aspicias quā plenas quisq; manus deo, sed quā puras admoueat, non enim aliter nisi optimus animus dei est cultus. Vnde apostolus ait: Non enim qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est. Hinc factum vulgò pro uerbiū in hypocritas, qui dicunt, & non faciunt, quod sit regno cælesti dignū. A quo non discrepat illud,

Non omnes homines sunt homines, siue non omnes
episcopi sunt episcopi. XXXII

Homo ut in primo de rerum inuentoribus libro, ex Cicerone prodidimus, animal est prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij. Quo fit, ut qui hominem agere uelit, illum oporteat in primis sequi rationem, quod si non fecerit, iam iure desinat optimo esse homo. Vnde ortum prouerbium, Non omnes homines, sunt homines. Ad hoc idem Cicero in officijs respicere uidetur, cum inquit: Quin etiā si quis est paulò ad uoluptates propensior, caueat modò, ne sit ex pecudum genere, sunt enim quidam homines non re, sed nomine. &c. In hanc sententiam diuus Hieronymus pulchre refert de malis episcopis, ad Heliodorum ita scribens: Non omnes episcopi, sunt episcopi, attende Petrum, sed Iudam considera, Stephanum suspice, Nicolaum respice. Non facit ecclesiastica dignitas Christianum, Cornelius centurio adhuc ethnicus dono spiritus sancti mundatur, presbyteros

Daniel

Daniel puer iudicat. Non est facile stare in loco Petri
 & Pauli, scilicet tenere locum iam cum Christo re-
 gnantium. Et diuus Augustinus: Non omnis qui dicit
 pax uobis, quasi columba est audiendus. Hinc igitur
 apparet nos debere quocunq; temporis puncto, officij
 esse memores, cum illud solum sit certum personæ indi-
 cium, quam unusquisque gerit. Attendant ista tandem
 qui continenter peccant.

Omnis qui male agit, odit lucem. XXXIII

Omnis qui male agit, odit lucem. Quadrabit in eum
 qui ideo aliquid clàm facere studet, quod illud turpe sit
 factu, ac in aperto non liceat fieri, nox enim, uti inquit
 Papinius, fœcunda operum est, & pulchræ accõmo-
 da fraudi. Vnde fit, ut fures noctu plurimũ soleant fu-
 rari, quo ita res alienas impune diripere possint. Inde
 orta est prouerbialis metaphora, qua Christus apud
 Ioannẽ reprehendens Iudæos, quod se ueritatis lumen
 non diligere, utitur dicens: Omnis enim qui mala a-
 git, odit lucem, & non uenit ad lucem, ne arguantur
 opera ipsius. Qui autem facit ueritatẽ, uenit ad lucem,
 ut manifestentur opera ipsius, quia in deo facta sunt.
 Ex quo apostolus ait: Fructus enim lucis est in omni
 bonitate, & iustitia, & ueritate.

Nihil opertum est, quod non reuelabi-
 tur. XXXIII

Vetus adagium est, quod ex euentu cuiuspiam male
 actæ rei ortum apparet, in eos, qui quod sua malefactu

latere putant, ob id, male agere pergunt. Vel est Christi uaticinium in id prouerbium adscitum, is enim cum missurus esset discipulos per terrarum orbem, prædicatum euangelicum dogma etiamnum ferocissimis quibusque gentibus, admonuit, ne persecutorum timerent seuitudinem, et maledicentium rabiem, quoniam tandem ueniret dies iudicij, cum et ipsorum uirtus, et illorum nequitia demonstraretur, inquit: Nihil enim opertum, quod non reuelabitur, et occultum, quod non sciatur. Et hoc fiet, cum deus in fine seculorum iudicabit. Interim tamen multorum crimina quotidie patefiunt, quæ antea ignorabantur. Vnde Seneca utiliter admonet, Non aliter uiuas in solitudine, aliter in foro.

Non potest abscondi ciuitas supra montem
posita. XXXV

Versa uice, Christus declarat id quod in aperto est, celari non posse. Sumpta allegoria, ab oppido supra montem sito, quod undique circumspectitur, quæ patet stultissimum esse, illud conari occultare, quod omnibus est notissimum. Cæterum præceptor inquit, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, docet speciatim discipulos fiduciam concionandi, ne metu suppliciorum sese in tecta abdant, sed aperte apostolicum munus obeuntes in medium prodeant, cum ille qui sacras habet ad populum conciones, latere non possit, utpote qui tantum palam loquitur, alioqui concionator esse desinit.

Sufficit

Sufficit sua die malitia, id est, afflictio. XXXVI

Cum satis malorū in hac calamitosa uita, unusquisq; dies afferat, quibus continenter affligimur, nō est, quod queramus, quid sit futurū cras. Quapropter præceptor discipulis dicit: Nolite ergo solliciti esse in crastinum, crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit sua diei malitia. Videtur igitur cōcedere, ut de præsentibus solliciti sint, qui futura prohibet cogitare, quando quidem cuiusque diei malitia, hoc est, afflictio, labor, angustia seculi, sic enim diuus Hieronymus interpretatur hunc apud Matthæum, differens locum, sat nos distinent, ut non sit ocium meditandi de futuris rebus. Quoties proinde uolumus significare cogitationē præsentis temporis plurimū premere, & futurorū curam quæ incerta est, relinquendam esse, iam prouerbialiter dicimus, Sufficit sua diei afflictio.

Non est uestrum nosse tempora, uel momenta. XXXVII

Huc spectat & illud responsum à Christo datum discipulis percunctantibus, num id temporis restitueret regnū ipsi Israël. Non est uestrum nosse tempora, uel momenta, quæ pater in sua constituit potestate, sicut in actis legitur, quo prouerbialiter docet non debere nos futura querere, cum nemo homo ea scire queat. Est & huic cognatum, illud in prouerbijs Hebræorum, Qui obseruat uentos, non seminabit. Vnde demonstratur,

quàm inutile ac uanum sit, id futurũ curare, cuius hu-
mana mens nescia sit. Verbi gratia, Si quis ex cœlesti
obseruatione, differat facere sementẽ, quæ ut serotina
nihil postmodũ producat, iam illi incõmodum oritur,
uel si tardius citiusue negocium aliquod gerat, quod
mox uelut intempestiue curatũ nihil afferat utilitatis.
Est proinde absque temporis obseruatione, & nubium
consideratione, seu timore uentorum, in medijs etiam
tempestatibus seminandũ, & curandum per opportu-
ne, quicquid in rem nostrã esse uideatur, nec dicendum
illud tempus cõmodum, hoc inutile, cum ignoremus,
quæ uia, quæ uoluntas sit spiritus uniuersa regentis.
Etiam si ex elementorũ obseruatione, futuræ serenita-
tis ac pluuij dici certum fieri possit iudiciũ, teste euan-
gelio, ubi Iesus pharisæis & sadducæis dicit: Facto ue-
spere, dicitis serenum erit, rubicundũ est enim cœlum,
& mane, hodie tempestas, rutilat enim cœlum triste.
Faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autẽ tempo-
rum non potestis scire. Hoc autẽ uulgato passim pro-
uerbio uetamur credere ex uisiderum, mala uel bona
nobis proficisci, quando hæc à deo expectamus, & illa
à nobis per eius gratiam, deprecari tantum possumus.
Vtrunque ab apostolo discere licet.

Diligentibus deum omnia cooperantur in
bonum. XXXVIII

Pauli apostoli sententia est, Diligẽtibus deum omnia
cooperantur in bonum, & in celebre adscita adagiũ,

cum

cum uolumus significare ijs qui diligunt deum, omnia prospere cadere, hoc est, omnia etiam mala bono esse. Proinde recte illi competit, qui ut iustus etiam ex incommodo, commoditatem consequitur, sicut accidit sanctis martyribus, qui etsi coram hominibus, tormenta passi sunt, spes tamen illorū quemadmodum Sapientia ait, immortalitatis plena est.

Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.

XXXIX

Cum in dubia semper uitæ ac mortis alea uersetur, nec nostrum sit nosse tempora, ut demum cuncta nobis adiumento sint, uult præceptor noster nos uigilare, bene agendo, quia quæadmodū in ipsa uita nihil est certius necessitate moriendi, sic item incertius nihil ipsius mortis die, ac hora. Idcirco utiliter admonet, Vigilate, quia nescitis diem, neque horam. Sic nos magis reddi intentos, ad sarcendum diligentia omissum officium, atq; parandum bonorū actuum uiaticum, quod postremo in coelestem redeuntes patriam in itinere non deficiat. Omnis itaque dies uelut ultimus ordinandus est. Hoc tamen conducibile præceptum complures hodie loco prouerbij usurpant, quàm recte secum perpensunt, ut qui causæ suæ aliæ indormientes rebus præsentibus duntaxant seruiunt.

Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices,
sicut columbæ. XL

Vt Iesus suos discipulos sine dolo esse iussit, ne face-

rent malum, ita & prudentia munitos uoluit, quo insidiantium decipulis non circūuenirentur, dicens: Estote igitur prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ, Quasi dicat, Imitamini in deuitādis periculis, serpentis prudentiā, qui toto corpore occultat caput, ut illud in quo uita uiget, protegat. Item & columbæ simplicitatem emulamini, quæ animal est innoxium, uti ex spiritus sancti specie significatur, cui duntaxat salutis præsidium in alarum pernicie est situm. Ex hac itaque tam scita similitudine edocemur prudenter cauere, ac simpliciter sapere.

Nemo potest dominis simul inseruire duobus. XLI

Christus apud Mattheum, usurpat adagium, eiusque sensum aperit, dicens: Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim unum odio habebit, & alterum diliget, aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Sic denique docet amorem non posse diuidi.

Spectaculum facti sumus.

XLII

Paulus cum uellet significare apostolos ubique gentium religionis causa, probro haberi, & multitudinē perinde ac ad spectaculū quoddam undique conuenire, ad uidendum, quibus illi publice afficerentur contumelijs, ad Corinthios scripsit: Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos ostendit tanquā morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Hactenus ille. Porro istiusmodi apostoli uerbum

bum

bum hodie passim à vulgo uice prouerbij, haudquaquam inepete citatur, ubi uolunt speciatim innuere aliquos in honoris fastigio esse constitutos, ad quos omnium oculi dirigantur, ueluti in primis sunt episcopi nostri, qui locum ipsorum apostolorum tenent, à quibus reliqui uiuendi normam mutuari debent. Vae igitur illis, qui bonum non æderint exemplum, quippe qui apud inferos, dubio procul aliquando plectentur, quoniã semper sunt, qui quoduis facinus haud grauate imitentur.

Vos estis sal terræ, lux mundi. XLIII

Sal terræ, lux mundi prouerbiali figura à Christo apostoli uocitati sunt, quod ueluti carnes sale seruatur cibaria que omnia illo condita multo sunt sapidiora, item cuncta luce clarescunt, sic populi per eorum conaciones, essent ab omni perditionis interitu uindicandi, & doctrina illorum simul illuminandus totus orbis, ac ipsi nusquam ob metum periculorum se occultaturi. Hæc tam uenusta metaphora in primis competit doctoribus sacris, & episcopis, qui meritò comparandi sunt sali, qui ad siccandas carnes necessarius alium non habet usum, nisi ut mandetur terræ, unde nullum oriatur germen, quod aliàs factum in iudiciorum libro legimus, nam nisi ipsi docuerint, suo silentio Christianum utique dogma sinent prorsus abolescere. Item lucis instar erunt, si morum innocentia, rebus humanis præluxerint. Videant proinde, quorum interest, an sint in sacerdotali ordine multi, qui talē sapiant salem, et eam luceant lucē,

190 POLYDORI VERGILII
quibus rebus Christus suos comparauit discipulos.

Qui episcopatum desiderat, bonum opus
desiderat. XLIIII

Audio quotidie hoc apostoli scitum ueluti uetus ad-
gium passim iactari, quoties quis incitatur ad captan-
dam aliquam dignitatem sacerdotalem, perinde quasi
ille uecors sit, ille nihil honesti sapiat, qui ad tale quid
non audeat inhiare, & ambire, adeò cuius homini ista
patent. Quo fit, ut bene multi indifferenter tam probi,
quàm improbi, tam docti, quàm indocti, æque sibi mu-
nus illud certatim expetant, qui tamen si Paulum recte
auscultarent dicentem, Oportet igitur episcopū irre-
prehensibile esse, secumq; cogitarent, ecquid sibi uellet
illa duntaxat uox, irreprehensibilem, dubio procul in-
telligerent paucis admodum fas esse eius rei audiores
esse. Vnde salubriter monemur, honorū appetentiam
officio & conscientia, non cōmodo & ambitione me-
tiri. Sed illud significantius demonstrat.

Cui multum datum est, multum quæretur
ab eo. XLV

Cui multum datum est, multū quæretur ab eo. Hæc
Christi sententia in prouerbiū non abs re abiit, quando
per hæc recte addiscimus, tum ut diuus Gregorius ait,
rationes donorum crescere, cum ipsa augetur dona,
quod alibi ipse talentorū parabola expressit efficacius.
Nam dubium non est, quin oporteat nos reddere ratio-
nem coram iusto iudice, quonam pacto acceptis diuini-
tus

tus beneficijs usi fuerimus, quæ sanè beneficia Paulus ad Corinthios scribens refert: Alij quidem per spiritũ, datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ. &c.

Deinde infert: Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. At adagiũ speciatim congruet nostris pontificibus, qui tantum profitentur scientiarũ, tantum habent opum, tantum dignitatũ, tantum dititionis, quo magis efficiantur memores officij. Conueniet item regibus regulisq; qui ideo alijs præsumt, potentia & opibus præstant, ut nihil agant, nihil curent, nisi quod è republica sit. Sed quotusquisq; est, qui norit ista inter tot delicias meminisse? Atqui nõ inuenustius ad quosuis alios accõmodabitur, qui bona intelligunt, sed aliquid præstare minime student, de quibus Hieremias capite quarto ait: Sapientes sunt, ut faciunt mala, bene autem facere nesciunt.

Qui non intrat per ostium in ouile, fur est.

& latro. XLVI

Qui non intrat per ostium in ouile, fur est & latro. Vetus est prouerbiũ, teste euangelista Ioanne, & torqueri solet in malos sacerdotes, qui bono neutiquã modo sacerdotia adipiscuntur, & ueluti fures pessimis exemplis faciunt, ut multi quotidie mortales peius peccent. Sic tantum degenerant à uero pastore, qui docens sibi curæ esse oues, per hanc parabolam, arguit eos esse fures, qui sacerdotio haud rite præditi non quæ ex dei, sed ex ipsorum tantum usu sunt, auide quæritant.

Super cathedram Moysi, sederunt scribæ
& pharisæi. XLVII

Prouerbiali figura Christus dicit, Super cathedram Moysi, sederunt scribæ & pharisæi, omnia ergo quæcunque iusserint uos seruare, seruate, secundum opera eorum, nolite facere. Sic hortatur populos, ut sacerdotes euangelium non suas leges recte docentes audiant, et si illi minus id obseruent. Hoc innuit præceptor exemplo pharisæorū, & scribarū, qui mosaicam legem docebant, & parum mosaice uiuebant, & tamen audiendos censuit. At uulgò ita schema accipitur, ut Christus iusserit suos Christianos propter sacerdotij & nominis dignitatē obedire etiam malis sacerdotibus, non actus, sed doctrinam eorum considerantes. Nimirum prospexit fore, ut plures contemptui quàm honori in posterum tempus haberentur, nisi mortales magis nominis gratia, quàm uirtutum, ad eos respectum haberent, adeò pauci sumus, qui præclarum ordinem honestandum curemus.

Mercenarius mercenarius est. XLVIII

Mercenarius ille est, qui operas uendit, & locat. Is aliam personam præbere se nescit, dicente Christo, Mercenarius mercenarius est. Quod idem pollet, ac si diceret, Ne quicquam ab alio expectes, quod per te facere possis, quia unusquisque modis omnibus sua quàm aliena studiosius curat, & sibi recte mauult quàm alteri. Quod declarat illud: Mercenarius uidit lupum uenientem,

uenientem, & dimittit oues, & fugit, quia non pertinent ad eum oues.

Vnus pastor, & unum ouile. XLVIII

Vnus pastor & unum ouile, Prouerbiali metaphora dicitur, cum omnes parent uni, & diligenter diuisa sunt munia, ut unusquisq; suas agat partes, ut puta, cum inter Christianos nullum est schisma, nec in republica seditio, sed suo pontifici sacerdotes rite parent, & populus sui regis dicto audiens est. Cæterum illud Christi fuit oraculum, quo significauit futurum, ut cunctæ aliis quando gentes non inuitæ euangeliū reciperent.

Cognosco oues meas, & cognoscunt me
meæ. XLIX

Cum quispiam uoluerit nō inscienter innuere, se intus & in cute, suorū mores noscere, item suos ab illis non ignorari, apposita hac euangelica parabola utetur, Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Sic enim pastor & oues inter se noscunt.

Nemo mittens manū suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno dei. L

Metaphora non inuenusta Christus indicat, quis idoneus sit spiritali militiæ. Quod apostolus ad Timotheū pulchre declarat scribens: Nullus qui militat, implicatur uitæ negocijs, ut ei placeat, qui se in militiā delegit. Contrā igitur ille fecerat, qui secuturus præceptorem uoluit prius uisere suos domesticos, & iccirco, uti apud Lucam refertur, dixit, Nemo mittens manum suam ad

aratrū, et aspiciēs retro, aptus est regno dei. Nempe si arator retrorsum aspexerit, haud dubie delirabit, hoc est, rectū sulcum nō faciet, uelut necesse est à recto recedat, qui non abiectis procul humanis affectionibus, se religioni addixerit. Conueniet translatio in apostatas, uel in eos, qui nullius rei ministerio operam suam rite impendunt, aut qui de recta uia declinant.

Amice quomodo huc intraſti, non habens uestem nuptialem?

LI

Amice, quomodo huc intraſti, non habens uestem nuptialem? De immerito ad quempiam honorem perducto, utpote qui in se non habeat, quod ea dignitate sit dignū, uelut sine doctrina, sacerdos, sine iuris peritia, prætor, quia perinde sacerdotio ille sua inscitia, & hic præturæ sua ignorantia, dedecus imprimit, ac inuitatus ad nuptias, si ueste sordida indutus sit, munditias polluit nuptiales. Hac parabola Christus unū ex conuiuuius arguit impudentiæ. Is erit, qui tempore iudicij inuentus fuerit sub nomine christiano, non habere uestem nuptialem, hoc est, uestem supercoelestis hominis, sed ueteris exuiuias, qui reprehensus obmutescet, quoniam id temporis non erit locus pœnitentiæ, nec negandi facultas, cum omnes angeli & mundus ipse testes fuerint peccatorū. Quapropter aliquoties præstaret, ut multi ad hæc neuiquam conuiuierent, qui simul ambitione, simul cupiditate agitati, maiorem sæpe uiribus prouinciam suscipiunt. Dij boni, si noster sacerdotalis ordo,

ordo, ut de reliquis taceamus, recēseretur, quot forsitan reperirentur longe maioribus aucti honoribus, quàm ut eorum sanctimonia, uel doctrina mereretur? quibus haud dubie uti minime idoneis aliquādo dicitur, Amici quomodo huc intrastis? Videant igitur, qui eos introducunt, quale piaculum quotidie committant, cum per huiusmodi fecem hominum, ordo in singulos dies grauius faciat damnum.

Pinguis est panis Christi. LII

Ex oraculo Iacob de filio Afer, ita uaticinantis: Afer pinguis panis eius, et præbebit delicias regibus. Quod in Genesis libro refertur, desumptum est schema, quo ut prouerbiali solet hodie uulgò opes sacerdotū quas tam late possident non inepte significari. Siquidem nō parum multi huius panis adipati dulcedine illecti, ut pote omnem uitæ industriam perosi, iccirco in primis sese religioni addicunt, ut citra laborem, desidiosam agant uitam. At quidam alij quibus sublimis est animus, ob id sacerdotium petunt, quod per id, in altum extolli cupiunt, quando nulla hodie propè alia uia est, quæ ad summa decora facilius cuius etiam ignauo ac minus laudato pateat, qui quidem inde uotorum composites, regum potius quàm ueterum patrum studia æmulantur, forte illud diui Petri oraculum secuti, Vos autem genus electum, regale sacerdotium. Sed secus admonet, quod in eo oraculo sequitur, Gens sancta. Ob hoc enim sacerdotes appellantur reges, quia, ut

sancti secundum ordinē Melchisedech, perinde ungun-
tur sancto chrismate, atq; reges solent, prout libro de
inuentoribus rerum quinto fusius docuimus. His igitur
regibus panis Christi delicias præbet, & pinguis est.
Sic Iacob uideri potest prædixisse futurū, ut sacerdo-
tis ordo tandem aliquando bene magnis abundaret opi-
bus. Cæterum si sint, qui in eis immodice acquiescant,
in eos illud iure quadrabit.

Asina Balaam admonet.

LIII

Balaam hariolus accitus precio à Balac Moabitarū
rege ad maledicendum populo Israël, ut in Numeris
legitur, est à deo prohibitus, ad illum proficisci, qui ta-
men appetentia lucri faciendi uictus, ascensa asina, ire
pergebat, cum ecce tibi ab ea diuinitus uesaniæ admo-
nitus est, qua re stupefactus ad se repente redijt. Hinc
Bedas in cōmentariolo quem scripsit in secundam diui
Petri epistolam, non ineleganter ait, tum iure dici Ba-
laam ab asina admoneri, cum episcopi ac reliqui sacer-
dotes indigere uidentur hominum prophanorū moni-
tis, ut qui haud secus atq; propheta Balaam, cupidine
cæci non uideant, quorsum sit eundum. Ita prouerbia-
liter apte quadrabit in omnes. Verbi gratia, Cum in-
doctus doctum, seruus dominum, mulier uirum, puer
senem utiliter coarguerit.

Messis quidem multa, operarij autem

pauci. LIIII

Vide rem miram. Docuimus suprâ ob pinguem pas-

nem

nem Christi, Leuiticam familiam, id est, sacerdotũ cœ-
tum mirandum in modum creuisse, & tamen euange-
lica hæc allegoria nunquam aliàs magis, quàm nunc
congruit. Christus enim per messem, populorũ creden-
tium multitudinem indicat, & per operarios, magi-
strorum inopiam, ac si dicat, turba copiosa Christiano-
rum sibi poscit apostolorũ imitatores, qui tempore op-
portuno metant, hoc est, doceant, de quibus in psalmo
canitur: Qui seminãt in lachrymis, in gaudio metent,
portantes manipulos suos. Sumpta est allegoria ex eo,
quod cum sit seges matura & iam resecanda falce, mul-
tis messoribus opus est. Cõmodum ea uti licet, cum uo-
lumus significare multa esse agenda, & paucos admo-
dum ad ea respicere, quibus curæ esse deberent.

Non coronabitur, nisi qui legitime certa-
uerit. LV

Ecce, quid amittent, qui minus suũ officium fecerint.
Antiquis mos fuit donare eos corona, qui aut in bello,
aut in ludis fortiter certassent. Sanè apud Romanos,
triumphantes corona primo laurea, deinde aurea co-
ronabantur, qua & donabatur is, qui primus muros
subisset, aut in hostium castra uel in nauem introisset.
Item oleagina uictoribus in stadio olympico præmio
erat, & id genus permultæ coronæ erant, de quibus in
secundo de rerum inuentoribus libro affatim memora-
uimus. Hinc itaque apostolus ad Timotheum scribit:
Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi le-

gitime certauerit. Quæ nempe athlete parabola iam olim apud uulgus in prouerbium transijt, quo liquet honorem, hoc est, præmium nulli nisi merito, id est, officio suo gnauiter functo deberi.

Non alligabis os boui trituranti. LVI

Eiusdem sensus est uetus adagium ex Mosis lege tractum: Non alligabis os boui trituranti, quod citatur à Paulo in epist. i. ad Corinthios, ad ostendendum esse dignum suo cibo, qui operatur, dicente etiam Christo: Dignus est operarius mercede sua. Et deinde subdit: Nam propter nos scripta sunt, quoniã debet in spe qui arat, arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnũ est, si nos carnalia uestra metamus? Et pergit: An nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participãt? Hucusq; apostoli uerba reddidimus, qui adagionis sensum aperte retulit. Nam ut ingratũ est, boui trituranti negare pabulum, sic unicuique laboranti non reddere mercedem, periniquum censei debet, cum præsertim ex sola spe præmij, solatium fiat laboris.

Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. LVII

Est idem usus huiusce allegoriæ & iam in adagium receptæ, quam usurpat Paulus ad Timotheũ scribens, Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Quod in eos perbelle conueniet, qui defraudant

dant operas mercede debita, cum illis primū sit satisfaciendum, ut est præceptū à deo per Moſen: Non morabitur opus mercenarij tui apud te, uſq; mane. At cōtrā admonet neminem hominem debere de fructibus percipere, id eſt, mercedem capere, niſi prius laborarit.

Si quis non uult operari, nō manducet. LVIII

Vt laboranti non eſt negandus cibus, ita nō operanti minime eſt dandus, teſte Paulo ad Theſſalonicenſes: Si quis non uult operari, non manducet. Quod iam pro uerbio increbuit in eos, qui ex alienis laboribus ſibi præmiū petunt, aut qui nulla impenſa opera, mercedem recipiunt. Sed in eos ſpeciatiū trahetur ſacerdotes, qui ſacerdotiorum ueſtigalia capientes, nullas officij partes agunt, qui ex apoſtoli ſententia, manducare non deberent.

Nemo ſuis ſtipendijs militat. LIX

Eſt uel illud ex eiſdem apoſtoli officina in prouerbium iam uulgare uerſum, ſcribentis ad Corinthios: Quis militat ſuis ſtipendijs? aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit? Poſſumus autem uſurpare, cum uolumus innuere quippiam precio, non gratuito eſſe faciendum.

Vbicunq; fuerit cadauer, illuc congregabuntur

& aquilæ. LX

Vbicunq; fuerit cadauer, illuc congregabuntur & aquilæ. Vetus eſt adagiū, & inde ortum, quod aquilæ & uultures etiam trans maria, triduo aut biduo dicant

tur sentire cadauera, ad eaq; conuolare, sicuti supra in eo prouerbio, Vultur es, cadauer expecta, ex Plinij testimonio demonstrauius, & in rapaciores uel gulosiores recte hærebit, qui ea de causa, in quempiam locum conueniunt, atq; huc atq; illuc cōmeant, ubi aliquid lucri sint facturi, aut se fartim ritu rapacium animantiū saturaturi. Sed in ambitiosos auarosq; aulicos cum primis quadrabit, qui iccirco frequentes aulam colunt, eius se famulatio addicunt, omnia sibi patienda in animo destinant, quod illinc uelut de perenni fonte tantum honorum, tantum diuitiarum continenter manet, ut diutinam sitim tandem aliquando expleant.

Ufus est eo Christus, quo admoneret esse semper cauendos falsos prophetas, & exemplo aquilæ, sanctos se præeuntem, postea secuturos, quando futurum erat, ut per suam passionem, cunctos mortales in una ciuitatis dei moenia introduceret.

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. LXI

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Prouerbio dicitur de ualde ingrato homine, aduersus de se bene meritos, ducta metaphora à calcitrone equo, qui quo pinguior est, hoc magis calcitrat. Est ea usus Moses, quo sic prædiceret fore, ut Iudæi multijugibus à deo beneficijs affecti, idololatræ demum fierent.

Dominus pauperem facit, & ditat. LXII

Dominus pauperem facit, & ditat. Potest coherere superiori adagio, nam iura sinunt, uti est in codice de reuocandis

reuo-
candis donationibus, donationem ab ingrato reuo-
cari. Ita qui dat, potest auferre, & per hoc pauperem
facere, & ditare. Vnde prouerbialiter uetamur esse
ingrati. Sed efficacius ad potentiam dei refertur, unde
hoc carmen est ortum, Anna enim Samuelis mater eo
quod diu sterilis, tandē ex animi sententia concepisset,
peperissetq; filium, sic cecinit: Dominus mortificat,
& uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus
pauperē facit, & ditat, & reliqua. Idem deipara uir-
go: Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos,
mente cordis ipsorum, Deposuit potentes de sede, &
exaltauit humiles. &c. Simile quid etiam apud Eze-
chielem refertur: Ego dominus dei eci lignum sublime,
& eleuauit lignum humile, & siccaui lignū uiride, &
frondere feci lignum aridum. Per hæc igitur iam loco
prouerbij uulgò recepta, cōgrue monemur, cuncta res-
ferre accepta deo, nihilq; nobis tribuere, ut qui optime
gnari, in eius esse manu, & nos beare, & ebeare.

Reddet deus unicuiq; iuxta illius opus. LXIII

Reddet deus unicuiq; ut opus illius erit. Ecce, cur sit
quispiam pauper, uel diues, quando suo merito & bo-
num & malum de manu domini recipit. Cæterū apud
Ezechielē, capite decimo octauo, ac trigesimo tertio,
is titulus est diuinæ iustitiæ in uetus prouerbium apud
Hebræos, adscitus, & in Apocalypsi inscriptus, quo
denunciatur cunctis mortalibus certum diem futurū,
cum coram iusto iudice deo, actæ uitæ rationem red-

dent, & alij pro commissis, pœnas perpetuo dabunt, alij uero pro benefactis, uitam recipient cœlestem. Hæc iusta monitio est, qua à malefaciendo tempestiue deterremur.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis
sustinebit? LXIII

Cum omnis uita, uelut ait Augustinus, peccatis sit obnoxia, haud dubie, si quoties quis per fragilitatem carnis, transgreditur leges dei, protinus diuina ultione feriatur, nullus euadere poterit interitum. Hinc in psalmo cxxix. refertur: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Non punit igitur peccata acriter deus, ut apud se semper sit pœnitentibus misericordiae locus, cuius id facere est propriū. Hæc prouerbialis sententia recte torquebitur in crudelem & inexorabilem principem, in seuum iudicem acerbissime delicta uindicantem, etiam pusilla, oblitum suæ ipsius imbecillitatis, perinde quasi uel ipse non posset in eadem mox incidere crimina.

Mihi uindicta, & ego retribuam. LXV

Mihi uindicta, et ego retribuā, in cantico Moysis dicit deus. Quod apostolus adagij uice citat cōmonefaciens Romanos, ut quamuis iniuria laceßiti, ne malum pro malo reddant, cum solius dei sit ulcisci, & pro meritis afficere beneficio. Hinc propheta: Deus ultionū dominus. Quoties ergo quispiam uoluerit ostendere, nō esse ægendum iniuriarū, sed deo duntaxat uti æquo uindictam
ultionem

ultionem demandandam, prouerbialiter apteq; dicit: Mihi uindicta, uel mea est ultio, Hoc est, meū est ulcisci, & ego retribuā. Proinde Paulus adiecit: Noli uinci à malo, sed uince in bono malū. Quod fit, cū quis maleficium beneficio compensat, & efficit, ut inimicus resipiscens fiat amicus, ea uictus humanitate.

Ira scimini, & nolite peccare. LXVI

Ira affectus animi uehementissimus est, quippe qui abscondi minime potest, solusq; facit, ut homo extra corpus sit, dum irascitur. Quocirca probe admonet propheta: Ira scimini, & nolite peccare. Eandem sententiam apostolus ad Ephesios è psalmo instar adagij citat. Neque tamen iubent irasci, sed iram nolunt esse diuturnam, utpote à nobis cito compescendam, ne ad iniuriam usque uindicandam progrediatur, cum apud etiam bonum hominem, penè perdifficile sit, non nasci iram, & deceat, ut statim exorta moriatur. Quod genus iræ est, cum ad indignæ alicuius rei speciē turbata parum mentis tranquillitate mouemur, sed statim post exhilaramur. Alterū uero iræ genus semper est libidine ulciscēdi ardens, iccirco ut hoc propheta prohibet, sic illud nō negat. Autor Hieron. in epist. ad Ephesios. Hinc itaq; hodie in ore omnium est tritissimū, Ira scimini, & nolite peccare, cum uolunt intelligere iram, ut naturæ uitium quamprimū compescendam, et uelut dolorē breuem esse oportere inter nos, à quibus istiusmodi animi affectus sunt ratione temperandi.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero
in infernum, ades. LXVII

De iustitia incontaminati iudicis supra intellexisti, cum demonstratum est illum reddere unicuique pro meritis, nunc ne spes ulla tibi subeat, eius censuram subterfugendi, audi prophetam David docentem, quam late regnet: Quô ibo à spiritu tuo, & quô à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. &c. Per cœlum & infernum indicat totum mundum deo esse subiectum, & illum ubique adesse. Talis igitur prophete hyperbole in uulgare prouerbum abiit, quo significatur diuinum iudicium nullo posse neque loco excludi, neque humano euitari consilio. Potest etiam festiuus ad quempiam late regem referri, quod eius manus non facile effugies, si hominem semel offenderis.

In qua mensura mensi fueritis, metientur uobis
alij. LXVIII

Iam nostris prouerbialiter passim dicitur, In qua mensura mensi fueritis, in ea metientur uobis alij. Cum uolunt significare abstinendum esse ab offensione alterius, quando sic Christus docuit modum recte iudicandi, denunciando iudicem iniquum poenam talionis subiturum, cum dixit, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mensura mensi fueritis, metientur uobis alij. Et ante eum, Esaias de Hierosolyma loquens dixit: In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit,

rit, iudicabis eam. Et apud Abdiam: Sicut fecisti, fiet tibi. Per hanc prouerbialem allegoriam utiliter comonemur, seruare ius naturæ, quod est, Ne alteri feceris, quod tibi fieri non uis. Vnde illud, Ab altero expectes, alteri quod feceris.

Nolite iudicare, secundum faciem. L XIX

Vt potentes inuidia, sic miseros misericordia sequi solet, & hæc falli potest, quia non causam sed fortunam spectat, illa uero semper uitiositatem in se continet. Item nec formæ dignitati mores plerunque respondent, nec macies aut squallor innocentiae index est certus. Idcirco præceptor noster Christus, quia apud deum, non est, ut ait apostolus, personarum respectus, inquit, Nolite iudicare secundum faciem. Ita uult apud iudices, plus ualere cuiusuis rei rationem, quam honesti respectum. Id quod per appositum iam prouerbio locum dedit, etiam si antea idem iusserat Moses: Non consideres personam pauperis, nec honores uultus potentis. Iuste iudica proximo tuo.

Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. L XX

Non dissonat ab hoc illud dominicum instar prouerbij uulgò iactatum, Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Cum uolumus significare neminem esse suo debito fraudandum. Sic enim Christus à pharisæis interrogatus, num liceret census dari Cæsari, fieri iussit, respondens, Reddite, quæ sunt Cæsaris,

utputa numum, tributum, & pecuniam ipsi Cesari,
 & quæ dei sunt, id est, decimas, primitias, & oblatio-
 nes deo. Ad hoc uel illud apostoli facit: Reddite ergo
 omnibus debita, cui tributum, tributum, cui uectigal,
 uectigal, cui timorem, timorē, cui honorem, honorē.

Obedire oportet deo magis, quàm homini-
 bus. LXXI

Nihil ille gratiæ, nil offensæ dabit, qui deo paret, sed
 recte aget. Vnde Petrus apostolus cum alijs, sicut in
 Actis proditur, reprehensus à principe sacerdotum,
 quod Christum prædicaret, respondit, Obedire opor-
 tet deo magis, quàm hominibus. Et Paulus ad Galatas
 idem ferè clamat, scribens: Si adhuc hominibus pla-
 cerem, Christi seruus non essem, Hoc est, si cum Iudæis
 sentirem, non ancillarer deo, quippe apud uulgus no-
 tabatur, quod occulte legem obseruaret Hebraicam.
 Hoc apostolorū respōsum speciē prouerbij præ se fert,
 quo iubemur deo pariter atq; hominibus morem gere-
 re, si id fieri queat. Verbi gratia. Placendum est deo,
 & hominibus, sed quatenus non possis hominibus ob-
 sequi, nisi deo displiceas, tum deo magis quàm homini-
 bus obedire debes. Item per hoc uetamur, dare uerba
 hominū auribus, hoc est assentari. Qui enim auribus
 inseruiunt, seruile faciunt officium, & illud quidem stul-
 tis hominibus, non item deo gratum.

Non est discipulus supra magistrum. LXXII
 Ecce, ne efferamur, Christus modum nobis ponit, di-
 cens:

cens: Non est discipulus supra magistrum, neq; seruus supra dominum suum. Quæ sententia ut prouerbialis in ore omnium est, qua unusquisq; docetur sui esse memor status, & officij.

Vnusquisq; in uocatione in qua uocatus est, in ea permaneat. LXXIII

Vnusquisq; in uocatione in qua uocatus est, in ea permaneat. Hæc apostoli sententia ita uulgò usurpatur, ut nihil à superiore propemodū abhorrere uideatur, cum uolunt innuere unumquemq; debere esse suo status contentum, quando haud dubie nemo homo seruus, aut dominus nascitur, pauper uel diues fit, nisi ita uolente deo. Cæterum Paulus hic agit, ut doceat statum hominis, qui ad numerum Christianorum adscriptus sit, non officere religioni, cum apud deum, dominus ac seruus eodem loco habeantur.

Sciat unusquisq; suū uas possidere. LXXIIII

Quod non desit, quod agas, hoc docet apostolus scribens ad Thessalonicenses: Hæc enim est uoluntas dei, sanctificatio uestra, ut abstineatis à scortatione, & sciat unusquisque uestrum suum uas possidere. Hinc iam ubiq; gentium factum est, ut hæc Pauli sententia, Sciat unusquisque suum uas possidere, recepta sit uulgò, pro eo, quod est, cuique uigilandum est, super cura sui corporis, & congruet in eos, qui plusquam par sit, aliena curant. Sed si longiuscule trahatur, plus habet uenustatis. Vas uocat apostolus corpus, quo spiritus

continetur, ac per hoc callenter & corporis & animi uitia simul uetat, pars etenim corporis quod instar uasis formã habet, exterior ipsa caro est libidini, crapulae, & ebrietati obnoxia. Interior uero mens censetur, quæ cogitationum fluctibus æstuarè, & uarijs affectionibus agitari solet. Proinde non inconcinne usu uenit, ut hac apostolica sententia similiter mentis atq; carnis custodia prouerbialiter præscribatur.

Omnia probate, quod bonum est, tenete.

LXXV

Omnia probate, quod bonum est, tenete. Solitum est dici, cum uolumus quempiã sapientiæ comparandæ studio, ad cuncta iuxta cognoscenda hortari, aliter enim nemo potest fieri sapiens. Cæterum Pauli sententia speciatim est ad suos Thessalonicenses admonentis, ut ne aspernentur prophetias, in quibus siue futura prædicentur, siue præterita differantur, sed si quid boni in eis sit, illud teneant.

Qui ignorat, ignorabitur.

LXXVI

Quid, quod pœna indicitur ab eodẽ apostolo ei, qui multa tentare & scire contempserit, quæ ignorare nõ debuerit, hoc est, noscere deum? Sic ad Corinthios scribit: Omnis qui ignorat, ignorabitur. Quippe cui deus dicet, Nescio te, & ad eum modum iam iudicatus mittetur in tenebras exteriores. Quod in prouerbiũ cessit, in eum, qui quatenus ignoratissimus est, nullo numero habetur, atq; id præmiũ reportat sua inscitia dignũ.

Homo

Homo cum in honore esset, non intellexit.

L X X V I I

Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Oraculum è psalmo xlviij. desumptum, quo mire pingitur hominũ differentia. Qui enim sese animi uirtutibus exercent, & deum timent, putantq; alteram & quidem meliorem, utpote perpetuam esse uitam, ij homines sunt, quippe qui quod cum deo cõmune habent, probe norunt. At qui corporis uoluptatibus se continenter dant, & eo quod sapientem iuxta ac stultum ab hoc mundo migrare quotidie cernunt, uirtutem nullam ad perpetuitatem comparandam conducere arbitrantur, ac ob illud ipsum, multo præclarius corporũ quàm ingeniorum, membrorũ quàm animorũ effigies relinquere censentes, sibi statuas, sepulchra, imaginesq; ponunt, quò sic post mortem æterna maneat memoria, & per hunc modum, è mortalium mentibus, partim religionẽ, partim doctrinam, quibus haud dubie uita constat, tollentes, tantũ corporis seruitio uacant, cum belluisq; consentiunt, isti nimirum sunt, qui nihil in se habent, quod referat effigiem hominis, quæ ex deo formata est, nihil præstant, quo à brutis animalibus differre internoscantur, nihil denique intelligunt, quid sit dignitatis esse homo. Quapropter uita eorum meritò fugit indignata sub umbras. Ac in tales decentissime dicitur, Homo cum in honore esset, non intellexit. Hinc in

aureum cecidit adagium, quod passim in eos quodque non minus apte circumfertur, qui aliquo munere publico fungentes, ut sunt, qui magistratus gerunt, ob suam culpam, turpiter dignitate spoliantur, felicitate uel aliqua repente cadunt, uelut non intelligentes, quid in uita deceat, quidque sibi poscat honor.

Vidi impium superexaltatum, sicut cedros Libani,

et transiui, et ecce, non erat. LXXVIII

Nihil illud diuersum, quod in psalmo xxxvi. refertur, Vidi impium superexaltatum, et eleuatum, sicut cedros Libani, Et transiui, et ecce, non erat, et quasi uicium, et non est inuentus locus eius. Pulcherrima parabola, hoc loco casus Iudae proditoris, ac eius similitum describitur, quippe qui quam altissime ascendunt, tam citissime ruunt, adeo cito improborum leta ad perniciem cadunt. Sicut enim cedrus arbor maxima super excelsos montes, apparet leuata, et impulsu uentorum saepe conuellitur, ita impius qualis fuit Iudas, quamuis floreat, quamuis uigeat, quamuis extollatur, repente potest cadere, et cum e uita migrauerit, non inuenietur, ut damnatus ad luendas perpetuo poenas. Istiusmodi exempla quotidie in terris scatent, sed quotus quisque est, qui animaduertat? Quot, queso, nostra uidit aetas admiratione uulgi in caelo esse, et illos ipsos mox quia malis artibus eò peruenerant, ad inum detrusos? Hac proinde prouerbiali figura non inutiliter comonemur nullam inuidere malis felicitatem, quando per diu felices esse

res esse nequeunt, imò ne puncto quidem temporis, sicut Socrati credimus, qui apud Platonem, in Alcibiade primo ait: Nemo itaque felix esse potest, nisi sapiens, bonusque sit. Et subiicit: Sequitur, ut mali homines misereri sint.

Nónne duodecim sunt horæ diei? LXXIX

Ecce aliud incertæ aetæ documentum. Nónne duodecim sunt horæ diei? Quod apud Iudæos adagium fuit, & à Christo usurpatur, qui per id ostendit nihil esse, quod sibi timeat, inuens se habere præscriptum tempus, cum negocium redimendi orbis geret. Item notat humani consilij uarietatem, ac cuiusque rei uicissitudinem. Equidem ipse à Iudæis petebatur insidijs, male passim audiebat, & tamen sperans imò sciens illos more uariantis temporis, sententiam mutaturos, in Iudæam ire pergebat. Vt enim tempus in singulas propè horas, modo surgentibus, modo deponentibus uentis, immutatur, ita repentinus aliquis casus sæpe inuertit consilia hominũ. Quæ res locum prouerbio fecit, quo significatur, non esse desperandum, si quid aduersi contingat, neque prosperitate successuum insolenter gaudendum, cum puncto temporis, alterius sortis interdum momenta fiant. Duodecim autem horarum diem æquinoctialem intelligimus, cum nox & dies horarũ spacio æquales sunt, quod æqualitas etiam sacris literis magis congruat.

Iacta super dominū curam tuam, & ipse te
enutriet. LXXX

Iacta super dominū curam tuam, & ipse te enutriet.
Hoc prophetæ hortamento apud vulgus in prouer-
biū iam recepto monemur uelut futuræ sortis nescij,
spem omnem in deo collocare, eiq; cuncta mandare,
ac dein nihil formidare. Quod semper & in re præ-
sertim dubia faciendum est.

Veritas liberabit.

LXXXI

Veritas liberabit uos. Oraculum Christi alloquentis
Iudæos, qui ei credere incipiebāt, ut est apud Ioannem
cap. viij. Nanque ueritatis tanta uis est, ut latere ne-
queat, nec possit fieri, quin captiuum iniuste deprehen-
sum statim è manu inimici missum faciat. Quod Ioseph
apud Aegyptios, perperam in custodia aliquandiu ma-
cerato euenit. Nota est historia in geneseos libro. Hinc
igitur uice prouerbij uulgatū, ut cum uolumus innuere
sole innocentia, cuius tam amator quàm tutor est deus,
esse confidendum, dicamus, Veritas liberabit.

Est, est, Non, non.

LXXXII

Euangelica ueritas non recipit iuramentū, sed uult,
ut omnis ueracitas pro iureiurando sit. Vnde præce-
ptor noster iubet, ut si quis te interrogauerit, Exempli
causa, sic, Est ne uerum hoc? respondeas, si ita sit, Est.
Item num tibi dixi? respondeas, Non. Et denique ad-
monet, non esse iurandum, ueluti vulgus deierat, sed
respondendum, uel est, uel non, secundum ueritatem.

Hinc

Hinc prouerbio dicitur, Est, est, Non, non, quoties testimonium pure & sancte perhibetur.

Charitas perfecta foras mittit timorem.

LXX XIII

Charitas foras mittit timorem. Competit ei, qui nullius commissi conscius censuram non formidat, utpote plenus bonæ spei, quod per charitatem fiat deo acceptior. Item quando pietas & beneuolentia metum uincit, hoc est, ubi quis periculi immemor, amico seu diuina charitatem imitatus etiam inimico egenti opitulatur, uel eum ab iniuria tueri audet potentioris, unde ipsi aliquid possit imminere incōmodi. Est à diuo Ioan. in epistola sua dictum, quo doceret timorem non inesse charitati, quæ facit, ut quis minus timeat, in die iudicij comparere, coram iusto iudice. Ad hunc modum Paulus charitate uallatus minime formidabat dicēs, Nihil mihi conscius sum. Atqui Ioannis sententia loco adagionis hodie omnibus obuia est.

Qui comedit uuam acerbam, dentes eius obstupent. LXXXIIII

Vua, ut ait Solomon in Prouerbijis, acerbam perinde noxia est dentibus, ac fumus oculis, cōtrā si matura sit, suauiter sapit. Hinc adagium est ortum, Qui comedit uuam acerbam, dentes eius obstupent. In eum, cui negotium quippiam eb id male cecidit, quod præmature gessisset. Vnde monemur in quibusuis rebus agundis, opportunum in primis obseruare tempus. Refertur à

Hieremia dicente: Qui comederit uuam acerbam, obstupescant dentes eius. Ab hoc, & illud apud eosdem Hebræos est,

Patres comederunt uuam acerbam, & dentes

filiorum obstupuerunt. LXXXV

Vt ueritas, id est, innocentia liberat, sicut supra patet, ita peccatum semper perdit. Vnde apud Hebræos uetus est adagiū, Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Quod utique iniquitatis speciem præ se ferre uidetur, ut alius delinquat, & alius puniatur, perinde quasi filius debeat præstare culpam, hoc est, stare uel teneri, ad alienā culpam. Vnde ne uitio detur, ab Ezechiele propheta usurpatur, explanaturq; quo significat filios qui parētes peccatores æmulantur, & perinde deum non timent, ac eorum fecere patres, esse daturos pœnas, quasi malo hereditario, & impietate in ramos quoque de radice crescente. Ac ita ipse dominus reddere dicitur delicta patrum super filios, usq; ad tertiam & quartā progeniem, prout in Exodo cap. xx. late refertur. Ad illud uel Hieremias respexit dicens: Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos iniquitates eorū portauimus. Cum itaque uolumus innuere alium peccare, & alium peccata luere, secundum literam adagij congrue dicimus, Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sumpta metaphora ab acerbis uuis, quæ dentes stupidos faciunt.

Filius

Filius non portabit iniquitatem patris.

LXXXVI

Contrarium superiori est apud eundem prophetam, quamuis mystice non discrepet, Anima quæ peccauerit, ipsa moriatur. Filius non portabit iniquitatem patris. Quia si filius bene se tractarit, & patris crimina non subierit, dubio procul iniquum foret, ut alienæ culpæ reus fieret. Hinc prouerbium deductum, quocertum est, nõ debere quempiam ob alienam noxiam, noxæ dare.

Non ueni soluere legem, sed adimplere.

LXXXVII

Præcepta Christi secundum formã, minus æqua uidebantur, propterea quod ille ea quæ antea propter infirmitatem audientium, rudia & imperfecta fuerant, declarabat, tollens iram, & uicem talionis, ac occultã in mente concupiscentiam. Quas ob res, Iudæi aiebant eum secus instituere, atque docere, quàm lex uolebat. Vnde respondit: Non ueni soluere legẽ, sed adimplere, Id est, non accessi ad rescindendam legem, sed complendã, hoc est, ea quæ de me propheta prædixerant, nam teste Theophylacto, lex pro omni sacra scriptura ponitur. Quod quis instar prouerbij apte usurpabit, cum perperam ob benefacta impugnatur.

Iota unum, aut unus apex non præteribit.

LXXXVIII

Iota unum, aut unus apex non præteribit à lege.

Huius Christi sententiæ à superiore non absimilis uel prouerbij uice usus iam passim est, cum significatur futurum, ut nihil non ad amussim fiat. Translatio est à librario, qui si non omiserit iota, quæ apud Hebræos, iod nuncupatur, & est minutissima omnium literarum, & nonnunquã ita ponitur, ut planè uacare uideatur, item apicem uelut notam distinctionis superadiecero, perfectissime scripsisse meritò iudicabitur.

Dilatant phylacteria.

LXXXIX

Dilatare phylacteria sua ij prouerbialiter dicuntur, qui obseruationis legis prætextu, gloriam sibi superstitiose aucupantur, auramq; popularem studio uenantur, perinde quasi uere religiosi sint. Quod quidem crimen Christus haud iniuria pharisæis assignabat, uti apud Matthæum est, illi enim nihil spiritale sapientes cum maxime omnium legem uiolarent, eam maxime seruare uideri uolebãt. Porro cum deus dedisset mandata legis, per Mosen, ad extremum intulit, Ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos. Quod perinde erat, ac si dixisset, Præcepta mea sint in manu tua, ut re ipsa conficiantur, sint ante oculos tuos, ut die ac nocte mediteris de eis. Hoc pharisæi non intelligentes, ut appetentiores humanæ quàm diuinæ laudis, scribebãt in membranis decalogum Mosis, hoc est, decem uerba legis, cõplicantes eas, & ligantes in fronte quasi coronam capiti aptabant, ut semper ante oculos mouerentur, & phylacteria græce appellabant, hoc est, custodiam

custodiam legis. Illud idem, usque ad tempora Hieronymi, Indi, Persæ, & Babylonij factitabant, arbitantes illum meritò religiosum iudicari, qui talia phylacteria portasset.

Magnificant fimbrias palliorũ suorũ. XC

Aliud institutũ Christus uitio dabat phariseis, quod uestimentorũ luxuria laborarèt, Moses enim iusserat, ut in quatuor palliorũ angulis hyacinthinas facerent fimbrias, quibus sic populus Israël interno sceretur, per uestitus differentiam, uti in corpore circuncisio distinctiõnis nota erat. At illi humano repleti spiritu & præpostere uerecundi faciebant ingentes fimbrias, in eisq; spinas, prout diuus testatur Hieronymus, ligabant, ut sedentes uel ambulantes interdum pungerentur, quasi sic retraherentur ad officium. Hæc excogitabant, ut hominibus placerent, quibus admirationi esse uolebant. Vnde hoc præceptoris uerbum uulgus uertit in prouerbiũ, in eos speciatim sacerdotes, qui phariseos per omnia, uel æmulantur, uel exuperant, & iactant scientiam legis, & eam cum primis uiolant, & qui rabbi uocari gaudent, id licentius faciunt. Siquidem & passim hodie sunt sacerdotalis ordinis dynastæ, qui eiusmodi gloriæ sitientes eo usq; phylacteria trahant, & fimbrias ostentent, ut ordo maxime indigeat opera Ludouici Imperatoris illius magni Caroli filij, Is sacerdotum insolentiam stomachatus autor fuit, ut Gregorius eius appellationis quartus celebri episcoporũ

conuentu, ita statuerit, ne antistes, sacerdosue ullus fœrico, purpura, aut gemmato annulo uteretur, præterquam in sacrorum ministerio. Item ne in cingulis, calceis, crepidis aurum haberent. Cui pio instituto sic continenter abrogatur, ut breui sit prorsus obsoleturum, nisi mature ad pristinum usum reuocetur.

Excolantes culicem, camelum glutunt. XCI

Excolantes culicem, camelum glutunt. Euangelicū est adagium in eosdem phariseos, illi enim maximis rebus indormientes, minimis superstitione inuigilabāt, siquidem deus præceperat propter alimoniam sacerdotum, & leuitarum, omnium rerum offerri in templo decimas, ex quo illi hoc unum habebant studij, ut quæ iussa fuerant, comportarentur, etiam uiliū oleum decimæ, at cætera quæ erant maiora, utrum quis faceret, nec ne, paruipendebant. Quapropter Christus eos auaritiæ peruenusta hyperbole arguens dicit, camelum, hoc est, magnitudinem præceptorum, iudicium, & misericordiam, & fidem ab illis deglutiri, & culicem, id est, decimas menthæ & cymini & anethi liquari, nam quæ uoramus, minus degustamus, quæ uero liquantur, plus palato sapiunt. Sic denique Christus docet phariseos negligere maiora dei mandata, & in paruis tantum quæ lucrum habent, diligentiam ponere, adhibere, demonstrare. Quadrabit prouerbiū in supersticiosos christianos, qui timentes, uel potius timere simulantes, ubi non est timor, & ne
scire

scire uolentes in quo uera consistat pietas, in cærimonijs duntaxat obseruandis hærent, quod hypocritarũ proprium est studium.

Qui perdiderit animam suam, inueniet
eam. XCII

Perdere animam, & inde inuenire eam, prouerbiali figura dicitur, qui exiguæ uitæ quæ hic anima appellatur, immemor, memor perpetuæ, religionis causa, abstinuerit à uoluptatibus, ac mortem oppetere minus recusarit. Ita Christi nomine animã perdimus, ac perditam postremo inuenimus. Hoc igitur euãgelico schemate discimus, mortem optabilem esse debere ijs, qui uitæ bene actæ sibi conscijs sunt, quando ita morientes tantum manet mercedis.

Tristitia uestra conuertetur in gaudiũ. XCIII

Huc pertinet illud eiusdem præceptoris nostri apostolos perterritos spe promissorũ consolantis, Tristitia uestra conuertetur in gaudiũ. Quã sententiam cuncti passim loco prouerbij in ore habent, cum uolunt significare è re tristi, futurum felicem successum.

Mare uidit, & fugit. XCIIII

Sunt plurimi semper, qui nolint spem periculis emere, in quos illud psalmi centesimi ac decimitemij apte accommodabitur, Mare uidit, & fugit. Quod iam passim prouerbio iactatur de timido ac imbelli homine, qui nullum audet adire uitæ periculum, sed ubi ali quod impendere persentit, ueluti in mari, semper est,

tum officij immemor posthabet omnem uitæ honestatem. Cæterum secundum psalmi sensum, mare uidit Moſen cum populo uenientem, & fugit, hoc est, illi loco cessit, ubi intellexit uoluntatem domini. Nota est historia, in Exodo.

Iordanis conuersus est retrorsum. XCV

Iordanis conuersus est retrorsum. Istud quoq; ex eodem psalmo locum fecit adagio per appositum, cum uolumus significare omnia secus ac expectamus cadere, uel cuiusdam mutato de repente consilio, aliquid aliud in mentem uenisse, quàm paulò ante statuisset. Vt autè Iordanis fluiuius Iudææ cessim ierit, notior est historia in Iosue libro, quàm ut hic sit referenda.

Hypocritæ tristes, progenies uiperarum. XCVI

Hypocritæ tristes, Progenies uiperarum, Generatio peruersa, Sepulchra dealbata, Serue nequam, Paries dealbate, Sepulchrum patens guttur eorum, Inueterate dierum malorum, & id genus complures passim in diuinis literis prouerbiales reperiuntur metaphoræ, quibus malorum hominum mores scienter depinguntur. Christus enim sanctitatis simulatores hypocritas tristes appellat, quod ficta macie, sanctimoniã præ se ferant. Item sepulchra dealbata, quæ foris niteant, intus referta sint cadauerum ossibus. Rursum pharisæos uocat progeniem uiperarum, quod ritu uiperarum, à parentibus dirum imbibissent uenenum, perindeq; occidissent suos patres prophetas, atque pulli eius serpentis cum
matris

matris interitu, exire soleant. Et seruū scelestum notat ingratum, ac Iudæos dicit peruersos. Ad eum quoq; modum, Paulus quempiam fucosum iudicem uocauit parietem dealbatum, quia intus alius esset, quàm habitu appareret. Et David per guttur patens, seductores significat, qui homines in ora tanquã in sepulchra congerant. Atq; Daniel clamitat: Inueterate dierum malorum, contra sceleratū senem, qui Susannæ pudicæ mulieri intentabat perniciem.

Festucam in alterius oculo uides, in tuo trabem non uides. XCVII

Notat Christus concinnata hyperbole, hominū demeritiam, qui plus in aliorum uitijs, quàm in suis cernant, unde æque admonet, ut qui uoluerit in oculo fratris festucam, id est, minora uitia reprehendere, prius trabem ex suo eximat, hoc est, à maioribus uitijs uacet. Inquit enim: Quid autē uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? Quod hypocritarum proprium est.

Medice, cura te ipsum. XCVIII

Eiusdem farinæ est uetus adagium, Medice, cura te ipsum. Inde natum, quod medicus sæpe alios ægrotos rectius curet, quàm seipsum, utpote qui uim morbi in alieno corpore facilius deprehendat, & si consentaneū est, ut sibi uelit accuratius mederi, quàm alij. In hanc sententiam Christus apud Lucam, prouerbiū citauit, cum accusaretur ut ingratus, ex eo, quod plus miraculo

lorū alibi quā apud suos æderet. Sed festiuior sensus est, cum quis uitium damnat, quo ipse laborat, perinde ac si medicus ipse morbo tentatus ægrotantem quempiam curare nitatur. Cæterū inquires, Haud scio, quæ ratione possim meipsum curare. Recte scilicet proponis, hic opus est præceptore non utiq; indocto, qui rem tanti momenti planā faciat. Is erit Socrates, qui apud Platonem, in Alcibiade primo, cum quærit quid sit hominis natura, post multa argumenta, concludit oportere, ut homo prius intelligat quid ipse sit, si uelit boni curatoris officium præstare, ac breuiter demonstrat hominem aliud esse nihil, quā animam, corpus uero ipsius esse, quo illa arbitrato suo utitur, sic, ut qui curat corpus, curet sua, qui animam, seipsum. Igitur si uelimus id facere, quod prouerbiū iubet, non est, quod opum, honorū, aliarumq; rerum quæ nobis usui sunt, sed uti Socrates uerissime docet, animæ tantum curam suscipiamus, cum non simus, nisi anima. Quin eodem quoq; pertinet illud celebre præceptū pro foribus templi Delphici inscriptum, Nosce teipsum.

Nemo propheta acceptus est in patria.

XCIX

Nemo propheta acceptus est in patria. Ecce, cur Iesus apud suos Nazarenos minus diuersaretur, minus uē, uti in proximo adagio dictum est, signa faceret. Et dicitur de ijs, quorū insignis uirtus quantū sibi inuidiæ in natali solo, tantum beneuolentiæ alibi conciliat, utpote

quæ

quæ pluris apud alienos æstimatur, quod aut uilitas originis sepe hominẽ comitetur, aut propemodum naturale sit, ciuem inuidere ciui. Quod bene multis quotidie accidit, quamobrẽ lubentius procul patria, uspiam ætatem degāt, ubi ob id, cū primis plurimi fiunt, quod nō nisi uiri iam facti ad unguem primitus cogniti sint.

Nolite tangere Christos meos.

C

Dominus apud prophetã, psalmo centesimo ait: Nolite tangere Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. De patriarchis hic speciatim agitur, qui ante legẽ, non regali unguento, sed spiritu sancto uncti fuerāt, unde christi dicti sunt. Postea uero reges quoq;, quia ungebātur, id cognomen tulerunt. Ita enim Saul primus Iudæorũ rex christus domini dictus est, et Esaias Cyrum Persarũ regẽ christũ appellat. Hinc iccirco fit, ut uulgò passim circũferatur, Nolite tangere christos meos, pro eo, quod est, nolite offendere, sed reuerenti mini sacerdotes & reges, illisq; honores habeatis.

Nolite ponere os in cœlum.

CI

Ab hoc non abhorret illud psalmi lxxij. Posuerunt in cœlum os suum. Quod uulgus hodie habet in ore, cum uult innuere, nō licere, nec tutum esse, superiores maledictis incessere, & usurpatur à diuo Hieronymo, in præmio secundi cõmentariorũ libri in Hieremiã. Cæterum ad dei reuerentiam prophætæ carmen refertur, quod eius princeps sedes in cœlo sit, & ei maledicere capitale flagitium habeatur.

Qui se exaltauerit, humiliabitur. CII

Christus proponens præmium superbis, inquit, ut in euangelicis literis cōtinetur: Qui se exaltauerit, humiliabitur. Humiliare, & exaltare uerba minus latina, quibus nonnulli utuntur, Hoc est, ex superis, postremo ad inferos detrudetur. Quod Solomon exemplo demonstrat, dicens: Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. Hinc factū in quosdam superbos prouerbum, qui se tam graui casui obnoxios esse minime cogitant.

Qui se humiliauerit, exaltabitur. CIII

Qui se humiliauerit, exaltabitur. Ecce, ediuerso, remuneracionem, qua afficientur, qui sese summissè gesserint, de quibus alibi Christus rursus ait, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Terram intelligas, quā propheta Dauid desiderat, dicens: Credo uidere bona domini, in terra uiuentium. Hæc quoque Christi sententia in adagiū uersa est, ad reddendos homines humanitatis appetentiores, quando sic solet quotidie usque uenire, ut quisque est minus gloriæ auidus, plus ei honoris habeatur, accedatq;.

Spiritus promptus, caro autē infirma. CIIII

Audio passim hæc præceptoris nostri uerba ad imponendum modum animo usurpari, sic ut in prouerbiū cesserint, aduersus temerarios, & insolentes, qui aliquo affectu tacti, supra uires quippiā moliri nituntur, ac sine fine distrahuntur, penitus immemores suæ naturæ.

turæ, qua cuncti æque monemur, ut quantum nobis ob ingenij acumen sumimus, tantum carnis fragilitati dif-
fiderè debeamus, utpote quæ ut idem præceptor ait,
infirmæ est.

Non solo pane uiuit homo. CV

Non solo pane uiuere recte dicitur homo, quod uni animantium cunctorum plus rerum opus sit, utpote qui nudus nascatur, & alienis ueletur opibus, ac per omnes ætatis gradus, quo auctior fiat, hoc pluribus indigeat, id est, maiore ministrorū cohorte, ampliore supellectile, unde solo pane uictitare non potest, sed hæc corporis alimenta sunt. Iam ueniamus ad pabulū animi, de quo hoc testimoniū è deuteronomio sumptū à Christo citatur, qui apud Matthæum inquit: Non solo pane uiuit homo, sed omni uerbo, quod procedit de ore dei. Atqui sic ille demonstrat, ut uictus corpori, ita & uerbum dei animæ esse necessarium, quo si quis non uescitur, haud uiuere meritò dicitur. Hinc igitur in adagium abiit, quod monet extra cibaria, & uestigia, non unius præterea rei curam, sed multarum homini ad uitam humanam non belluinam degendam, esse suscipiendam.

Seminare zizania. CVI

Seminare zizania uulgò est, discordias, simultates, atq; dissidia inter mortales querere. Tractum ab illa euangelica parabola. Cum autè dormirent homines, uenit inimicus eius, et seminauit zizania. Et bene qua-

drat figura, sunt enim zizania herbae infelices, quae perinde frugibus officiunt, ut discordia paci inimica est, ex qua maxime constat hominum uita.

Lapis offensionis, Petra scandali. CVII

Lapis offensionis, Petra scandali. Scitum Esaiæ prophetae in prouerbiū iam olim adscitum, dicitur de seditionoso, fastidioso, scrupuloso, rixoso, et pernicioso homine, qui tantum discordias, superstitiones, seditiones, ac lites disseminat. Metaphora ex eo tracta, quod lapis aliquis obuius soleat facile esse offendiculo gradientibus, qui nisi cauerint, saepe ad illum offendent.

Omne regnum contra se diuisum desolabitur. CVIII

Omne regnum contra se diuisum desolabitur, et omnis ciuitas aut domus diuisa contra se, non stabit. De acriter inter se discordantibus apte usurpabitur, non enim abhorret hoc à superiore. Vide rursus ex euangelico adagio, quantum peccet quisquis discordiae est autor, cuius propterea cunctis meminisse perpetuo cū primis expedit. Vnde illud sallustianū loco etiam prouerbij passim iactatū: ut concordia paruae res crescunt, sic discordia maximae dilabuntur.

Dissipa gentes, quae bella uolunt. CIX

Dissipa gentes quae bella uolunt. Attende, quam importuni sint pacis inimici, hic propheta Dauid imprecatur haereticis et iudaeis exitium, quod illi christianam religionem impugnaturi, turbaturi; eius quietem essent.

Quae

Quæ sententia impendio prouerbialis docet, non esse parcendū ijs, qui gaudent exoriri in republica tumultus, qui odia hominū ultro incendunt, qui deniq; quicquid impatientes mutari omnia student.

Væ homini, per quem scandalum uenit. CX

Haud ualde à proximo hoc discrepat, quod Christus refert, Neceſſe eſt, ait, ut ueniant ſcandala, ueruntamen uæ homini, per quem ſcandalum uenit. Hoc eſt, Si quis bonam uitam non egerit, neceſſe eſt, ut ille alijs exemplo maxime noceat, cui Chriſtus meritò proinde comminatur. Eſt itaq; opus, ut omnis tollatur affectus, & uniuerſa propinquitas amputetur, ne per occaſionem uoluptatis, uel emolumenti, ſiue etiam pietatis facias, ut alter peccet, cōmittat, delinquat. Videant ergo, qui præſunt alijs, quàm grauius peccent, ſi per inſolentiã pijs hominum mentes turbauerint, traxerint uè malis exemplis in delinquendi licentiam. Atque in iſtiusmodi malos rectores ſi tales fuerint, prouerbialis hæc comminatio haud perperam torquebitur.

Vade poſt me ſatana. CXI

Postquam Chriſtus cōmunicauerat cum diſcipulis, oportere ſe ire Hieroſolymam, & ibi obire mortem, uti apud Matthæum, ſcriptum legimus, Petrus, qui paulò ante de regno cœleſti edoctus fuerat, repente hoc audiens, coepit eum increpare amanti affectu, inquiens, Abſit à te domine, non erit tibi hoc, ut dei filius occidendus ſit. At ille conuerſus dixit Petro, Vade

post me satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ dei sunt, sed ea, quæ hominum. Quod iam instar prouerbij increbuit in eum, qui cuiuspiam bene agentis se opponit, impedimentoq; est, ac prauè consulit, ueluti satanas, id est, contrarius siue aduersarius, quo nomine Iesus alibi diabolum tentantem se appellauit. Potest denique in quencunque scienter detorqueri, per quem minus nobis pro nostro uiuere iure liceat.

Virtus in infirmitate perficitur.

CXII

Apóstolus Paulus cum uarijs angeretur curis, rogauit dominum, quo illis subleuaretur, cui responsum est, satis esse gratiam diuinam, ad eiusmodi perferendas calamitates. Et adiecit dominus, Virtus in infirmitate perficitur, Id est, tua fortitudo quæ contraria est infirmitati, per meam gratiam, iam perinde declaratur tollerando, ac potentia mundi uiribus solet innotescere. Hinc igitur iam sermone uulgatū, ut dicatur, Virtus alicuius in infirmitate perfici, hoc est, consummari, cum supra uires pressus, fortiter ferendo labores superat omnes. Porrò ut optimum gubernatorem temperas, ita res aduersæ hominis uirtutem probat. Citatur loco adagij à diuo Hieronymo, in procemio secundi libri cōmentariorum in Amos.

Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.

CXIII

Apud Zachariam prophetam legitur: Percute pastorem, & dispergentur oves. Quod oraculum fuit de futura

futura discipulorū Iesu fuga, uerum postea est in adagium uersum, quo notatur in periculis demum apparere, qui sint ueri amici, quoniam non aliter casus unius qui caput sit domus, uel reipublicæ, reliquos deterret, quàm cum percutitur pastor, omnis grex pauefactus dissipari solet.

Hæc mutatio dexteræ excelsi. CXIII

Mutatio dexteræ excelsi, cunctis uulgato iam pro uerbio dicitur, cum quispiam nullo suo merito, in altū subito extollitur, contra & idem nec immerito suo à summo repente ad imum detruditur, ita operāte diuina utrunque manu. At propheta Asaph cum psal. lxxvi. hæc canat: Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi, mutationē optat, ut deus misereatur, ut nos gratia sua complectatur, nisi enim dextera dei, hoc est, filius eius mutatus fuisset, et hominis corpus accepisset, nos gratiæ participes non fuissēmus. Quod apostolus docet, inquit: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. &c.

Omnis homo mendax. CXV

Omnis homo mendax, siue mendacium, prout Hebræis legitur. A dauidico sumptum oraculo uice pro uerbij circunfertur. Ait enim per hoc propheta omne quod uidemus, omne quod intelligimus, mendaciū esse, hoc est, interprete Hieron. umbram & imaginem. Ac ita omnis homo mendax, quia quādiu homines sumus,

fallimur, & in corporali substantia nihil est ueritatis. At si quis est sanctus, deus efficitur, ac desinens esse homo iam non dicit mendacium. Ita Dauid contemplans cœlestia, prædicat nosse se præ diuina notitia, esse nihil. Sed psal. c. & xxxiiij. eleganti cōparatione longe clarius exprimit hominis inanitatē, ubi refert: Homo uanitatis similis factus, dies eius sicut umbra prætereūt. Quod et adagij formā habet, quo humanæ uitæ inconstantia, imbecillitasq; notatur. Hæc igitur oracula nobis documēto sunt, ut ne ob corporis animiue dotes, seu cætera bona, efferamur, uel carni morē geramus, sed humana omnia ut caduca negligentes, diuina tantum meditemur, unde nostra expetenda est salus.

Beati, qui non uiderūt, & crediderūt. CXVI

Cum ita infirmi simus, uelut proximum docet adagium, in primis in rem nostram est, omnia fide metiri, qua sola cœlum ipsum petere possumus. Quod exemplo apostoli Thomæ, nobis clarius innotuit, is enim uolens humano sensu percipere Christi diuinitatem, ut tandem uidit, exclamauit, & dixit, Dominus meus, & deus meus. Sic, ut apud Ioannem est, dei uocabulum Christo aptauit, eo non respiciente, ut uere dictum. At Iesus ei dixit, Quia uidisti me, Thoma credidisti, Beati, qui non uiderunt, & crediderunt. Conueniet hæc prouerbialis sentētia in temere curiosos, præsertim de rerum diuinarum mysterijs, quæ etsi supra mentis humane acumen sunt, non illi tamen minus eorum ratio-

nem stolide quæritant. Aut in eos, qui quod non facile aliquid credant, damnum inde faciunt.

Excusare excusationes in peccatis. CXVII

Excusare excusationes in peccatis. Dicit prouerbialiter solet in frustra excusantes, cum deliquerint, & id quoque culpa non uacat, cum excusationem quærere uisum sit. Propheta uero cuius hæc est sententia, per hoc postulat, ne sibi in mentem ueniat excusationibus peccata purgare, ut eo demum pacto facinus facinori iungere non cogatur. Ita unicuique promptum est, ut cum uelit leuare crimen, statim inferat, Vis carnis rationem uicit, forma mulieris me cepit, occasio inuitauit, inopia subegit, sic, ut propè cuncti commissorum quasi iustas datas esse occasiones argumentantes uideamur necessitate facere, quod uoluntate committimus. Vnde admonemur non peccare, quando excusatio apud deum non admittitur, & peccare in nostra est potestate.

Omnia licent, sed non omnia expediunt.

CXVIII

Omnia licent, sed non omnia expediunt. Apostolus Paulus ad Corinthios scribens, docet fas esse uesci etiam immolatis, non tamen ut immolatis, ne alij id rescientes offendantur. Vnde subdit, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, id est, profunt. Quæ sententia prouerbialis iam facta nos commonefacit, debere interdum non tam quod liceat, quam quod conducat animaduertere, quando semper quod expedit, licet,

non quod licet, expedit. Congruet in inconsideratissimi
mos homines, qui nihil non improspicienter intempe-
stiueq; agunt.

Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus.

CXIX

Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, sapie-
bam ut paruulus, cogitabam ut paruulus, quando au-
tem factus sum uir, euacuauit quæ erant paruuli. Ecce
ut considerata sint, quæ nos quocunq; deceant tempo-
re, quæ ué sicut proxime est dictum, expediant. Paulus
iccirco ista refert Corinthijs, ut doceat se parum pru-
dentem fuisse ante acceptum spiritus sancti donum, qui
apte comparat se puero siue infanti, quod ea ætas ob-
rerum inscitiam, nihil sapiat, & sic exemplo humani
incrementi, spiritale demonstrat. Nunc in prouerbium
apostoli uerbum ubiq; uertitur, cum significatur aliam
ætatem alios sibi mores, aliam sibi uitam postulare, &
in hanc sententiã citatur à diuo Hieronymo in proce-
mio cõmentarioli in Abdiam prophetam.

Fallax equus, ad salutem,

CXX

Equus animal bellicosum est, & uelox, cui homo tum
pugnando, tum fugiendo maxime fedit. Hunc equum
Dauid uocat non inconcinne corpus humanum, quia
iumentum sit animæ, & ob id fallax, quod suis se uiri-
bus diu sustentare non possit, ad nihil modis omnibus
recasurum. Sed neque rex nec gigas sua est uirtute ser-
uandus, nisi per gratiam dei. At per hanc prouerbial-

lem

lem figuram docetur plenum audaciæ esse, ac temeritatis, humanis tantum confidere uiribus. Quamobrem alius propheta aliubi recte monet,

Maledictus homo, qui confidit in homine.

CXXI

Obuiũ est Hieremiæ uetus uerbũ, Maledictus homo, qui confidit in homine. Hoc est, male ille audit, illaudatusq; sic enim maledictus dici latine potest, habetur, qui spem suam in homine ponit, cum homo de se nihil certi habeat, & ut falli, ita fallere possit, & per hoc, quod creatori est reddendum, creato præstat. Id quod olim gentes factitabant, quæ Iouem ac complures alios mortales ut deos colebant, illisq; solis certam habebãt fidem. Hinc Hieremiæ nobilis sententia in prouerbiũ iam pridem exijt, quo liquet eũ esse longe importunissimum, qui nihil ad deum respiciens, hominis tantum patrocínio fudit. Contra quod illud pugnat,

Bonum est potius, confidere in domino, quàm in homine. CXXII

Certe uera canit propheta Dauid: Bonũ est potius, confidere in domino, quàm in homine, et sperare in eo magis, quàm in principibus, quippe horum potestas cum ipso mundo labitur. Vnde hæc prophætæ sententia in adagium uulgò passim accõmodata indicat, tutissimũ esse in deo duntaxat acquiescere, spretò cuncto mortalium præsidio, dicente Hieremia: Benedictus uir, hoc est, ut latine loquamur, laudatus, spectatus,

probatus, qui confidit in domino.

Cæcus cæcum ducit.

CXXIII

Cæcus ducere cæcum ueteri prouerbio dicebatur, qui infirmus infirmū iuuare, impius impium institueret, indoctus indoctum docere conabatur. In hunc sensum usurpatur à Christo, aduersus pharisæos, quos notat, ut ueritatis expertes pessimos esse doctores, & cæcos cæcum populum in errorem trahere, ac propterea more cæcorum, in foueam, hoc est, in interitum postremo casuros pronunciat inquiens, Sinite illos, cæci sunt duces cæcorū. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.

Incidit in foueam, quam fecit.

CXXIII

Ille incidit in foueam, quam fecit, qui uenenum hausit, quod alteri parabat, qui suo se ferro lædit, quo alterum ferire conabatur, qui suapte arte perit, suoapte dolo capitur. Canente Dauid psal. vij. Lacū aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Hoc est, diabolus incidit in foueam mortis, quam patefecerat, & ipse primus perijt. Sic fit, ut duplex illis qui ad eum modum cadunt, dolor sit, quod non læsissent, uelut optarant, & seipsos suo mucrone confodissent. Et tractum est ab ijs, qui insidiantur feris, quod soleant effossas foueas arborum ramulis cooperire, & superiniecto stramento, escam apponere, in quas feræ eo illectamento deceptæ incidant. Atqui fieri potest, ut ipsi uenatores incautim obambulâtes prius in illas labent.

Vel à

Vel à cuniculis militaribus est, quibus hostis hosti insidias plerunq; facit. Atq; hinc adagij origo.

In laqueo quem absconderunt, comprehensus
est pes eorum.

CXXV

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Refertur à propheta psal. ix. innuens peccatoribus malo in primis esse malas artes, quibus alios circumueniendos curant. Est affine superiori adagio, sumpta metaphora ab illis, qui pedicis instructis insidias tendunt auibus, aut feris. Ita iustitia uult, ut male agentibus mali aliquid cōtingat. Cuius nempe rei meminisse debent, qui sine fine, dolis ac fraudibus nitentes perniciem alijs machinantur.

Molliti sunt sermones eorum, super oleum, &
ipsi sunt iacula.

CXXVI

Ab eiusmodi aucupantiū decipulis non dissentit hæc hyperbole, Molliti sunt sermones eorū, super oleum, & ipsi sunt iacula, quam propheta usurpat in struentes dolos, qui dum unguunt, hoc est, blandiuntur, tum instar iaculorum maxime feriunt, à quibus per hæc cauere admonemur.

Qui gladio ferit, gladio perit.

CXXVII

Non minus hoc Christi uaticinium locum fecit pro uerbo appositum, cum illud quotidie uerissimum esse deprehendatur ab homicidis & sicarijs, qui perraro meritū effugiunt suppliciū. Cæterū Petrus mentis ardore actus, quod tam indigne præceptor tractaretur

à Iudæis, cum amputasset aurem cuidam pontificis seruo, cui Malcho fuit nomen, à Iesu est castigatus dicente: Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Vbi de gladio diuinæ uindictæ intellexit, quem omnino nemo nocens euadet, atque ita prouerbiali schemate uetuit, ut ne iniurias persequamur, sed metu futuri supplicij, eas atque ad eò concedamus, condonemus, remittamus ijs, à quibus acceperimus.

Malos male perdet.

CXXVIII

Malos male perdet, subaudiendum deus. Parabola falforum agricolarũ, hoc est, Iudæorũ, qui se legis cultores profitebantur, & tamen nullum legis fructum ferrebant, & cum reddenda esset agricolationis ratio, id querentibus uim inferebant, quippe qui prophetas & nouissime Christũ supplicio mactarũt. Vnde deus merito malos male perdet. Hac autẽ euangelica parabola significatur, non de futuram malis uindictam, sed eos omnino citius aut tardius meritas esse pœnas duros.

Vulpes foueas habent.

CXXIX

Vulpes foueas habent. Vertitur hodie passim & hoc euangelicum uerbum in uulgare prouerbiũ, in impostores, qui ritu uulpis sexcentos norũt fabricare dolos. Hoc enim animal suapte natura fallax, multijugibus dolis se tuetur, aduersus uenatores, dumq; prædatur, illis nititur. Item in foueas se illatebrat, in quibus catulos parit, & fouet. Et quia foueis præcipue, ut est supra
demon

demonstratum, decipule intenduntur, non inuenusta metaphora, doli foueae, & fraudulentum homines uulpes nuncupantur. Vnde quispiam foueas habere prouerbialiter dicitur, qui multiplex fallendi callet artificium. Verum Christus aliud innuit, cum dixit: Vulpes foueas habent, & uolucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet. Per hunc modum repudiavit scribam, ne sequeretur se, ob lucrum faciendum, qui ostendit tantam esse paupertatis, ut non suo uteretur tecto. Huius itaque sententiae si multis saepe numero in mentem ueniret, non utique opibus tantum inhierent. Cui et adagij uice locus apposite erit, cum uoluerimus speciatim significare summam cuiuspiam pauperiem, utpote cui ne hospitium quidem sit.

Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

CXXX

Qui diuitias apprime diligunt, illis uti plurimum nesciunt. Quo fit, ut eas seponant, in longumque tempus recondant. Hoc noluit fieri Christus propter pericula, ita monens: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi erugo, et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, & furantur, thesaurizate autem uobis thesauros in caelo, ubi nec erugo, nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur, ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Hoc tamen, teste diuo Hieronymo, non solum de pecunia, sed de cunctis uoluptatibus sentiendum est. Exempli causa, Gulosi hominis deus est

uenter, ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosa si thesaurus gemmæ, uestes, deliciae epulæ sunt. Lasciui ludicra, amatoris libido. Huic denique unusquisque seruit, quo uincitur. Ac in huiusmodi hominũ genus, euangelica hæc sententia prouerbij uice, recte accommodabitur.

Diuitiæ si affluent, nolite cor apponere.

CXX XI

Huic non absimile est illud propheticũ, iam olim uel in prouerbium adscitum, Diuitiæ si affluent, nolite cor apponere. Quia qui in ijs acquieuerit, regnũ consequi cœleste non poterit, dicente apostolo ad Timot. Præcipe diuitibus huius seculi, non sperare in incerto diuitiarũ, sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum. Non debent igitur diuitiæ apud nos, numinis instar haberi, sed tantum usui esse, cum præsertim breuis mortalium uita doceat, nihil esse, quod huic rei multum operæ detur, qua per citam mortem, nemini homini diu uti, frui licet.

Melius modicum iusto, super diuitias peccatorũ multas. CXX XII

Ait Christus de diuite, Amen dico uobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorũ. Ex cuius testimonio constat neminem hominem absq; peccato, magnas diuitias posse comparare, item modum nullum possidentibus opes inesse, quando plura habentes plura habere oporteat, plus seruorum, plus uestium, plus in
domo

domo apparatus, plurima præterea inde emergunt incommoda. Vnde propheta uerissime inquit, Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Quia, ut idem Christus ait, Quid prodest homini si mundum uniuersum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Et Solomon: Melior exigua portio, cum requie, quàm plena manus, cum iniquitate. Verum David modicum hoc loco fidem quam quisque deo habet, appellat, quæ ut parua grano sinapis comparatur, at mira tamen operatur, quando sola est, quæ nobis cœlum patefaciat. Hæc prophætæ memorabilis sententia instar prouerbij passim celebratur, de ijs, qui in candida paupertate uiuentes, innocentio rem uitam ducunt. Aut contrà iactari commode potest, in possidentes diuitias iniuste partas, quamobrem sexcentis in uita afficiantur molestijs, & post mortem, nihilo plus habituri quietis.

Omnes currunt, sed unus accipit præmium.

CXXXIII

Omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium, siue palmã. Parabola athletarũ est à Paulo usurpata, per quam à minore ad maius argumentatur, in hunc modum: Si enim qui in publicis certaminibus olim contendebant, totis nitebãtur uiribus, ut coronã quæ præmio erat certantibus, periturã acciperent, quã tamen nisi unus consequi poterat, tanto magis nobis Christianis laborandum est, uti non unus unam, sed singuli

singulas coronas & quidem incorruptas adipiscamur.
 Quoties igitur uoluerimus significare multos ad unã
 rem inhiare, quæ uni duntaxat danda sit, hac aposto-
 lica schema eleganter ac prouerbialiter utemur.

Expectare aquæ motum. CXXXIII

Ille trito iam prouerbio, expectare aquæ motum di-
 citur, qui aliqua afflictus erumna, alterius sortis uicissi-
 tudinem auct. Et ad illud est allusum, quod ut tradit
 euangelista Ioannes, fuit Hierosolymæ piscina, in qua
 natabatur, ubi loci semper iacebat multitudo languen-
 tium, & claudorũ expectantiũ aquæ motum, & ange-
 lus certo diei tempore mouere solitus erat aquam, ac
 qui primus descendisset in piscinam, post turbationem
 aquæ, sanus ilico fiebat.

In domo patris mei, mansiones multe sunt.

CXXXV

Iesus adhortatus discipulos, ne turbarentur in hoc
 mundo, postea docuit de premio laborũ futuro dicens,
 In domo patris mei mansiones, id est, habitacula, mul-
 te sunt. Per hanc locorũ multitudinem, teste Cyrillo,
 differentiã gloriæ significauit, quam unusquisq; prout
 meritis fuerit, assequeretur. Vnde natum, ut hoc Chri-
 sti uerbum in ore omniũ hodie sit, cum uolunt innuere
 apud quempiam ingentem honorum copiam esse, &
 illos secundum hominum merita, delatum iri.

Non est adbreuiata manus domini. CXXXVI

Vulgò circumfertur nobilis Esaiæ sententia, Non est
 adbreuiata

adbreuiata manus domini, De homine potente ac liberali, utpote cuius manus dando nunquã contrahatur. Sic propheta benignitatẽ dei aduersus populum Israël declarat, quod nõ aliter eum in perpetuũ seruare possit, quã antea Aegyptiorũ seruitute liberarat.

Cauere à fermento phariseorũ. CXXXVII

Cauere quispiam à fermento phariseorũ, prouerbia liter dicitur, qui uitat malorum commercia, declinatq; peruersorũ doctrinam, ut ei impendio nocituram. Ita Christus admonuit suos discipulos, ut cauerent à fermento, id est, doctrina phariseorum, & sadduceorũ: Et hoc est fermentũ, de quo apostolus loquitur ad Corinthios, Modicum fermentũ totam massam corrumpit. Perpulchra uidelicet translatio, hanc nimirũ uim fermentum habet, ut si farine misceatur, quod parum uidebatur, crescat in maius, & ad saporem suum uniuersam conspersionem trahat, sic & doctrina eorum qui impietatis cauterio sunt iniusti, si uel modicã scintillam in tuum pectus iecerint, breui ingens flamma succrescet, ac totã hominis possessionẽ ad se trahet. Vide proinde, quã uitandum sit hoc presentancũ uenenũ, quod & illud propheticum declarat,

Cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris. CXXXVIII

Vox prophetae ad Christum refertur, ad hunc modum, Tu Christe sanctus natura es, Quẽ tu sanctificaueris, ab illo cognosceris, quem tu feceris innocentem,

illi notus eris. Vnde apostolus: *Comprehendam, & in quo comprehensus sum.* Item cum heretico qui male intelligendo, peruertit diuina eloquia, peruerteris, hoc est, ut alibi ipse dominus Iudæis ait: *Si incefferitis peruerse coram me, incedam & ego peruersus uobis.* Sed iam hinc aliter est sermone uulgatum, ut quoties uolumus admonere esse cauendum ab improbis, & ad bonos adhærescendū, repetamus hoc prophætæ carmen, *Cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris.* Solomon: *Qui cum sapiente graditur, sapiens erit. Amicus stultorū efficietur similis.* Item Socrates Platonicus in Menone, ex Theognidis poëtæ præceptis, refert: *Hos prope, bibe, & comede, cum ijs unà sedeto, ijs obsequere, quorū magna potestas, à bonis enim bona perdisces. At si malis adhæseris, quā habes mentem proculdubio perdes.* Et illud longe uerissimū esse, Plato in Timæo tradit, qui probat ibidem neminem sponte malum, sed à malo malum reddi. Eiusdem quoque sensus est,

Corrumpunt bonos mores mala colloquia.

CXXXIX

*Quanta uis sit orationis ex eo in primis apparet, quod sola sit, quæ quoquouis hominū uoluntates uerte-
re queat. Quid enim citius mollit iram tyranni, quàm
oratio? quid facilius flectit sublimes animos, quid à ui-
tijs deterret magis, quid ab omni turpitudine efficacius
uindicat, & misericordiam uel beneuolentiā conciliat,
quid*

quid contrà uehemētius mouet iram, aut inuidiam, & inimicitias constat, quàm oratio? Item non aliud quicquam fortius expugnat pudorem, tollit rationem, contaminat mores, labefactat omnem deniq; uitam, transfundens in auditoris animū, si pestilens fuerit, uenenum præsentissimum. Hinc Menandri senarius in salutare abiit prouerbiū: Corruptunt bonos mores mala colloquia. Quo nihil fermè est celebratius, & cū primis ab apostolo Paulo in epistola ad Corinthios prima citatur, cuius & diuus Hieronymus in epistola ad Magnum oratorem Romanū meminit. E diuerso haud minus prouerbialiter dici potest, Corrigunt malos mores bona colloquia. Cum ad utrunq; æque ualeat ipsa oratio. Vnde monemur tam cum improbis nō habere consuetudinē, quàm ad probos semper nos adiungere, ac cum omnibus honeste fermocinari.

Non opus est ualentibus medico. CXL

Non est opus ualentibus medico, sed male habētibus. In euangelicis literis adagium est à uulgo sumptum, de ijs, qui cum sint integri, & uitæ inculpate, minime indigent aliena ope, uel castigatione. Potest deniq; generatim ad quoscunq; referri, qui per se tales sunt, ut non indigeant aliorum auxiliij, ueluti sano nihil est longius, quàm ut medici opera utatur.

Omni habenti dabitur. CXLI

Mos est & quidem uetus, ut medij & infimi dent munera summis uiris, & pauperes diuitibus, ad conciliandam

dam sibi eorum beneuolentiam, patrociniūq; comparandum, sine quo nusquam tuto uiuere queunt. Item quicquid in ciuitate honorum est, illud ijs cum primis deferunt. Quibus factum est, ut hæc euangelica parabola, Omni habenti dabitur, in tritissimum prouerbiū iam pridem exiuerit. Idem apud uulgus pollet illa allegoria, In mare fluunt flumina, cum opes opibus, ac honores honoribus cumulantur. Sed Christi sermo secus sapit, innuit enim illi qui fidem habet, omnia in primis deberi, adeò magna est fidei præerogatiua.

Ieiuno bis in sabbato.

CXLII

Ieiuno bis in sabbato, Formam adagij habet, & pulchre in eum usurpatur, qui superbe ac futiliter sua bene facta iactitat, & gloriatur sucosa sanctitate, ac uanitate gaudet. Id quod pharisæus quidam uentosissimus apud Lucam euangelistam facit, qui se cæteros omnes sanctimonia anteire autumabat, quod quædam seruet mandata legis plenus ob id arrogantia, qua nihil propemodum deo est odiosius. Quod autem bis in sabbato dixit, hebdomadam intelligas, quia Iudæi, ut in opere de inuentoribus rerum docuimus, unumquenq; diem hebdomadæ sabbatum appellabant, ut sabbatorum nomine dies supputarent.

Scientia inflat.

CXLIII

Duplex est rerum cognitio, altera sensu quæ sita humano, altera à deo est, hæc diuina, illa humana, hæc mitem facit, illa inflat, hæc prope deum, illa procul.

Hæc

Hac de causa ferunt Christum elegisse apostolos homines omnino idiotas, qui diuinæ mox sapientiæ ascriberent, quicquid imbibissent doctrinæ, quæ postea ob id, cunctis mortalibus maiori fuit admirationi. Hinc apostolus ad Corinth. scribens ait: Scientia inflat, charitas uero ædificat. Quod uerbum in cōmunem sermonem deductum adagij loco passim recitatur in eos, qui ex eo, quod alicuius artis scientes sint, citra modum insolentes fiunt, tantumq; sibi sumunt, ut nemini præterea quicquam relinqui putent, ac contemptim aliorum opera semper inspiciant.

Diuiserunt sibi uestimenta mea. CXLIII

Diuiserunt sibi uestimenta mea. Oraculum Dauid de exitu passionis Christi, longo usu iam in prouerbium non uulgare uersum usurpare solet, qui spoliatus sit bonis, quæ postea illi inter se partiti fuerint, qui ea uel aut dolo rapuissent. Sumpta est metaphora à latronibus, qui indumenta eorum quos spoliant, sibi diuidant, quemadmodum illi quatuor milites prout in euāgelica est historia, post Iesum crucifixum, acceperunt uestimenta eius, & inter se partiti sunt.

Super uestem meam miserunt sortem. CXLV

Eiusdem prophetæ uaticinium est, Super uestem meam miserunt sortem. Quod perimplere ipsi milites, de quibus proxime memorauimus, qui diuisis summis Iesu uestibus, de tunica quod inconsutilis à summo per totum contexta esset, sortiti sunt, cuius esset. Ex quo uaticinium

uulgi sermone uulgatum in adagium cecit de eo, cuius res ueluti multis prædæ datas postquã diu de possessione est certatum, unus demum, prout fors tulerit, occupat. Refertur passim apud prophetas, & in primis apud Abdiam: Et super Hierusalem, mittebãt sortem. Potest cõmodum eo speciatim uti nostra Italia, de cuius tunica, qua suum duntaxat operit umbilicum, Galli, Hispani, & Germani continenter sortiuntur ne uti quam tessaris, sed armis, utpote minime contenti cum reliquis spoliassent exuuijs. Iamdudum enim eius parthenopeium pallium Hispanus superinduit, togam togatam Gallus sibi circũcinxit, caligas sibi Germanus aptauit. Atque eò perduxere Italarum discordiæ, ut isti tres potentißimi populi certatim super eorum uestem, sortem quotidie mittant, cuius denique totius eius terræ possessio sit. Quod haud dubie breui tempore futurum uidetur, seditiosorum hominum studijs maxime iuuantibus. Et hæc corda oblita laborum, hoc est, suorum maiorum uirtutum, ad hunc modum, populum terrarum principem unã secum cedere possessione magnæ fortunæ modis omnibus cogunt.

In salicibus, suspendimus organa nostra.

CXLVI

In salicibus, suspendimus organa nostra. Carmen Dauid è psalmo c. & xxxvi. quo babylonica seruitus futura describitur, in qua Iudæi miserijs omnibus cooperiti, & perpetuo mœrori se dantes, organa quibus
canere

canere solebant, in arboribus suspendunt, hoc est, omnem ab se uoluptatem missam fecerunt. Hinc natum, ut hodie uulgari prouerbio dictitent, Suspendere organa, pro eo, quod est nullum amplius letitiæ locū relinqui, & ærumnosa tantum hominibus conuenit. Potest uenustius ad eos referri, qui artem aliquam desierint, ocium deinceps agitaturi, facta translatione à citharædis, qui sua instrumenta ita suspendunt, cum à canendo cessant.

Quomodo cantabimus canticum domini,
in terra aliena? CXLVII

Quomodo cantabimus canticū domini, in terra aliena? Eiusdem est prophetæ uel hoc problema, quod omnino prouerbij faciem habet, quo ille significauit fore nefas, ut Iudei apud idololatrias Babylonios, captiui hymnos deo canerent, quibus ob id lugendum, non canendum esset. Verum iam usu uenit, ut hoc propheticū carmen usurpemus, cū uolumus innuere nos in exilio, in hostili solo, in seruitute, aut aliquo casu extra patriā agentes, ratione quadam non posse letari, ac per hoc, ne in diuino quidem cultu acquiescere.

Qui regis Israël, intende. CXLVIII

Qui regis Israël, intende. Initium est psalmi Asaph prophetæ deprecantis deum, narrantisq; eius mira opera. Quam periphrasim nunc nullus nō loco adagij in ore habet, cū deum inuocat, uotisq; agit, ut aliquod insigne facinus mature uindictet.

Induratum est cor Pharaonis. CXLIX

Induratum est cor Pharaonis, passim prouerbio dicitur, de homine duro, crudeli atque inexorabili, cuius non magis incepto uultus sermone mouetur, Quam si dura filex, aut stet Marpesia cautes. Allusum est ad Pharaonē illum Aegyptiorū regem, qui renuens missum facere populum Israēl, contra, ac deus mandarāt, hoc propositi tenaciorem se reddebat, quo plura uidebat per Mosen prodigia fieri. Historia haud ignota est, in libro Exod. qua monemur, perutile esse, aliquoties mutare consilium, & parēre instanti necessitati, atq; preces admittere rogantiū. Quod Aegyptij plus nimio obstinati, quia facere neglexerunt, ad unum omnes qui Hebræos insecuti fuerant, diuinitus periere. Vnde Solomon uere prædicat: Qui mentis est duræ, corruet in malum. Talis fuit Iudæorū cæcitas, testificante euangelio: Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando uiderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent. Et Esaias: Auditu audite, & nolite intelligere. &c. Quod testimoniū Christus apud Matthæum ferè ad uerbum citat, cuius uelut in prouerbium iam recepti nos infra meminimus.

Illic trepidauerūt timore, ubi nō erat timor. CL

Diuersum à superiore illud est ex psal. xiiij. Illic trepidauerūt timore, ubi non erat timor. Qui enim timet, facile credit, & obedit iubenti, & nolens offendere sepe timet,

pe timet, ubi nihil est timendum. Quo fit, ut eiusmodi timor fidus sit religionis, concordiae, benevolentiae, foederis atque pacis custos. Conueniet hoc propheticum uerbum iam longo usu in adagium adscitum in eos, qui plusquã par sit, scrupulosi & uerecunde superstitiosi, nihil non meticulose agunt, ueriti semper, ut peccent. Hærebit etiam non minus tempestiue in eos, qui ut ueracordes ad omnem cuiuslibet rei occursum, aut uulgi rumorem pauent. Atqui propheta hoc loco de uano & pernicioso gentium & Iudæorum timore loquitur. Hi enim metu potentiũ affecti de Christo dicebant, Si dimittimus eum uiuere, uenient Romani, & tollent nostrum regnũ et gentem. Illi uero de eodem nihil audire uolebant, timentes ne suis ob id displicerent idolis, quæ etsi ut uana minime timenda erant.

Modicæ fidei quare dubitasti? CLI

Solet & hæc Christi benigna in Petrum castigatio prouerbio eiusdem propemodum sensus, apud uulgus celebrari. Diuus enim Petrus fide & mentis ardore fretus cum uidisset Iesum super mare ambularem, petijt, ut sibi liceret ad eum ire. At ille dixit, Veni. & cũ descendisset è nauis, iamq; super aquas ambularet, ut uidit uentum protinus inualescere, sui desperans implorauit ab eo auxilium. Cuius timiditatem ac diffidentiam præceptor arguens, inquit: Modicæ fidei quare dubitasti? Longe non ignotissima est historia, apud Mattheum. Atqui diuus Hieronymus inibi salubriter ad-

monet inquiring: Si apostolo Petro qui confidenter rogauerat seruatorem, dicens, Domine, si tu es, iube me uenire ad te, super aquas, quia paululum timuit, dicitur, Modicæ fidei quare dubitasti? quid nobis dicendum est, qui huius modicæ fidei ne minimam quidem habemus portiunculam?

Domine, probasti me, & cognouisti me. CLII

Periculū fecit Christus de fiducia Petri, uti supra patet, cui ille prophetæ uerbis utens recte dicere potuisset, Domine, probasti me, & cognouisti me. Id quod in adagiū apud uulgus abiit, cum quispiam aliquo tentamēto petitur, quo eius fides probatior, testatiorq; fiat. Cæterum Dauid per hoc carmen, testatur se à cunctis ope demū diuina probari, atq; cum maxime cognosci.

Transuimus per ignem, & aquam. CLIII

Non abhorret ab hoc illud psalmi lxxv. Transuimus per ignem & aquam, iam olim in prouerbiū apud uulgus uersum, cum innuunt negociū aliquod non sine summa difficultate, esse confectum, uel seipsos per pericula, tandem uoti compotes factos, seu compertos esse bonos, ueluti iam expiatos, aut adiuuisse discrimina uitæ, & euasisse. Et uidetur allusum ad naturam istorū duorum elementorū, quod ignis uoret, & aqua absorbeat, ut sine periculo per ea transiri nequeat. Vel ad modum excoquendi temperandiq; per aquā metalla. Vnde in eodem psalmo: Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Et Zacharias,

Zacharias: Et educam tertiam partem per ignem, & uram eos, sicut uritur argentum, & probabo eos, sicut probatur aurum. Aut ad morem purgandi, in sacris priscorū, qui in purgationibus teda, sulphure, & aqua utebantur, uti in nostro de rerum inuentoribus opere latius diximus. Vsurpat uel hanc loquendi figurā Esaias, apud quem dominus Israël dicit: Cum transferis per aquā, tecum ero, & flumina non operient te. Cum ambulaueris per ignem, non combureris, & flamma non exuret te. Cæterum prouerbialis psalmi uersiculus designat martyres, qui per supplicia & mortes, palmam martyrij adepturi essent.

Alius est, qui seminat, & alius est, qui metit.

CLIII

Vetus fuit apud Hebræos prouerbiū, quod à Christo apud euangelistā Ioannem refertur, ita dicente: In hoc enim est uerbum uerum, quia alius est, qui seminat, & alius est, qui metit. Et de eo dicitur, qui alienis partibus sibi uindicat, illisq; potitur, ut faciunt illi, qui agros ab alijs sotos uel emunt, uel casu aliquo possidentes accipiunt. Quod olim ab Augusti militibus factum legimus, quibus in distributione Cremonensis agri, Mantuanus quoq; accessit. Vnde Maronianū illud:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Barbarus has segetes? en quo discordia ciues

Perduxit miseros? en quīs conseruimus agros?

Verum aliud significat euāgelicū schema, quippe quo

notatur deum ethnicorū quoq; bonam uitam recipere, & alio eos habere loco, qui iuste & qui iniuste agant, quiue scriptam negligent legem, quæ principio solis Hebræis data est, si modò illi deum ipsum nouerint, ut diuus Ioan. Chrysostomus homilia xxxvij. in Matth. probat, teste etiam apostolo ad Romanos ita scribente: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, simul & Græco. Quamobrem Christus subiunxit, eisdem apostolis dicens, Ego misi uos mittere, quod uos non laborastis. Siquidem apostoli erant Christum gentibus prædicaturi, de cuius aduentu propheta antea prædixerant. Et ita quod hi seuerant, illi postremo collegerunt.

Semen in petras cecidit.

CLV

Semen in petras cecidit. Huius euangelicæ allegoriæ usus erit, cum inaniter laboramus, aut beneficium conferimus in ingratos, quod perinde perire uideatur, ac si supra lapidem sementem faciamus. Quorsum uero ea Iesus usurpauerit, ipsemet apud Matthæum, cap. xiiij. affatim exponit.

Semen in terram bonam cecidit.

CLVI

Eadem prouerbiali figura dicitur, semen in terram bonam incidere, cum dociles docemus, gratos iuuamus, bonos fouemus, siquidem in illis instituendis beneficioq; efficiendis, perinde operam minus ludimus, atque sator, cum in terram fertilem semen iecerit, à quo haud dubie fructus proueniet ubertim.

Aërem uerberare, Eandem uim habet, atque inanis opera, cum enim aër ictum non admittat, frustra proculdubio laborat, qui percutit. Refertur à Paulo apostolo ad Corinth. scribente: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, sic pugno, non quasi aërem uerberrans, id est, operam perdens.

Super harenam domum aedificare. CLVIII

Non abhorret à superioribus illud à Christo celebratum simulq; declaratū dicente: Similis erit uiro stulto, qui aedificauit domum suam super harenam, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerūt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Atq; huiusmodi sensus complures adagiones in diuinis literis passim reperiuntur, quibus monemur, stultum esse, negociū aliquod aggredi, quod non iactis ante fundamentis, futurum sit inutile, ac cito casurum. At ille permansuram domum extruet, qui super fundamentum aedificauerit, quod apostolus uelut peritissimus architectus ponit, ad Corinthios scribens: Nam fundamentū aliud nemo potest ponere, praeter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem super aedificauerit, super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, foenum, stipulam, uniuscuiusq; opus manifestum erit. Hinc proinde aequo edocemur, nullum nisi iustum inchoandum esse opus, ac ante inchoationem, diuinum semper implorandum

numen, si uelimus, quæ facimus, stabiliora fore.

Vouete, & reddite.

CLIX

Vouete, & reddite, subaudiendum est, ea, quæ uouistis deo. Est hoc carmen apud Asaph prophetam, psal. lxxv. & prouerbij loco, in ore omnium, cum de fide seruanda agitur. Facimus enim uota deo, munera uero hominibus promittimus, ubi aliquid petimus, quæ utrisque sancte persoluenda, hic perspicue docet propheta. Dicente etiam Solomone: Multo melius est non uouere, quam post uotum, promissa non reddere. At fortasse quidam dicet, Ecquid deum uouendo rogabimus, cum sæpe multa cõmodi causa postulemus, quæ mox perincõmode cadunt, & quæ bono nobis fore ducebamus, malo plurimũ sunt? Proinde cum nesciamus, quæ ex usu nostro futura sint, modice cum deo agendum est, ut ne temere orantes postquã uoti sumus composites facti, uideamur uti leues ad contraria uota recurrere, & quodãmodo deum accusare. Propterea uideatur rogandum omnibus uotis, iuxta cuiusdam poëtæ precandi modum, quem Plato in suo secundo Alcibiade ponit, qui est talis: Deus opt. max. optima quidem nobis uouentibus, & non uouentibus tribue, mala autem poscentibus quoque abesse, iube.

Quod scripsi, scripsi.

CLX

Huc fermè uel pertinet illud Pilati Iudææ præfecti uerbum diuinitus ex eius ore emissum, Quod scripsi, scripsi. Is enim scripserat titulum, Iesus Nazarenus

rex

rex Iudæorū, illumq; super crucem posuerat. At pontifices eam uocem Rex abominantes, flagitabant à Pilato, ut è titulo tolleretur, quibus ille uelut uates protinus respondit, Quod scripsi, scripsi, Hoc est, uti diuus ait Heronymus, uelitis, nolitis Iudæi, omnis uobis gentium turba respondit, Iesus rex Iudæorum est, id est, imperator credentium, & confitentium. Hinc itaq; factum, ut cum quis uult significare nolle se mutare sententiam, nec uariare factum, concinne ac prouerbialiter dicat, Quod scripsi, scripsi. Vt ne uelut in psalmo legitur, faciat irrita, quæ de labijs ipsius egrediuntur.

Hic me labijs honorat. CLXI

Honorare labijs prouerbialiter dicitur, qui dissimulanter, fictè, ac blandicule quempiam commendat, utpote, aliud loquens, aliud sentiens, cum ea laus de corde non profiscatur, ubi sedes est animi, sed in ore orta sit. Vsus est hac figura Esaias, quam & Christus in euangelio suo citat.

Quod intrat in os, non coinquinat hominem. CLXII

Quod intrat in os, non coinquinat hominem. Hodie uulgò dictitatur in eos, qui in obseruatione sumendorum ciborū, religionem esse arbitrantur, parum præterea pensi habentes, quid in animo uersent, quid uerè loquantur. Quod Iudæi cum primis factitabant, quorum superstitionem Christus coarguens docuit ea duntaxat uerè ex corde egrederentur, impurare hominē, cuius

modi sunt male cogitationes, cades, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, & conuicia. Et iccirco ne more iudaico, de cibarijs, uana religione teneremur, nullum uoluit cibi genus nobis interdici. Id quod in opere nostro de inuentoribus rerum late explicuimus.

Hic carbones ignis coaceruat, in
caput inimici.

CLXIII

Apostolus Paulus auream mutuatus à Solomone sententiam, prout liquido patet, in prouerbij cap. xxv. in epistola ad Romanos inquit: Si esurit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Secundum igitur apostoli consilium, adiungit quis prunis, ad caput inimici, cum ei ledenti tantum abest, ut uicem reddat, ut etiam bona præstet, ac per hoc, illum faciat grauiori poenæ obnoxium, utpote qui beneficij gratia nihil motus ab odio non discesserit. Porrò iusta est damnatio, si arguatur quis, ante dominum, illi intulisse mala, à quo accepisset bona, uerum non iccirco debes illi benefacere, ut perditionis eius causam des. Et in hunc sensum, apostoli dictum est passim uulgò prouerbij uice receptum, cum uolumus innuere, uelle nos benefaciendo inimicū ulcisci. Sed festiuus ad aliam accommodari potest sententiam, ut per carbones super caput eius, ardorem charitatis intelligas, fit enim nonnunquam, ut inimicus crebris uictus beneficijs, odiorū rigore emollito, calorem in mentem charitatis excipiat, ac sic de inimico,
amicus

amicus fieri, & eum quem iniuste oderat, redamare, ut ita dicam, incipiat. Quod Origenes perspicue declarat, inquiens: Dicit enim Hieremias ad peccatricem filiam Babylonis, Habes carbones ignis, sede super eos, & hi erunt tibi in adiutoriū. Fortassis isti carbones sic congesti adiuumento sunt inimico, potest enim fieri, ut amens, ferus & barbarus inimicus, si humanitatem, si affectū, si pietatem uideat, cōpunctionē cordis capiat, cōmissi pœnitudinē gerat, & ex hoc, ignis in eo quidā succendatur, qui eum pro cōmisso consciētiae torqueat, & adurat. Et isti erūt carbones ignis, qui super caput eius, ex nostro misericordiae & pietatis opere congregantur. Caput uero principale cordis appellatur, & meritō caput dicitur, cuius intellectu & prudētia membra reguntur uniuersa. Haftenus ille. Proinde quoties uoluerimus significare quempiā optime mereri, de se pessime merito, nō utiq; minus prouerbialiter dicemus Hic carbones ignis coaceruat, in caput illius, quod eius modi carbones faciant, ut eum pœniteat delictorū.

Perfecto odio, oderam illam. CLXIIII

Non multum superiori ab simile est illud propheticū oraculum, utpote pietatis plenum, Perfecto odio, oderam illos. Vt enim nihil tam ab homine alienū constat, quàm odisse hominem, quippe qui à consortio & concordia uitae homo appellatus esse uidetur, quod graece ὁμόνοια concors, ὁμόνοια concordia & consensus dicitur, sic homini nihil magis consentaneū, quàm diligere

hominem, cum eoq; amice agere. Qui igitur homini infensus est, secus mehercule facit, ac natura poscit, idq; turpius apparet, quod ceteræ animantes, sicut Plinius tradit, in suo genere probe degunt, & solum contra dissimilia stant. Cæterum quàm hominis hominem diligere, maxime proprium est, tam maxime alienū esse debet, probare quod in homine est, nisi illud laudabile sit, ita mutua poscente charitate, ut quæ plus amamus, eius uitia plus culpemus, magisq; emendata uelimus, utpote cupientes id contagij ab amico esse procul. Atq; hoc genus illius odij perfecti est, de quo ipse propheta psal. cxxxviii. agit aduersus inimicos dei, hoc est, hæreticos, concinens: Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Quod quidem carmen non abs re in adagium cecidit, quo uti licet, cum quis uult indicare se non aliquos homines, sed illorum malos mores odisse, ac ea quidem ratione, uti uitã corrigant. Quod scilicet parentes in filios, & fratres in fratres, iure optimo odium præ se ferre possunt, atq; debent.

Nolo mortem peccatoris.

CLXV

Nolo mortem peccatoris uel impij, sed ut reuertatur à uia sua, & uiuat. Ezechielis propheta oraculū iam olim apud uulgus, in adagium uersum, quod superiori est cognatum. Docet propheta apud deum, semper locum superesse pœnitentibus, tollitq; per hoc desperationem, qua nihil importunius in uita esse potest. Vide, summa rei christianæ in hoc continetur oraculo, Christus

stus enim illud egit, ut suis crederemus promissis, & ea spe ductos mox pœniteret delictorum, ac ita postremo uiueremus in perpetuū. Vsus uero adagij tempestiue erit, cum quis eo consilio punit peccantem, ut à maleficio deinceps manum absteineat. Atq; ita conueniet eis, qui studio corrigendi, nō perdendi, se uere in delinquentes animaduertunt, quo illi tandem ad bonā frugem se reuocent. Et generatim congruet omnibus, qui iniuriarum obliti sciunt dare ueniam roganti.

De bono opere non lapidamus te. CLXVI

Ob bonū opus, non lapidamus te. Competit in eum, qui in malam partem accipit castigationem, & cum puniendus sit, ob multa malefacta, conatur illa ipsa obtegere uno, quod forsitan fecisset, operæ precio. Fuit illud impiorum Iudæorum aduersus Christum responsum, qui & insulse & mendaciter ei sua miracula criminari dabant.

Grex saginatur ad uictimam. CLXVII

Hieremias propheta quærit à domino dicens: Quid est, quod uia impiorū prospera, bene est omnibus, qui præuaricantur, & inique agunt? & pergit, Plantaasti eos, & radicem miserunt, et faciunt fructū, propè es tuori eorū. &c. Itidem Asaph ut homo infirmus miratus psal. lxxij. fatetur se propè lapsum esse, ac cupisse felicitatē, qua uidebat peccatores florere, inquiens: Quam bonus Israël deus ijs, qui recto sunt corde. Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.

Quia zelauit super iniquis, pacem peccatorū uidens.
 Ferunt item philosophos quosdam ea quoq; de causa,
 existimasse non esse deos, perinde quicquid bonorū uel
 malorum accideret, illud quasi fortuito, non iudicio dei
 fieret, atq; ita prouidentia diuinam sustulisse. Cum ijs
 philosophis haud dubie illi ipsi qui ea hodie accipiunt
 bona, consentire uidentur, quādo hoc peius agunt, quo
 plura eis ex sententia feliciter eueniunt. Verum ne quis
 propter hæc temere efferatur, oculosq; ac manus in-
 solenter tollat, pulcherrima prouerbiali figura idem
 propheta Hieremias docet eiusmodi homines tot bonis
 iccirco referciri, ut tanquam pingues uictimæ demum
 immolentur, pro peccatis aliorum, id est, ut alijs docu-
 mento sint bene uiuendi, qui inquit domino: Congrega
 eos, quasi gregem ad uictimā, & sanctifica eos, in die
 occisionis. Speciatim ad hæreticos torquetur allegoria
 à ritu sacrificandi petita, quod eorum extinctio sit illis
 saluti, qui decepti fuissent. Proinde si quādo uiderimus
 sceleratis cuncta sub manus succedere, & uoluerimus
 innuere illis exitij diem obrepere, scienter in eos dice-
 mus, Grex saginatur ad uictimam. Facta translatione
 à pecoribus, quæ iccirco sarciantur, ut macentur, atq;
 edantur. Refertur uice prouerbij, à Hieronymo, Peco-
 ra saginantur ad uictimā, hoc est, ut immolentur.

In longum differentur dies, & peribit

omnis uisio.

CLXVIII

Qui audit consilia, uti perhibet Solomon, sapiens est,
 & qui

Et qui seruat mandatũ, seruat animam suam. Contrà
 qui non audit, aliquando iacturam facit. Est omnino sa-
 pientis, non facile credere, non item tamen nihil crede-
 re, cum quippiã præsertim ex suo usu esse uiderit. Illud
 cū multis olim populis exitio fuit, ueluti Troianis qui-
 bus Cassandra uates frustra Græcorũ patefecerat insi-
 dias, dicente Vergilio: Tunc etiam satis aperit Cassan-
 dra futuris Ora deũ iussu, nõ unquã credita Teucris.
 Item Romanis, quod non habuissent fidem oraculo, de
 Gallorũ aduentu in Italiam, à quibus ipsa urbs capta
 est. tum Iudæis in primis malo fuit, non audiuisse pro-
 phetas, ijs enim deus per Hieremiam, et Ezechielem
 prædixerat fore, ut à Babylonijs in seruitutem assere-
 rentur, nisi errata sedulò corrigerent. Verum illi nihil
 fidei dictis habentes irridebant prophetas, atque cum
 nihil de proximo appareret periculi, in tritum prouer-
 bium uaticinia uertentes dicebãt, In longũ differentur
 dies, et peribit omnis uisio. Autor Ezechiel. Conue-
 nient in sero credulos, ac cõminationum seu mandatorũ
 dei et hominũ negligentes iuxta ac sugillantes.

Non omnes capiunt uerbum istud. CLXIX

Cum aliquid uerbis innuetur, quod mysticum, id est,
 figuratũ habeat sensum, cuius admodũ aliquot, nõ item
 omnes capaces sint, faciet illud euangelicũ, Non omnes
 capiunt uerbũ istud. Caterũ oraculũ Christi ad donũ
 uirginitatis refertur, quod illud duntaxat qui meretur,
 abstinendo, laborando, rogando consequantur.

Montes transferre.

CLXX

Hyperbole prouerbialis, ad indicandam uim fidei. Verum Christus, teste Hieronymo, montem appellat dæmonem eiectu difficilem, ueluti opus non credentibus omnino desperandum. Igitur homo innocens qui deo recte fidit, item ualens & qui non exigua est potentia & autoritate, haud indecenter montes posse transferre dicetur.

Triturare montes.

CLXXI

Alia prouerbialis hyperbole, ad significandum montes, id est, superbos, qui pectus habent instar montis tumidum, posse conteri, hoc est deprimi, qua Esaias scien- ter utitur dicens: Israël, triturabis montes, & commi- nues, & colles quasi puluerem pones. Fit translatio à triturantibus frugum. Et illud totum ad euangelicam prædicationem est referendum, qua aduersæ potestates quæ per metaphoram, in sacris literis, montes dicun- tur, prorsum sunt infractæ.

Portauimus pondus diei, & æstus. CLXXII

Vbi prouerbialiter significamus nos habita laboris ratione, plus alijs meruisse, tempestiue illud euangeli- cum subiicimus, Portauimus pondus diei, & æstus. Ab operarijs hominibus facta translatio, qui à mane ad uesperum, in aliquo opere hærent.

Dignus est operarius cibo suo. CLXXIII

Cum quis mereri dicetur præmiū, apte applicabitur illud Christi scitum, Dignus est operarius cibo suo.

Receperunt

Receperunt mercedem suam. CLXXIII

In eos qui tandem cōmissorum pœnas luunt, non in-
tempestiue competet illud euangelicum, si cum ironia
efferratur, Amen dico uobis, receperūt mercedem suā.
Ita de hypocritarum præmio decernitur, quibus omni
uirtute exutis, ut hominibus probentur, id mercedis
tantum debetur.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,
exciditur. CLXXV

Omnis arbor quæ non facit fructum bonū, exciditur
& in ignem mittitur. Conuenit hæc allegoria, in pesti-
feros homines, qui more syluestrium arborum, nihil in-
uita præstantes quam obrẽ prodesse possint, ad ultimū
male pereunt, uel nullo unquã habentur numero.

Sagena ex omni genere piscium congregat.

CLXXVI

Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare,
& ex omni genere piscium congreganti. Quid sibi ue-
lit allegoria hæc, præceptor ipse noster Christus apud
Matthæū, perspicue docet. Verum apud uulgus, iam
pridem in prouerbium abiit, haudquaquam inconcin-
num, si quando enim libuerit significare quempiam or-
dinem affluere de formi ac incondita hominum turba,
tum prouerbialiter dicemus, Sagena ex omni genere
piscium congregat, Hoc est, indifferenter ex omni mor-
taliū colluione admittit. Id quod de nostro sacerdo-
tio, nimis uere uulgò dicitur, porrò indignissimū quicq̃

quos, ut in proverbio est, non abs re, abortiuos uocāt, in singulos dies in eiusmodi sacrosanctum collegiū per episcopos nostros ueniunt. Vnde fit, ut hoc minus honoris accedat dignitati, quo plus sacerdotum augetur numerus, quod ne fiat, lex abunde excipit. Sed pro dolor, minime animaduertitur, sanè si hæc ianua idoneis tantum ad munia sacerdotalia obeunda, à nostris patefieret episcopis, præclarus honor non ita uilesceret. Verum qui ingrediuntur, si bene Christi parabolam attenderint, certo scient, se postremo missum iri, in casinum ignis. Quare ijs bono fuisset, si sacerdotiū non petissent, quo fungi minus sciunt, imò nequeunt, cum enim bona eorū pars literarū serè expers sit, quò fieri poterit, ut officiū faciat, cuius caput est, docere euangelium? Refertur item adagiū ab Ezechiele, non uno in loco. Est deducta allegoria à piscatoribus, qui sagena utuntur, quæ est retis genus, quod teste Lauren. Valla, Latine uerriculū à uerrendo mari dicitur, quod ingens longissimis funibus circumducitur, & quicquid piscium obuium est, late contrahit.

Multiplicasti gentem, & non magnificasti letitiam.

CLXXVII

Cohæret superiori illud Esaie uulgo iam celebre, Multiplicasti gentem, & non magnificasti letitiam. Cui perappositus erit locus, cum significabitur familiam inutiliter crescere, utpote quæ nullius uoluptatis materia esse possit, item ciuitatem uel ordinem quempiam ex

piam ex fece hominũ augeri, unde nihil splendoris aut nominis queat ciuibus uel eiusdem ordinis uiris accedere. Verum prophetæ oraculum de ijs fuit, qui post ad-
auctum Christianorum numerum, non sine religionis incommodo, ab instituto descuere, quippe qui multos secum in errorem traxerunt. Quod etiã hodie faciunt qui alicuius flagitij ædunt exempla.

Domus mea, domus orationis. CLXXVIII

Domus mea, domus orationis uocabitur, cunctis populis. Oraculum Esaiæ prophetæ, quo significatũ est, unam omnium gentium futuram sectam. Christus tamen illud applicuit, ad hierosolymitanũ templum, quod sacerdotes quos tantum auaritiæ studium tenebat, turpiter polluebant, institorum cõmercio. Hi enim ne copia munerum quæ festis præsertim diebus offerebantur, cuiquã abesset, numularios qui mutuarent pecuniam, item & qui tragemata, id est, bellaria uenderent, in templum introducebant, quo sic à populo prædam facerent, nam quæ prius oblata accepissent, rursus uendebant, atque more latronum, homines spoliabant, in temploq; dei negociabantur. Christus igitur ad indignæ huiusce rei aspectum, spiritus ardore concitatus, turbã illam de templo eiecit dicens sacerdotibus, Scriptum est, Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronũ. Hoc ultimũ à Hieremia desumptũ uidetur, apud quem dominus ait: Nunquid spelunca latronũ facta est domus ista, in qua

inuocatū est nomen meum in oculis uestris? In eiusmodi
 item sacerdotes, uel in nostros potius, qui bene norunt
 imagunculas cereas cereosq; oblatos in templo reuendi-
 tare, audi dominū dicentem apud Ezechielem: Sacer-
 dotes eius contempserunt legem meam, & polluerunt
 sanctuaria mea. Inter sanctum & profanū, non ha-
 buerunt distantia, & inter pollutum & mundum, non
 intellexerunt. Hinc Esaiæ uaticiniū iam olim in prouer-
 bium cecidit in eos, qui sacras ædes uoluptatis uel lucri
 faciendi, contrahendiq; seu procandi causa, non item
 orandi, perambulant, frequentantū. Rursum et in eos
 prefectos, qui haud secum cogitantes magnos iccirco
 esse datos sacerdotio prouentus, ut uicissim cuncta gra-
 tuito darent, unā cum pharisæis auaritiæ student, sic,
 ut illud Malachiæ iam usurpare liceat: Quis est in uo-
 bis, qui claudat ostia, & incendat altare meū gratuito?
 Quare Hieronymus hunc differens locū, Domus mea
 domus orationis, in cōmentario suo in Matthæum, nō
 iniuria inquit: Cæterū secundum mysticos intellectus,
 quotidie Iesus ingreditur templum patris, & eijcit o-
 mnes tam episcopos et presbyteros, & diaconos, quā
 laicos, & uniuersam turbam, de ecclesia sua, & unius
 criminis habet uidentes & euentes. Scriptū est enim,
 Gratis accepistis, gratis date.

Templum domini, templum domini, templum
 domini est. CLXXIX

Iudæi cum magnificum Hierosolymæ haberent tem-
 plum,

plum, & illud frequentarent, se ob id longe religiosissimos esse existimabant, gloriabanturq; dictitantes, Templum domini, templum domini, templum domini est. Perinde quasi illius ædificij magnificentiæ confidendum esset. At dominus per Hieremiam, docet illud suum esse templum, in quo uera colitur religio, dicens: Si direxeritis uias uestras, & feceritis iudiciũ, & post deos alienos non ambulaueritis, habitabo uobiscum in loco isto, à seculo usque in seculum. Vnde Iudæorum præconium iampridem in adagium uersum est, in eos, qui ex rapina sacras ædificant ædes, arbitantes magnifico operis apparatu, satis se deo fecisse, qui omnino id non admittit muneris apud Esaiam, inquit: Quia ego dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocausto. Item in eos aptabitur, qui ex suo quidem iusto lucro condunt, sed ad propagandam sui generis memoriam, uel ad ipsa templa adeunt, in aperto orant, parietes, uasa sacra, item indumenta, simulacrorum pedes pie exosculantur, ut religiosi habeantur, cæterum à uera omnino pietate uacui, quo sic incallidius crimina obtegant.

Illotis manibus capere cibum. CLXXX

Lex apud Iudæos excipiebat, ne quis illotis manibus cibum caperet. Cuius rei crimen scribæ & pharisæi discipulis Christi adscribebant. At ille demonstrans, oportere potius purgare animos, quàm manus abluere, omnia animi uitia simul retulit, uti in euāgelio est,

atq; Hæc sunt, inquit, quæ coinquinant hominem, non lotis autem manducare manibus, non coinquinat hominem. & reliqua. Atqui uetus est prouerbum à sacrorum puritate deductum, quo uetamur irreuerenter, indecenterq; ad sacra adire. Sed ante omnes, sacerdotes qui rem diuinam faciunt, caste, pie, sancte, lotisq; manibus, ambrosiam illam, id est, dominicum corpus attrectare, capere, & illud alijs dare iubetur. Id quod ethnici factitabāt, apud quos, ut in opere nostro de rerum inuentorib. docuimus, uetitū erat, ne quis manibus illotis, mane Ioui uinum libaret, ut nostros meritò pudere possit, si qui sint, qui secus faciāt, quibus & Esaias dicit, Lauamini, mundi estote.

Beati mundo corde.

CLXXXI

Beati mundo corde, quoniā ipsi deum uidebunt. Ecce præmiū integritatis, qui enim sceleris omnis est purus, is deo propinquior, is sancta sanctorū ingredi potest, quæ pollui nequeūt. Competet ei, quæ nullius facinoris conscientia mordet, qui meritò præ cunctis, secundum Christi uerbum, est ac dici debet beatus.

Beati pacifici.

CLXXXII

Beati pacifici, quoniā filij dei uocabuntur. Nota hominis salutē in manu hominis esse, appellantur à Christo filij dei pacis amatores, ut qui iam futuri sint salui, cuiusmodi sunt, qui affectus animi ratione moderātur, qui nullam uitiorū luctam intus sentiunt, et foris studiū pacis colunt, ad quam ipse præceptor nos magnopere hortatur

hortatur dicens, Beati pacifici. Vnde hoc uerbū pro uerbij titulo passim à cunctis citatur, cum uolunt ostendere ad humanā felicitatem in primis pacem facere.

Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.

CLXXXIII

Si quando ostenderimus quippiam remotis arbitris, hoc est, secretò agendum, conueniet illud ualde prouerbiale, quod in eroganda eleemosyna, Christus obseruandum mandat, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Hinc & illud ortum adagium,

Nescit quid sit inter dexteram & sinistram suam. CLXXXIII

Quoties libuerit significare quempiā aut præ ætate, aut præ stultitia, nullius esse iudicij, recte usurpabimus illud Ionæ prophætæ uerbū iam uulgò celebre, Nescit quid sit inter dexteram & sinistram suam. Quando dextera manus plurimum ualentior est sinistra, quod qui ignorat, planè fatuus est. Consimile est illud Iuuenalis uulgò tritum: Quid enim Venus ebria curat? Inguinis & capitis quæ sint discrimina nescit. Verum quod manus dextera est ualentior, aptiorq; hoc, si Platoni credimus, usu fit, non item natura, quæ, ut ille in vij. de legibus docet, se ad utranque corporis partem, æquam præbet, id quod Scytharū exemplo perspicue probatur, qui dextera pariter manu, ac sinistra utebantur arcu, propterea quod ita se à pueris exercuissent.

Non est potestas, nisi à deo. CLXXXV

Non est potestas, nisi à deo. Apostoli Pauli sententia ualde prouerbialis nostris passim usurpatur, quoties innuere uolunt, esse indifferenter omnibus parendum præsulibus, utpote quibus perinde sit data à deo potestas, ac cuncti ab eodem donamur sensibus, uisu, auditu, qui cum in nostra sint manu, possumus illis uel ad bona uel ad mala ministeria uti, quemadmodū faciunt, qui potestate, imperio, autoritate abutuntur. Sed æqua ob id, pœna ita agentes haud dubitanter manet, Dicente Origene cum hunc epistolæ Pauli ad Romanos edisserit locum: Erit autem iustum iudiciū dei aduersus eos, qui acceptā potestatem secundum suas impietates, non secundum diuinas temperant leges.

Non est, qui faciat bonum, usque ad unum.

CLXXXVI

Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hæc propheta Dauid psal. xiiij. de passione Christi, prout Hieronymus sentit, refert, quod omnes discipuli illum relicturi essent. Nunc uero ista prophetica hyperbole ualde prouerbialis, tam uere quàm turpiter in nos Christianos passim detorquetur, cum bona pars nostrū male uiuendo, alios atque alios subinde contaminet.

Iam securis ad radicem arboris posita est.

CLXXXVII

Iam securis ad radicem arboris posita esse prouerbio

bio dicitur, cum significatur, periculum supra caput esse. Alluditur ad casum inutilium arborũ, quas agricola extirpare uolentes, solent circumfossa terra, earum radices amputare securi, quæ ubi admota est ipsis radicibus, iam iam futurum est, ut arbor funditus excidatur. Citauit Ioannes Baptista hoc adagium, quo demonstraret seueritatem diuinæ iustitiæ imminere, ad puniendos peccatores, nisi quamprimum poeniteret. Ab hoc & illud est,

Si in uiridi ligno, quid in arido?

CLXXXVIII

Argumentatio Christi est à maiore, ad minus, prædicentis mulieribus Hierosolymitanis, dolentibus quod ipse immerito suo morti dederetur, uenturum tempus, cum à Romanis Iudæorũ regnum deleteretur, & tunc maioris causa luctus esset, quàm ob alterius interitum. Vulgatiore est historia, quàm ut hoc loco sit referenda. Et ne illud difficile factu uideretur, exemplo sui docuit, siquidem se arbori fructiferæ, Iudæos uero inutili & putidæ cõparauit, inquiens: Si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Hoc est, si Iudæi me qui instar uirentis arboris bonos fructus fero, supplicio afficiunt, quid fiet in arido, id est, quid illi uelut iam aridæ arbores incendij patientur? Hac prouerbiali allegoria uti solemus, quoties uolumus significare, ex euentu difficiliore rei, quippiam mox facilius esse futurum.

Superbia eorum qui te oderunt, ascendit
semper.

CLXXIX

Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. In iugiter inuidos, in semper maleuolos hoc propheta Asaph carmen scienter accommodabitur. Tracta metaphora ab arboribus, quae quandiu uiuunt, semper crescunt. Quapropter recte Solomon admonet, Non credas inimico in aeternum. Et sic inimicum quamuis humilem docti est timere.

Abyssus abyssum inuocat.

CXC

Abyssus graeca uox, Latine uoraginem significat, et quia uorago immensae est altitudinis, hinc apparet in psal. xli. utrunque instrumentum, interpretatore Hieronymo, non ineleganter propter profunditatem intelligentiae, abyssum appellari. Verum secus non nemo sentiens de babylonica seruitute eo in loco agi mauult, ut enim barathrum continenter uorando circum uicina loca pedetentim desidente terra, admodum cauernosa reddit, sic Iudaeis calamitas quae subegit eos Babylonem in exilium demigrare, alteram mox in seruitute afflictionem inuexit. Vnde uulgo receptum prouerbium, Abyssus abyssum inuocat, Hoc est, unum incommodum inuitat alterum, & calamitas calamitatem parit. Et illud etiam nunc tritissimum, Malum nunquam incommittatum uenit, seu ingruit. Est & huius alius usus, ubi aliquis sceleratus ut uitiorum uorago alterius scelerati auxiliu implorat. Est item alius, cum error errorem, & obscuritas

Obscuritas obscuritatem sequitur. In hanc sententiã usurpatur ab eodem diuo Hieronymo in proœmio libri secundi cõmentariorum in Zachariam.

Ait latro, ad latronem. CXC I

Ait latro, ad latronem. Dicitur solitum est, ubi sermo rixosus incidit inter duos crimine pares, seu cum alter alterum paris delicti reprehẽdit. Facta allusio ad illos duos latrones, quos cum Iesu crucifixos fuisse Lucas testatur, isti enim ambo scelesti primo maledixerunt, sed postea signorum magnitudine alter exterritus se Iesu commendauit, & alterum adhuc maledicere non cessantem pie coarguit.

Facti sunt amici Herodes & Pilatus. CXC II

Pilatus Tiberio principe, Iudææ præfectus cum inimicitias gereret cum Herode magni Herodis filio Galilææ tetracha, nactus occasionem ineundi cum eo gratiam, per scelus, remisit Iesum captiuum ad illum, eo quod audiisset percupidum esse sanctitatem tanti prophætæ experiendi. Ex qua re secuta est inter eos reconciliatio. autor Lucas. Hinc igitur uulgò factum prouerbium, ut quoties cuiuspiã flagitij causa, conciliatur inter aliquos amicitia, uel ex inimicis amici fiunt, per bel le de eis dicamus, Facti sunt amici Herodes & Pilatus. Sed illud planum faciam, Herodes ille magnus fuit, quo regnãte, Christus natus est. alter eius filius, de quo hic sermo est, qui Galilææ tetrarcha Ioannem Baptistam morte affecit. tertius filius Aristoboli magni Herodis

filijs, quem Caius Cæsar Herode tetrarcha in exilium acto, regem Iudææ fecerat, etiam si Iosephus eum Agrippam semper appellat, quod illi forte non nomen sed cognomen Herodes fuerit.

Ille Vriæ literas defert.

CXCIII

Literas Vriæ vulgato iam adagio ille deferre perhibetur, qui cōmendatitias esse credit, quæ contra ipsum scriptæ sint, sicut fecit Vrias Etthæus. David enim rex captus amore Bethsabeæ uti in secundo regnorū libro legitur, remisit Vriam eius uirum ad exercitum, datis literis ad Ioab ducem, uelut illius cōmendandi causa, quibus mandabat, ut quoquo modo hominem è medio tolleret, ita ut fecit, nam cōgressus cū hostibus, Vriam in prima acie collocauit, ubi pugnando interijt. Quare cognita, rex Bethsabeam in matrimonium duxit, ex qua mox Solomonem suscepit.

Amice, ad quid uenisti?

CXCIII

Amice, ad quid uenisti? Sic Iesus notauit Iudam proditione, per antiphrasim amicum appellans. Quadra bit in eum, qui minime amicus per speciem beneuolentiæ, insidias alicui facit.

Dominus dedit, dominus abstulit.

CXCIV

Cum Iob uiro iusto cuncta prospera essent, illa ipsa deo accepta referebat, dicēs, Dominus dedit. Ediuerso cum pessime caderent, eidem perinde gratias agebat, inquiring, Dominus abstulit, ac si fateretur dominū gratuito contulisse beneficia, & eadem iuste reuocasse, ab
se,

se, quippe qui nihil meritus esset. Quo nempe exemplo iam uice prouerbij ab omnibus concelebrato monemur, ut si quid sub manus successerit, neutiquam illud ut arrogantes nostræ industriæ, sed diuinæ bonitati tribuamus, sin uero casu quopiam ea subito felicitate ceciderimus, putemus id esse factum ex diuina iustitia, ita nostris poscentibus commissis. Atq; sic conuenit & præstat, dicente eodem Iob: Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Et alibi: *Beatus homo, qui corripitur à domino.*

Facite uobis amicos, de mammona iniquitatis. CXCVI

Malus oconomus cum dispensationis rationem reddere cogeretur, uti est apud Lucam, & uictum manibus querere nollet, ac erubesceret emendicare, conciliauit sibi amicos ex mammona iniquitatis, quo ab illis deinceps mutuo iuuaretur, ubi eo ministerio priuatus esset. Est autem mammona uox syriaca singularis numeri, & masculini generis, significatq; diuitias malo modo partas. Hinc itaque in prouerbium abiit, Facite uobis amicos, de mammona iniquitatis, Cum præcipitur, ut ex male acquisitis, fiat largitio, utpote quæ peccatum leuat. Aut in eos apte accommodabitur, qui de alieno sibi parant amicos. Vnde uel illud est,

Fodere non ualeo, mendicare erubesco,

CXCVII

De ualde anxijis de uictu, passim in ore uulgi est, Foe

dere non ualeo, mendicare erubescō. Etenim perdifficile admodum est capere consilium, quomodo uiuas, si laborare nequeas, & mendicabulo circumforaneo cibum quaerere pudeat.

Novissimus error peior priore. CXCVIII

Novissimus error peior priore. Prouerbialiter dicitur, cum malefactum nouo maleficio, & scelus scelere cumulatur, uelut factitatū est à Iudæis, qui non contenti dedisse Christum morti, etiam conabantur eius corpus occultare, arbitantes futurum errorem peiorem priore, si discipuli essent illud suffurati, ac postea nunciassent plebi, eum resurrexisse à mortuis, quod illis tamē inuitis, diuinitus est factum.

Vox populi, uox dei.

CXCIX

Vox populi, uox dei, in uulgarem ob id iactatū est sermonem, quod populus interdum aliquid temere ac intempestiue fundere soleat, quod perinde quasi diuinasset, euenit. Cuiusmodi uaticiniū fuit illud populi Iudaici supplicii Christi affectantis, cum repente exclamarit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Id quod imprecationis planè contigit, & usque nunc durat, nam haud ita multo post insigni affecti calamitate à Vespasiano & Tito, tanti sceleris poenas digno impietatis precio, ut Egesippus ait, persoluentes ferè omnes cum patria perire. Vnde est cunctis seculis obseruatum, non usquequaq; uanum euadere, quicquid si erit ulgi rumore iactatum, perinde deus in mortaliū ora quasi

quasi antè immittat, quod breui tempore sit futurum.

Homo ad laborem nascitur. CC

Homo ad laborem nascitur, & auis ad uolatum. Sententia est Iob prouerbialis, ac humanæ seruitutis certum signum, siquidem hinc apparet, perinde hominis proprium esse laborare, ac auis uolitare, quod qui facere recusarit, dubio procul quod hominis est, non præstabit, ac per hoc, temere contra dei præscriptum nitetur dicētis homini primo parenti, In sudore uultus tui, uesceris pane tuo. Conueniet autem in desides & socordes, qui quodlibet mallent pati, quàm aliqua uti industria, aut manibus uictum quærere.

Bonum est uiro, cum portauerit iugum ab
adolescentia sua. CCI

Bonum est uiro, cum portauerit iugū ab adolescentia sua. Oraculum Hieremiæ prophetae iam olim adscitū in prouerbiū, quo liquet plurimū salutare esse, si quis à puero sese assuefecerit perferendis laboribus. Nimirum ea ætas suapte natura admodum lasciua ac in uoluptates prona, nisi bonis quamprimū artibus exerceatur, haud dubie reliquā ætatem deteriolem faciet.

Iugum meum suaue est, & onus
meum leue. CCII

Hoc christianæ legis elogium passim instar adagij usurpatur, cum institutum aliquod & salutare ac non difficile seruatu significatur. Sanè christiana lex mo-
saicam alioqui intolerabilem corrigens, animorum in

primis affectus coercet, quod facere principio est oneri, postea uero suauitatem, id est, commodum adfert. Vel leue iugum, quia uti Theophylacto placet, quicquid lex Christiana iubet, præ magnitudine præmiorum, facile factu esse debet. Deducta metaphora à iuuenis, qui iugo domantur.

Bonum est, nos hic esse.

CCIII

Bonum est, nos hic esse, si uis, faciamus hic tria tabernacula. Petri apostoli uerba sunt imprudenter creditis iam ad locum peruenisse se beatitudinis, quod Christum transformatum uidisset, quæ adagij uice uulgus in ore habet, ubi uult significare uoluptuarium locum, ac ibi quasi partam esse quietem, uitæq; felicitatem.

Animæ esurienti etiam amara dulcia

uidentur.

CCIII

Animæ esurienti etiam amara dulcia uidentur, Est à Job prouerbialiter dictitatum, de bonæ frugi ac sobrijs hominibus, quibus quatinus nunquam sine fame edant, nec sine site bibant, etiam uiliora cibaria sapiunt, gratioraq; sunt. Rursus ediuerso bisariam referri potest, aut in luxuriosos uoracesq;, qui quoniam famem semper ac sitim anteueniunt, omnia fastidiunt, præter delictiora, utputa ganeata edulia. Aut in assuetos malis, quippe qui minora incommoda pro comòdis ferunt. Adstipulatur huic sententiæ Solomon dicens: Anima saturata calcat fauam, anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

Requiesce,

Requiesce, comede, bibe, epulare. CCV

Christus apud Lucam, parabolam ponit de eo, qui sibi soli tantum se natum arbitrans, nihil alicui imperiebatur, & quia bonis abundabat, statuit indulgendum per omnia Genio, cum ecce, subito è medio tollitur, atque sic spe frustratus inani alijs fruendas reliquit opes. Quo quidem documento simul uetamur rebus partis abuti, simul nobis uitæ spaciū longius polliceri. Cæterū titulus iste egregius, Requiesce, comede, bibe, epulare, iam passim uulgi sermone prouerbialis effectus recte quadrabit in quosdam, quos modis omnibus adeo delectat, et capit, ut inter eos & belluas, uiuendo parum omnino intersit, cum secundum deum, in primis Sardanapalum colant.

De ore tuo, te iudico serue nequam. CCVI

Refertur à Luca euangelista parabola de decem minis datis à quodam nobili uiro seruis, qui cum illis mercaturæ operam darent, quorū unus ut ignauior ac rei familiaris negligentior minime est negociatus, satis lucri se fecisse ratus, si minam acceptam reddere domino posset, ut qui ueritus esset eius seueritatē, si eam, uti negociando fit, perdidisset. Quamobrē immemor officij dum huiusmodi timorē imprudens excusat, se peccasse fatetur, inquit, Domine, ecce, mina tua, quā habui repositam in sudario, timui enim te, quia homo austerus es, & dominus ei dicit, De ore tuo, te iudico serue nequam. &c. Hinc in prouerbium fluxit in illum, qui

temere loquendo, aliquid nolens fundit, quod ipsi po-
 stea uitio ac noxæ merito uertatur. Potest nihilo inue-
 niustius et in eum quadrare, qui alicuius criminis reus al-
 terum eiusdem damnat, pœnamq; illi irrogandam pro-
 nunciat, quã ipse cum primis meruisset, cui recte à ius-
 dice dicitur, De ore tuo te iudico. Tale iudicium fecit
 Dauid interrogatus à Nathan, qua pœna afficiendus fo-
 ret diues ouium, qui unicã ouem à paupere abstulisset,
 nihil attendens, quod æque semetipsum condemnaret,
 quia Bethsabeã rapuisset. Nota est historia in secundo
 regnorũ. Illud insuper monebo, mna in literis euange-
 licis legi, quã nos minam interposita i litera uocamus,
 & numum esse libralem, habereq; drachmas lxxv. At
 seruus ille inutilis qui negociari noluit, eos refert Chri-
 stianos, & præsertim sacerdotes, quorũ partes nimium
 desiderantur, in quos illud uulgatum est,

Canes muti.

CCVII

Canes muti. Columella trifariam canum genera di-
 uidit, unum uillaticũ, quod uillam & quæ iuncta sunt
 uillæ, custodit, & debet conspectu terrere, ac uasti esse
 latratus, atque sonori. Alterum pastorale, quod domi
 stabulũ obseruat, foris pecora pascentia. Tertium ue-
 naticũ. Probantur canes, qui in exteros excandescunt.
 Si bene tecum cogites, non aliud officij onus sacerdoti-
 bus incumbit, debet enim custodire templum dei, quod
 sumus nos, item præ se ferre grauitatem, atq; seuerita-
 tem, qua à malefaciendo cunctos deterreant, & libera-
 uoce

uoce uitia reprehēdere, ac ita inuigilare, ut nulla labes per ciuitatem dei possit peruadere. At si qui ut ignaui ijs rebus indormierint, aut aliquo laborarint morbo, hoc est, crimine, ita ut in delinquentes non ausi fuerint hiare, neq; exteros, id est, inimicos religionis ritu canū impugnare, in eos hoc Esaie propheta recte aptabitur, Canes muti non ualentes latrare. Atqui generatim in omnes accōmodari potest, qui cum pro re, pro tempore loqui debeant, metu aut gratia uicti tacent.

Filius abortiuus. CCVIII

Abortiuus sacerdotij filius iam prouerbialiter is dicitur, qui non rite ad id ordinis peruenit, ut est partus, qui intempestiue æditur. Respexit ad illud apostolus Paulus, cum ad Corinth. scripsit. Postremo autem omnium tanquam abortiuo Christus uisus est & mihi. Vide, apostoli summisionē, appellat se abortiuū, quod ad cognitionē ueræ religionis nullo suo merito, nec sua sponte uenisset, ac extra ordinem in apostolorū collegium adscitus fuisset. Bone deus, quot hodie abortiuos filios nutrit christiana religio nulla ex parte Paulum referentes, utpote qui ad eiusmodi decora occupanda malo modo sibi ianuam patefecere? Sed dij meliora.

Canis reuertitur ad uomitum. CCIX

Canis animal uoracissimū cum cibi onere premitur, solet illum eijcere per uomitum, quo etiam medicamento sui purgandi causa utitur, iuuante ad id herba quadam, quam cum grauedine tentatur, edit, sed uelut im-

satiabilis cum uorando ad uomitum sæpe reuertat, qua
leuatus fuerat, rursus oneratur. Hinc natum prouer-
bium in eos, qui noxiam iterant. Meminerunt huius So-
lomon, & diuus Petrus in epist. ij.

Sus lota, in uolutabro cœni.

CCX

Eiusdem propè sensus est, de eo, qui haud uitiorum
insolens ad flagitia ab se antea expiata redit, & dum
rursus oblectatur illis, perinde turpior fit, ac sus cum
in luto lauatur, multo redditur sordidior. Refertur &
hoc à diuo Petro in epistolis suis.

Hic perierat, & inuentus est.

CCXI

Hic mortuus erat, et reuixit, perierat et inuentus est.
Ex parabola euāgelica, dicitur de eo, qui repente com-
paret iam antè pro perduto habitus. Facta allusione ad
illum filiū decoctore, qui inopia adactus ex insperato
domū reuertisset, seq; patri nihil tale suspicāti stitisset.

Amice, ascende superius.

CCXII

Documentū modestiæ ex præcepto Christi, in ada-
gium iam olim scienter uersum dicētis, Cum inuitatus
fueris ad nuptias, nō discumbas in primo loco, ne forte
honoratior te sit inuitatus ab illo, & ueniens is, qui te
& illum uocauit, dicat tibi, Da huic locum, et tunc in-
cipias cum rubore, nouissimum locum tenere. Sed cum
uocatus fueris, uade, recumbe, in nouissimo loco, ut
cum uenerit, qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende
superius. Tunc erit tibi gloria corā simul discumben-
tibus. Sic constat usu uenire, ut quo quisque est minus
ambitiosus,

ambitiosus, hoc plus consequatur honoris.

A Nazareth, potest aliquid boni esse? CCXIII

Philippus apostolus cognita Christi diuinitate, Nathanaëli fratri retulit, uti est apud Ioannem, se demum inuenisse, quem propheta futurū prædixissent ex Nazareth oppido Galilææ. At ille ut diuinæ scripturæ peritior ironice respondit, A Nazareth, potest aliquid boni esse? Quod perinde est, ac si dixisset, nihil magni fore, quod à Nazareth oriū haberet, utpote non ignarus oraculi, quo liquidò liquebat futurum, ut Christus Bethleem nasceretur, atq; dein Nazareth nutriretur. Vnde factū, ut quoties uolumus significare nihil modis omnibus laudabile aut admiratione dignum ab aliquo loco proficisci posse, per ironiam, uice prouerbij conscinne dicamus, A Nazareth potest aliquid boni esse?

Cecinimus uobis, & non saltastis. CCXIII

Cecinimus uobis, & non saltastis, Lamentati sumus uobis, & non planxistis. Videtur fuisse hæc cantilena, quam pueri in foro cum æqualibus canere inter ludendum solerent. Vfus est hac allegoria Christus ad ostendendum, quantū iudaicus populus mali propositi esset pertinax, quippe qui neque eo hortante ad letitiam, hoc est, ad bene agendū, ea enim sola res est, quæ mox plurimum uoluptatis afferat, neque inuitante Ioanne Baptista ad luctum, id est, ad pœnitendum, excitari potuerit, Etiam si isti duo affectus partim harmonijs, partim miseratione mutua, solent plurimū cōmoueri.

Hinc igitur cantio in prouerbium iam olim uersa est, quo in homines omnino inhumanissimos uti apte possimus, quando nolunt neque gaudere, uti apostolus ait, cum gaudentibus, neque flere, cum flentibus.

Qui habet aures ad audiendum, audiat.

CCXV

Qui habet aures ad audiendum, audiat. Color est Christi concionantis rhetoricus uulgo iam passim in adagione uersus. Et perinde est, ac si dicatur, Audiat, qui ad audiendum habet aures, id est, attendat, fileat, animaduertat, ille cuius interest, quia concio ut silentium, ita aures attentas postulat.

Finxit se longius ire.

CCXVI

Finxit se longius ire. Hoc euangelicum uerbum in prouerbij consuetudinem iam uenit, in eum, qui de industria conuiuet ad aliquid, ualdeque dissimulat, quod minime eo clam est.

Precium sanguinis.

CCXVII

Precium sanguinis iam passim prouerbialiter uulgus appellat, quod pro quopiam insigni facinore perpetrato, datur, uelut paulo post recipienti perniciem allatum, id quod Iudæ proditori contigit, unde hæc allusio petita est. Historia apud Matthæum, cap. xxvij. est longe notissima, quæ prouerbij occasionem dedit, ita ut superuacaneum sit, eam hoc loco referre.

Lucerna corporis est oculus.

CCXVIII

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Oculus pars corporis

poris preciosissima, qui lucis usu, ut ait Plinius, uitam distinguit à morte, reliqua membra ita dirigit, ut pro se quodq; suum multo melius officium faciat, item animi indicia præfert, dicente Cicer. de Oratore: Oculi sunt, quorum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significamus. Sed hic totum illud ad mentem transfertur, quæ instar lucernæ ardentis omnes illustrat sensus, qui sine ea, perinde obscurantur, atq; corpus sine oculi lumine, totum uersatur in tenebris, inutileq; manet. Hac proinde prouerbiali metaphora monemur debere nos habere mentem puram, & bene uti corporis sensibus, ac corpus ipsum ita exercere, ut ne uideamur illud more cæcorum, per deuiam hoc est, per uitia ad turpitudinem aliquam ducere.

Novum uinum non est mittendum, in

utres ueteres.

CCXIX.

Quam dispar sit euangelicum dogma commisceri iudaico, quam uic necessesse sit, ut quis prius per fidem renascatur, quam nouæ doctrinæ præcepta queat imbiberere, Christus duplici rerum exemplo docet, inquit, Nemo autem immittit commissuram panni rudis, in uestimento ueteri, tollit enim plenitudinem eius à uestimento, & peior scissura fit. Neq; mittunt uinum nouum, in utres ueteres, Alioqui rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt. Erit igitur locus huic prouerbiali figuræ per appositus, cum uoluerimus significare alijs alias res, aliud uic studium pro ætate, uel dis-

gnitate, minime conuenire.

Lux in tenebris lucet.

CCXX

Lux olim uera Christus fuit, qui tenebricofio orbi tempeftiue illuxit. Hinc factum, ut quifpiam prouerbialiter dici poffit, lucere in tenebris, cum locum obfcurum, patriam non celebrem colit, ubi fua uirtute uelut inter rudiores, imperitioresq; nihil fplendoris referat. Vel contra eo plus niteat, quod folus inter idiotas fit doctus, quemadmodum lux in tenebris longe magis fulget. Eiusdem quoq; fensus uulgò circumfertur, Inter Pygmæos, regnat nanus, Quod illi populi fint ftatura admodum breui.

Qualis pater, talis filius.

CCXXI

Qualis pater, talis filius. Ex Athanafij Symbolo de fumptum, & hodie paffim uulgò accommodatur, ubi quorundam fimilitudo morum notatur, atque id plurimum in malam partem capitur, Etiam fi poffit bonæ frugi hominibus apte competere, cum uita unius bonæ cum alterius uita confentit.

Tu es magifter in Ifraël, & hæc ignoras?

CCXXII

Tu es magifter in Ifraël, & hæc ignoras? Cum quis ea quæ in primis profitetur, minime tenet. Iftiusmodi imperitiæ Nicodemus à Chrifto eft reprehenfus, quod præceptor effet apud Iudæos, et nesciret quid myfterij in effet in lege, quippe quæ aliud nihil erat, quàm chriftiani dogmatis futuri exemplar.

Tu folus

Tu solus peregrinus es, in Hierusalem?

CCXXIII

Tu solus peregrinus es, in Hierusalem? De eo proverbialiter dictū, qui ita stultus est, ut etiam manifesta & publica ignoret, quando illum qui alienā peragrat patriā, facile fugere potest, si quid in ea uel publicitus actum fuerit. Euangelica historia apud Lucam longe notissima est.

Propheta es tu?

CCXXIII

Propheta es tu? In eum usurpare solemus, qui nobis facta nostra occultiora, ac si prius nouisset, ex templo refert. Vel qui aliquid futurum uaticinatur, quod mox euenit, ut planè diuinare uideatur. Sumptū ex eo, quod mulier Samaritana apud Ioannem, Christo diuinanti dixit, Domine uideo, quia propheta es tu.

Spiritus ubi uult, spirat.

CCXXV

Spiritus ubi uult, spirat. Iam hoc euangelicum uerbum loco adagij passim iactatur, cum notatur, eò fauorem hominis efficacius se inclinare, quò uoluntas ducit. Exempli gratia, Si quis negaret amico aliquid rogāti posse se præstare, & is uellet innuere illū posse, si uellet, recte diceret, Spiritus ubi uult, spirat. Hoc est, si adesset uoluntas, faueres. Sed usus frequentior est, cum innuimus boni aliquid cuiquam subito et præter omnium opinionem accidere, perinde illud quasi diuina afflarit aura. Facta translatio à uento, qui est inuisibilis, ceterum efficax, et spirat, ubi uult, id est, naturæ impulsu.

huc uel illuc fertur. Ita Christus rei inuisibilis similitudine, uim docet spiritus sancti.

Quod natum est ex carne, caro est.

CCXXVI

Quod natum est ex carne, caro est. Quadrabit, cum uolumus innuere perdifficile esse, carnem non obedire uentri, ac cæteris corporis uoluptatibus seruire, quando ita titillat.

Quod natum est ex spiritu, spiritus est.

CCXXVII

Contra illud est, Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Et eius usus per opportunus erit, quoties significare uoluerimus debere nos ipsos animi uirtutibus duntaxat exercere.

Mulier cum parit, tristitiam habet.

CCXXVIII

Mulier cum parit, tristitiam habet. Erit locus huic euangelicæ sententiæ per appositus, cum innuerimus aliquod opus esse laboriosum, sed mox perfectum, iucundum atque utile futurum. Sic mulier nato iam puero, omnis immemor doloris gaudet, & delectatur fructu uentris sui.

Labores manuum tuarum manducabis.

CCXXIX

Labores fructuum tuorum manducabis. Hoc scienter usurpamus, quoties uolumus edocere quempiam nequaquam frustra in re aliqua laboraturum, nec item sine labore,

labore uicturum. Desumptum est ex psal. cxxvij.

Arcta est uia, quæ ducit ad uitam. CCXXX

Consentit cum superiore illud euangelicū, Arcta est uia, quæ ducit ad uitam. Ut enim ad uitam agendam, exercendum est corpus, ita ad beatitudinem consequendam, modis omnibus animus à uoluptatibus abducendus est, quod haud dubie factu difficile uidetur. Vnde carmen illud de litera Pythagoræ, quo per formã Y, utraque uia bona & mala ostenditur.

Nam uia uirtutis dextrum petit ardua callem,

Difficilemq; aditum primum spectantibus offert,

Sed requiem præbet fessis in uertice summo.

Id quod Christus pollicetur hanc uiam aggrediētibus dicēs, Intrate per angustiã portam, quoniã angusta est porta, et arcta uia, quæ ducit ad uitã, subaudias eternã.

Sic laboriose per has dei uias inceditur. Hac autẽ prozuerbiali metaphora salubriter uetamur, uoluptates sequi, atq; duros uitæ subterfugere labores, cum dubium nõ sit, quin illorũ postremo magnos capiamus fructus.

Spatiosa est uia, quæ ducit ad perditionem.

CCXXXI

Spatiosa est uia, quæ ducit ad perditionẽ. Via errantiũ hæc est, & gradientem præcipitans, dicente carmine:

Molle ostentat iter uia lata, sed ultima meta

Præcipitat captos, uoluitq; per ardua saxa.

Hinc igitur discimus, quàm facile sit à uitijs pessundari.

Vnde aliud carmen utiliter admonet,

Quisquis enim duros casus uirtutis amore
 Vicerit, ille sibi laudemq; decusq; parabit,
 At qui desidiam luxumq; sequetur inertem,
 Dum fugit oppositos incauta mente labores,
 Turpis, inops simul & miserabile transigit æuum.

Iter impiorum peribit. C C X X X I I

Iter impiorum peribit. Hoc propheticum dictum instar
 prouerbij passim in ore uulgi est, cum uult significare
 quempiam scelestum hominem esse male periturum, aut
 eius res male omnino casuras.

In cathedra pestilentie sedere. C C X X X I I I

Ille doctor in cathedra pestilentie, hoc est, ipse pesti-
 lens homo, ut sit continens pro contento, sedere prouer-
 bio dicebatur, qui malam docebat doctrinam, quae uelut
 morbus quidam per hominum pectora peruadebat. Sed
 prouerbialius in eos accommodari potest, qui cum ex
 officio, alijs bono debeant esse exemplo, male uiuendo,
 sunt impedimento, cur minus bene agant.

Ecclesia malignantium. C C X X X I I I I

Ecclesia malignorum dicitur coetus eiusmodi pestilens-
 tis doctrinae hominum, qui sine modo, dirum uirus effun-
 dentes, mortalium animos maxime corrumpunt. Con-
 gruet in sectam aliquam pseudoprophetarum haeresim
 disseminantium. Tractum ex oraculo David dicentis:
 Non sedi cum consilio uanitatis, & cum iniqua geren-
 tibus non introibo. Oderam ecclesiam malignantium,
 sub audias, Iudaeorum.

Opprobrium

Opprobrium hominum. CCXXXV

Opprobrium hominum. Et hoc adagij formam habet, & in eum hærebit, qui nihili est, nihilq; habet in se, quod hominem redoleat, ita ut deniq; cunctis sit dedecori, quod homo appelletur, ut infamiae nõ insolens, atq; in nulla laude uersatus. In eũ item apte conueniet, qui ob aliquod æditum scelus, suæ genti, suæ patriæ est in perpetuũ probro. Cæterum propheta Dauid Christum uocat opprobrium hominũ, & abiectiõnem plebis, quod afficiendus esset supplicio crucis, quo tunc nihil erat aspernabilius, & à Iudæis publice habendus contemptui.

Fex, uel amurca hominũ. CCXXXVI

Eadem figura prouerbiali quis fex, aut amurca, uel, absit reuerentia uerbo, merda hominum uocitari potest, quod nullo perinde inter homines habeatur numero, nihilq; illo neglectius sit, ac fex, quæ cuiuscunq; rei est excrementum, & amurca olei sordes floccifiant, utpote quæ nulli rei nisi spurcæ usui esse queant. Ad id allusit Paulus ad Corinth. de se ac alijs apostolis scribens: Usque ad hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris, male audientes benedicimus, persecutionẽ patimur & sustinemus, uituperamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omniũ peripsema &c. *ωρεΐψμα* est reiectamentum quoddam, uelut apud

nos puluis pedum, & quisquiliae & amurca atque fex.
Non nemo hoc loquendi schemate hodie etiam urba-
niter passim utitur.

Ad quid perditio hæc?

CCXXXVII

Ad quid perditio hæc? Iam in adagionis consuetudine
nem uenit, cum significatur sumptus fieri magnos, cæ-
terum minime necessarios. Allusum est ad Iudæ prodi-
toris facinus, qui ita iudicarat unguentū perditum esse,
quod bona mulier in caput Christi effudisset.

Capillus de capite uestro, non peribit.

CCXXXVIII

Solet illud euangelicum uerbum, Capillus de capite
uestro nō peribit, recte usurpari, quoties quis uult in-
nuere aliquos bene agentes nihil inde damni esse factu-
ros, nam si ne pilus quidem qui deciduus ac uilissima
hominis pars est, perire potest illis, qui deo seruiunt,
eo minus corporis uel animæ detrimentum accipient.
Sic præceptor hortatur suos discipulos, ad perferen-
das afflictiones, eos consolans spe præmiorum.

Vnus passer non cadet super terram,

sine patre uestro.

CCXXXIX

Vnus passer non cadet super terram, sine patre ue-
stro. Prouerbialis figura prouidentiam dei arguit, si
etiam tam pusilla auis absque eius nutu, non possit pe-
rire. Rem hanc inculcauit Christus discipulorū auri-
bus, quo probe scirent soli deo cuncta esse curæ, cui
omnia sua illi demandare deberent.

Prædicare

Prædicare in tectis. CCXL

Prædicare super tecta, ille prouerbialiter dicitur, qui in apertū profert, quod secretius erat. Tractum à concionatoribus, qui in pulpitis palàm loquuntur, uel à præconibus, qui magistratuū mandata uel aliquid simile apud populū, in aliquo loco eminenti uoce promulgare solent. Respexit ad illud Christus discipulis suis dicens, Quod in aurem auditis, prædicate super tecta, id est, mysterium nouæ religionis publice declarate.

Excudere puluerem pedum. CCXLI

Excutite puluerem de pedibus uestris. Hoc euangelicum ænigma bifariam capi solet, est enim indicium confecti itineris, quod proprium est gradientiū, qui si multus fuerit in calceis puluis ex itinere, ante urbis ingressum excutiunt. In hanc sententiam igitur uidetur Christus apostolos admonuisse, inquiens, Et quicumque non receperit uos, neq; audierit sermones uestros, exeuntes foras de domo, uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris. Hæc præceptor. Illud itaq; uoluit testimonium laboris esse, quo constaret prædicationē euangelicam ad eos usq; populos peruenisse. Item & exprobratio impietatis esse potest, ut discipuli ne pulueris quidem aliquid ex ea terra secum uelle ferre testificentur, quæ euangelium spreuisset. Proinde quoties uolumus prouerbiali figura innuere quempiam perficere inceptum iter, uel ne tantillum quidem mercedis ob susceptum laborem accipere, cōmodum dicimus illum

excutere puluerem pedum.

Socij passionū, socij & consolationis. CCXLII

Sicut socij passionū, sic & consolationis. Hanc Pauli sententiam ex iustitiæ penetrantibus depromptam, uulgus hodie in ore passim habet, cum designat aliquos esse debere participes præmij, in quo acquirendo, unà cum alijs laborarint.

Non inueni tantam fidem, in Israël.

CCXLIII

Dici solitū est de eo, qui præter spem, à quopiam repperitur fidelis. Alluditur ad illum centurionē alienigenam, qui Christi diuinitatē ita probe intellexit, ut solo illius nutu, filiū suum paralyticū sanari posse crediderit. Quamobrē Iesus testatus est, ne in Iudæa quidem, id est, in aliquo Iudæorū inuenisse se tantum fidei.

Ipse dixit, & facta sunt.

CCXLIIII

Cum liberam cuiuspiā potestatem significare uoluermus, illud psalmi cxlviij. usurpare licebit, Ipse dixit, & facta sunt. Item uel Esaiæ oraculū faciet ad rem, Et dabo clauem domus Dauid, & aperiet, & nō erit, qui claudat, et claudet, et nō erit qui aperiat. Verū utrunque ad uim potestatis solius dei refertur à prophetis.

Ventilabrum, in manu illius.

CCXLV

Ventilabrum, in manu illius. Prouerbialis metaphora à uentilatoribus frugum sumpta, nihil à sensu superioris dissonat, & illi competit, in cuius manu est purgare prouinciā, purgare ciuitates maleficijs. Est enim

uentilabrum,

uentilabrum, teste Columella, instrumentum, quo aliquid uentilatur, hoc est, in uentum iacitur, ueluti fruges, cum in area purgantur.

Sagittæ, in manu potentis. CCXLVI

Sagittæ, in manu potentis. In eum, qui quando uult, ledere potest. Sumptum è psalmo cxxvi. & à sagittarijs facta translatio, qui cum tetenderint arcum, iam iam percussuri sunt.

Sagittæ potentis acutæ. CCXLVII

Sagittæ potentis acutæ. De eo, qui funditus perdere hominem potest, utpote qui si feriat, letale inserat uulnus, cum acutas habeat sagittas. Peculiariter de regibus dicitur, quibus ad nocendum, bene longæ sunt manus, testificante uersiculo, An nescis longas regibus esse manus?

Inimici hominis, domestici eius. CCXLVIII

Inimici hominis domestici eius. Congruet in familiaribus inimicos, quibus nihil nobis perniciosius esse potest, quando illi ut clancularij hostes non facile cauentur. Simile huius est illud, quod supra posuimus, Totidem nobis hostes esse, quot seruos.

Iudas non dormit. CCXLIX

Iudas non dormit. Vulgò passim iactatur in eum, qui alicui mortem uel fraudem machinatur. Et ad id alluditur, quod Iudas Iscariotes dum alij discipuli præ tristitia dormiebant, cum Iudæis agebat, quomodo latenter præceptoris Iesu manus intentarentur.

Reddere pro bono, malum.

CCL

Reddere pro bono, malum, uel pro malo, bonum. Primum quod inhumanissimū est, ex Genesis historia desumptū, ubi cap. xliiij. minister Ioseph fratribus eius inquit: Quare reddidistis malum pro bono? & à Hieraemia usurpatur cap. xviiij. Alterū ex præcepto Christi est, dicentis: Benefacite ijs, qui oderūt uos. Nec item malum pro malo reddendum, neq; unquam scelus scelerare uindicandum est. Eiusmodi modi loquendi passim prouerbiales apud autores reperiuntur.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es,

in iniquitate?

CCLI

Quid gloriaris in malitia, qui potens es, in iniquitate? Initium est psal. li. uulgi sermone in prouerbium iam olim uersum, in eum, qui abutens potestate, sua id est malefacta, atque illis delectatur. Quod impudētissimorum hominum proprium est.

Reges eos uirga ferrea.

CCLII

Reges eos uirga ferrea: uel, Visitabo uirga ferrea iniquitates eorum. Iam penè in adagij consuetudinem ista carmina ex psal. ij. & lxxxviiij. sic uenerunt, ut quoties quis uelit innuere se acriter uindicaturum commissa quorundam, dicat, Visitabo uirga ferrea peccata eorū, uel regam illos uirga ferrea, Hoc est, dure dominabor. A domitore iumentorum facta translatio, qui solet ferociora animalia ferrato uerbere coercere, uel tardiora urgere.

Incubriabo

Inebriabo sagittas meas sanguine. CCLIII

Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Ex cantico Mosis hyperbole prouerbialis, ad ostendendam magnam uim uindictæ, & cædis seuitudinem, sed prouerbialior fit, si cum ironia misceatur. Verbi gratia, Si aliquis nebulo minetur cuiuspiam crucem, uel necem, tum apte in eum dicere possumus, Hic inebriabit sagittas suas sanguine, et gladius eius deuorabit carnes.

Crucifige, crucifige. CCLIIII

Crucifige, crucifige. Hæc sineſta populi Iudaici clamatio & in prouerbium uenit, cum quis publicitus ad mortem petitur, uel cum à quopiam iudicium præcipitanter fieri innuitur, quod prius condemnet, quàm causam rei cognoscat. Id quod ipsi Iudæi petentes Christum ad supplicium, fieri rogabant, ita ut ab impio iudice et impetrarunt. Hieronymus in proœmio xvij. libri cõmentariorum in Esaiam, consimiliter uice prouerbij usurpat.

Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita. CCLV

Quæ procedunt de labijs meis, nõ faciam irrita. De eo, qui uerax est, & modis omnibus quæ promittit, seruat. Desumptum est è psal. lxxxviiij.

Os habent, & non loquentur. CCLVI

Os habent, & non loquentur, oculos habent & non uidebunt, ex psal. cxiiij. De magnopere silentiosis &

stupidis, qui ut imagines nihil mouentur. Vel in eos quadrabit, qui consulto, pro tempore, & loco, tacent, conuiuentur.

Pastor bonus animam suam dat, pro ouibus.

CCLVII

Pastor bonus animam suam dat, pro ouibus. Hinc princeps, hinc pontifex, officij memor reddi potest, cum pro tutela populi, pro tutanda religione, non modo res sed uitam exponere debeat. Cuius rei primus documentum dedit ipse Iesus, qui pro salute omnium, mortem obiit. Potest generatim ad omnes referri, qui alicuius rei curam habent, non iccirco tamen ut uitam posthabeant, sed ut modis omnibus suum officium faciant.

Anima pro anima, oculus pro oculo. CCLVIII

Anima pro anima, oculus pro oculo, dens pro dente, ex Exod. ca. xxi. De pena talionis à Mose introducta est dictum, quã Christus sustulit, & nunc in prouerbij consuetudinẽ uenit, cum quis uult innuere se uicem redditurum offendentis se. Aliter Par pari referre, dicitur.

Hic dæmonium habet, ille uorax homo est.

CCLIX

Hic dæmonium habet, ille uorax homo est. In eum apte dicitur, cui satisfacere perdifficile est, utpote qui nihil satis probat, nihil æqui bonique facit, hoc est, rem hanc stomachatur, illam neutiquam laudat. Hoc genere morbi laborabant cum primis Iudæi, quos Christus conarguit, inquit: Venit enim Ioannes neque manducans, neque;

neq; bibens, & dicunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis, de se loquitur, manducās & bibens, & dicūt. Ecce homo uorax, & potator uini.

Dum tempus habemus, operemur bonum.

CCLX

Dum tempus habemus, operemur bonum, erga omnes, maxime uero erga domesticos fidei. Istud apostoli uerbum ueluti prouerbiale uulgus passim in ore habet, quo præcipitur, nobis continenter esse bene agendum, atque de omnibus præsertim religiosis uiris bene merendum, dum tempus habemus, hoc est, dum per tempus licet.

Nisi dominus custodierit ciuitatē, frustra uigilat,
qui custodit eam. CCLXI

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam. Iam uulgò inualuit cōsuetudo, ut hoc Solomonis canticum loco prouerbij usurpemus, cum uolumus innuere, opem humanam sine diuina, non posse se sustentare.

Lauī manus. CCLXII

Lauī manus, ille prouerbialiter dicit, qui uult significare, non immiscere se cuiuspiam negotio gerendo, ac per hoc diluere, hoc est, cauere omnem culpam, quam incurrere posset. Tractum est à more purgandi, apud ueteres, qui per aquam quoque purgabantur, prout in nostro de rerum inuentoribus opere docuimus. Ad illud respexit Pilatus, cum accepta aqua, lauit manus,

coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine
huius iusti. Vnde propheta: Lauabo inter innocentes,
manus meas.

Ab Herode, ad Pilatum.

CCLXIII

Ab Herode, ad Pilatū. Scomma est ualde prouerbialis
in corruptos magistratus, si quis enim suæ rei procu-
rans à iudice iniquo ad iniquiorem remittatur, uel ab
uno auxilium petens ad alterum ire iubeatur, quo sic
iudificetur, recte dicet, ab Herode ad Pilatū, subau-
dias, remittor. Et ad id respicitur, quod ad eum modū,
Herodes & Pilatus Christum collusissent.

In generatione una, deletur nomen eius.

CCLXIII

In generatione una, deletur nomen eius. Prouerbialis
modus imprecandi infortuniū alicui homini malo,
& è psal. cvij. desumptus est, ubi propheta prædixit
fore, ut post unam ætatem, hoc est, quadragesimū an-
num, eo enim fermè tēporis spacio, ut ait Hieronymus,
uenit perfecta ætas, quàm Christus esse cruci affixus,
Hierosolyma à Romanis deletur, nam anno xlij. post,
id excidiū accidit. Vere ita usu quotidie uenit, ut prauis
patris filij perraro boni euadant, uel diu felices sint.

Coruus nuncius.

CCLXV

Coruus nuncius. De eo, qui aliquò terrarū missus nõ
reuertitur. Allusum est ad coruū illum, quem legimus
Noë misisse uisum, an uspiam terra appareret, quæ di-
luisio obruebatur, qui minime redijt.

Columba

Columba nuncia. Non minus prouerbialiter dici potest, Columba nuncia, qui ad eum celeriter reuertit, à quo missus ad aliquem locum fuerat, prout fecerat columba, quæ post coruum, arca exierat. Vulgatissima est historia in Geneseos libro. Potest item ille dici columba nuncia, qui felicem affert nuncium, facta allusione ad id, quod soleat hoc innoxium animal spiritus sancti speciem representare.

Ecce agnus dei. Metaphora prouerbialis de longe innocentissimo homine, qui sua animi simplicitate non ab similibus sit agno animali pro natura & ætate, minime astuto. Ea quoque ratione in sacris literis quis leo appellatur, quod fortis & asper sit, item serpens, draco, aquila, tutur, passer, quia eiusmodi animalium mores uel naturam parte ex aliqua oleat. Atqui idem prouerbiale schema & ad inanimata transfertur, & quis dicitur oliua, liliu, rosa, uitis, flos, arbor, fons, flumen, mare, lapis, & generatim homo cuilibet rei cuius ipse uim sapiat, comparari prouerbialiter potest. Id quod passim faciunt prophete. Ita Christus à Ioanne Baptista uocatur agnus dei, quod homo sine peccato, pro peccatis nostris immolandus esset, uelut ille paschalis agnus, quem Iudæi quotannis in memoriam adeptæ olim libertatis, mactabant. Non latet historia in libro Exodi cap. xij.

Ab aquilone, pandetur omne malum.

CCLXVIII

Ab aquilone, pandetur omne malum. Oraculum est Hieremie prophetae, quo futurum edocuit, ut duae reliquae tribus Iuda & Benjamin, haec Hierosolymam habebat, à Babylonijs caperentur, quia decem aliam in seruitutem assertae erant. Quod uerum esse testatur diuus Hieronymus, de Hieremia ita scribens: Hic uaticinari exorsus est puer, & captiuitatem urbis atq; Iudae non solum spiritu, sed & oculis carnis intuitus est. Iam decem tribus Israëli Assyrij in Medos transtulerat, iam terras earum coloni gentium possidebant. Vnde in Iuda tantum & Benjamin prophetauit. Et quia Hierosolyma Babylonios ab aestiua & solstitiali Orientis plaga habet, unde uentus aquilo, quem Graeci boream uocant, uenit, ideo Ab aquilone, ait, pandetur omne malum, siue, uti Hieron. legit, aperientur seu exardescunt mala, super omnes habitatores terrae. Est & Esaias huiusmodi loquendi schemate usus: Ab aquilone enim sumus uenit, & non est qui effugiat agmen eius. Hoc scriptum leges in calce capitis xiiij. Atqui propterea quod populi aquilonares, uti sunt Hyperborei, Sarmatae, Scythae, ac plerique alij ad boream uergentes, feris moribus praediti, habentur cum primis facinorosi, quia, ut idem Hieronymus ait, aquilo uentus durissimus, durissima habitatorum suorum corda facit, hinc factum, ut boreales omnes minus boni minusque iusti uulgo censentur.

antur, & dictum prophetae iam olim in malā partem
uersum in prouerbum cesserit, quo passim utuntur,
cum uolunt eiusmodi populorum mores notare, atque
per iocum, carpere.

Ultra octoginta annos, labor & dolor.

CCLXIX

Psalmo lxxxix. tristis humanæ uitæ exitus pulcher
rime describitur, ubi legimus: Si autem in potentatibus
octoginta anni, & amplius eorum, labor & dolor.

Quæ sententia ut uerissima ac ualde salutaris non uti-
que intempestiue locum fecit prouerbio in eos, qui diu-
tius uiuere cupiunt. Porrò si illis qui robusto sunt cor-
pore, qui hic potentatus uocantur, ultra eam ætatem
uiuere, pro supplicio est, quando tunc factò agmine,
subeunt morbi, quid apparebit in debilioribus? quama-
uis raro inueneris septuagenarium, uel octogenarium
& sanum. Ad quod Syra anus id ætatis apud Plautum,
onus uocitat, inquiens: Nequeo mecastor, tantum hoc
oneris est, quod fero, annos octoginta & quatuor.

Quapropter eiusmodi sententia iam quondam in ada-
gium uulgò recepta est, quo monemur, non appetere
ad illam aspirare infirmam atq; effœtam ætatem, quæ
uitio non temere uacat. Vnde poëta:

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui

Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus,

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Refert tamen Plinius complures centum ac ducentos

Et amplius annos corpore et integris uiribus uixisse.
Sed quotus nunc quisque est, qui tam longam uiuat etatem?

Audiens sapiens, sapientior erit. CCLXX

Sunt apud Hebræos adagia innumerabilia, sparsim
sacris literis inserta, sed in primis Solomonis scita in-
star oraculorum celebrata, ita ut nullum prope illorum
sit, quin paulatim in communem sermonem deductum
cesserit in prouerbium. Quapropter non grauabi-
mur que epiam superioribus adiungere, ac allegorias
eruendo docere, in quot usus concinne queant accom-
modari. Atque illud iure optimo primum tenebit locum.
Audiens sapiens, sapientior erit. Sapientia enim cum-
etis philosophis diffinitioribus, diuinarum pariter est
atque humanarum rerum scientia, quam nemo unquam
asssecutus est, nisi multis operam dederit preceptoribus,
quandoquidem omnes sciunt omnia, at non singuli
omnia. Ita igitur fit, ut oporteat plures audire, si ueli-
mus plura discere, et id citra cuiuscunque personæ di-
scrimen, nobis faciendum est, sic, ut dominus utile con-
siliium serui, omnino non debeat despiciere. Atque ita quis
suoapte ingenio non insipiens per hæc, fieri in dies sin-
gulos sapientior potest. Vnde monemur, ne efframur
animo, propter scientiam aliquam, neque arbitremur,
sat unquam scire, dicente eodem Solomone: Ne innita-
ris prudentiæ tuæ, neue sis sapiens apud te metipsum.
Expedit igitur semper usque ad extremum uitæ diem,
etiam à quouis addiscere.

Plus

Plus ualet bonum nomen, quàm diuitiæ multæ.

CCLXXI

Plus ualet bonū nomen, quàm diuitiæ multæ. Bene factorum præmium uberrimū est nominis existimatio, quod tanti æstimatur, ut qui illud amiserit, nihil inde uideatur habere, quod perdere queat, utpote sine quo, nec imperator recte imperare, nec senator consulere, nec miles militare, nec mercator negociari, nec deniq; quisquam honeste uiuere potest. Vide igitur quàm sit unicuiq; insudandum, quo sibi bonam colligat famam, quæ homini tutior est pecunia. Cæterū nos hac prouerbiali sententia, tam ad bene agendum maxime incitæmur, quàm à male agendo plurimū deterremur.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

CCLXXII

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Recti iusti; titulus est, in regiæ aulæ, in cubiculi parietibus, in sella, in solio, in foro, in tribunali circumscribendus, ut quocunq; princeps, prætor, ac quisquis est iudex, se uerterit, illū ob oculos habeat, periturus haud dubie, si mandatum uiolarit.

Potentes potenter tormenta patientur.

CCLXXIII

Potentes potenter tormenta patientur. De iniquis orbis rectoribus dicitur, quorum ruina ingentem mortalium numerum ad tartara ducit. Heu quàm multi decipientur, qui hodie gratiæ ineundæ causæ, à poten-

tibus, fas omne abrumpunt, quasi arbitrantes, etiam apud iustum iudicem, magnæ olim hominũ potestatis rationem omnino esse habendam.

Septies in die cadit iustus. CCLXXIII

Septies in die cadit iustus. Dices, Quomodo erit iustus, si ceciderit? Erit, inquam, iustus, qui per fragilitatem nature lapsus fuerit, & resurget, statim poenitendo. Sunt enim leuiora quædam peccata, sine quibus, nec iustorũ quisquam esse potest, quippe quæ per obliuionem, per ignorantiam, per sermonem, per cogitantiam, per imbecillitatem carnis, uel inuiti uel uolentes, quotidie incurrimus, dicente diuo Ioan. Si dixerimus, Peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Et tamen iustus resurgit, quia iustus est, nec iustitiæ eius officit casus humanæ fragilitatis. At impius si ceciderit, quia inheret malo, quod facit, non datur, ut resurgat. Notatur autem per hoc, humanũ esse peccare, & locum ueniæ poenitenti apud deum non deesse.

Mors & uita in manibus linguæ. CCLXXV

Mors & uita in manibus linguæ. Magna uis linguæ, ut secum uitã & bella manu letumq; ferat, porro nihil in homine melius lingua, nihilq; lingua peius, si enim bene loquatur, plurimũ semper affert utilitatis, sin maledicat, plurimũ inuehit damni. Quamobrem beatus Iacobus nõ incongrue illam gubernaculo nauis comparat, quod cum pars sit minima, totam tamen nauem uel seruat, uel perdit. Vnde propheta nõ iniuria à deo postulat.

stulat, Pone custodiã ori meo. Et Seneca: Tene semper uocis ac silentij temperamentũ. Hinc docemur debere nos linguam ut frugiferũ membrũ bene exercere, ac è diuerso uelut pestiferũ in primis cõpescere, cum præsertim simus sicut monet Iesus, de omni ocioso uerbo quod locuti fuerimus, reddituri rationem, in die iudicij.

Frustra iacitur rete, ante oculos pennatorum.

CCLXXVI

Frustra iacitur rete, ante oculos pennatorũ. Adagiũ ex eo natũ uidetur, quod qui aucupantur, aut retia tendunt, aut iaciunt. Hoc autem in terrestribus, illud uero in sublimibus capiendis auibus, & præcipue coturnicibus fit, solet enim canis ad id optime doctus, cum coturnicem errando uiderit, in uestigio consistere, soloq; intuitu auem pauefactam remorari, interim assiduo caudæ motu significãs prædam adesse. Quo conspecto, auiceps pedetentim accedens rete superiacit, atq; sic præda potitur. Verum si auis retiam semel uiderit, nequicq; expectet, ut eam tegat, uel sua sponte in illam incidat. Quæ res dubio procul locũ prouerbio fecit per appositum, quo uti licet, ubi quis aggreditur rem factu difficilem, aut bene oculatos & prudẽtes uiros conatur aucupantium more, fallere, decipere, circumuenire.

Væ soli. CCLXXVII

Væ soli. Est nempe uita iucundior, si nõ solus agas, sed cum amicis consuetudinẽ habeas. At contrã ille uitam uiuit tristẽ, cui propinquorũ amicorumq; est paucitas.

qui aut peregrinus aut hospes in aliena ciuitate agit,
 & neminē habet, à quo iuuetur. In hunc igitur adagiū
 quadrabit, quo perdiscere licet, quantum habeat boni
 amicorū contubernium, & cōmune solatium, quando
 alterius calamitas alterius auxilio leuatur, & ut curæ
 domesticæ diminuuntur, sic gaudium semper augetur.

Funiculus triplex non facile rumpitur.

CCLXXVIII

Eiusdem generis est illud, Funiculus triplex nō facile
 rumpitur. Sensum huius prouerbij perbelle declarat,
 memorabile cōmentum Canguistæ Tartarorū regis,
 quod eiusmodi est: Is enim moriens duodecim filijs re-
 gnum reliquit, quos cum prius ad concordiam horta-
 retur, iussit, ut duodecim sagittas quisq; suam in unum
 conferrent, fascemq; ex ijs facerent, inde singuli in or-
 bem experiri iussi sunt, possent ne fascem frangere. Ve-
 rum cum res ab omnibus frustra tentata esset, Tam fir-
 mum, inquit, erit uestrū imperium filij, si in eo tuendo
 concordēs eritis, contrā fragile, & hostium iniuriæ ob-
 noxium, soluto animorum consensu, ut si fasciculus iste
 aut casu, aut consilio soluatur, infirma erit sagittarum
 quælibet, ac cuiq; uestrum facile friabilis. Ad hunc mo-
 dum funiculus triplici filo confectus non potest rumpi,
 at si resoluatur, quodlibet filum frangere nequaquam
 difficile est. Hac autē prouerbiali allegoria haud quiz-
 dem inepta, perspicue patet, res hominum concordia
 augeri, auctas discordia labefactari.

Væ terræ,

Væ terræ, cuius rex puer est. CCLXXIX

Væ tibi terra, cuius rex puer est, & principes tui mane comedunt. Hic reprobatur iuuenis principatus, & luxuriosi iudices damnantur, quod in altero per ætatem, sit infirma sapientia, in alijs matura ætas delicijs eneruetur, E contrario iudices illi probantur, qui suis cõmoditatibus etiam necessarijs publica negocia anteponunt, & ille cõmendatur princeps, qui ita uitam suã instituit, ut alijs possit documento esse, & ob id, de populi tantum commodo cogitans, ne digitum quidem à legibus discedat. Ista à puero per ætatem præstari minime possunt, unde necesse est, ut ei sint uicarij, & hij cum priuatum quoq; negocium suum plurimũ gerant, plus calamitatis quàm salutis sæpenumero solent populo afferre. Hinc igitur prouerbiũ fluxit de ea regione, quæ ob imprudentiam principis, male se habet, uel in ipsos principes, qui diu pueri sunt, quos Seneca per quàm eleganter pupillos trigenarios, aut quadragenarios uocat, utpote qui consiliarijs uti tutoribus confidentes nullas officij partes agant, unde sexcenta regno oboriantur incommoda. Quod omnino non fieret, si rex ipse respiceret, quippe qui solo intuitu, ut idem Solomon perhibet, dissipat omne malum. Atq; sic sapientissimus princeps unicum est populi stabilimentũ. Cæterum prouerbiũ ad cunctos præpositos accõmodari recte potest, quorum officium desideretur, non absque populi ac reipub. iactura.

Facies hominis, facies leonis. CCLXXX

Cōmiscēbimus cum superiore tempestiue hoc Ezechielis uerbū, Facies hominis, facies leonis. Cum enim princeps solo aspectu sicut proxime est demonstratū, mala expellat, inde sanè apparet, quanta uis insit in hominis facie, quæ perinde cunctis animantibus formidabilis est, ac reliquæ animantes ad leonis occursum, maxime pauent. Ex quo prophetæ uerbum in adagiū exijt, quo significatur, multū ualere, ac urgere apud quemlibet, hominis præsentiam. Vnde illud dauidicū: Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Sapientia hominis lucet, in uultu. CCLXXXI

Facies homini tantum, uelut alibi diximus, data omnem in se formæ dignitatem continet, estq; plurimū sapientiæ aut stultitiæ certissima index. Vnde adagiū ortum, Sapientia hominis lucet, in uultu, Hoc est, in facie, nam uultus pro uoluntate in facie uariatur. Conueniet in eos, qui sui sensus grauitatem uel leuitatem ipsa fronte, præ se ferunt.

Doctrina sua noscitur uir. CCLXXXII

Doctrina sua noscitur uir. Quia nimirum cum rectè docet, et illa ipse cum primis seruat, non dubium est, quin doctrinæ suæ rite respondeat, ac pro iusto censeatur. Contrà si praua suggerat, prauus meritò malusq; habetur, quando à cœnoso fonte nunquam pura manat aqua.

Fugit impius, nemine persequente.

CCLXXXIII

Fugit impius, nemine persequente. Suetum est de eo dici, quem scelerum conscientia mordet, facitq; ut censuræ metuens in publico non audeat uersari, uel mutet patriam. Verum hoc oraculum est de minime in religione constante, qui etiam si nullus persecutor insistat, eam sua sponte deserit, utpote qui multijugibus addictus uitij, se impij similem reddit.

Ceruus ad sagittam properat.

CCLXXXIII

Ceruus ad sagittam properat. Recte competet impio fugienti, qui dum fuga salutem quærit, urgente fato, in supplicium aliquando incidit, sed & unicuiq; congruet, qui imprudens it se perditum, aut dolo ducitur in interitum. Tractū à more uenandi, solent enim uenatores abdere sagittarios in ferarum saltus, atq; mox ceruus in primis ac damas canibus & clamore agitare, qui in diuersum fugientes & plerunq; in ipsos sagittarios recta properantes, ab eis configuntur. In hanc quoque sententiā Solomon alibi ait: Auis festinat ad laqueum, & nescit, de periculo animæ suæ agi.

Melior est mors, quàm uita amara.

CCLXXXV

Melior est mors, quàm uita amara. Est melior mors, utpote quam natura loco remedij unici omnium humanarum calamitatū, adinuenit, & illud tamen non tam

mori, quàm finire mori est, quoniam toties morimur, quoties angimur, uexamur, disrumpimur, nam dum ita afficimur, omnis decor formæ deflorescit, uires languescunt, sensus item hebescent. E diuerso iucunditas cordis uita censetur, quod ea sola mentem securam corpusq; uitalius reddat. Vtrunq; alibi idem Solomon testatur inquiens: Animus gaudens ætatē floridam facit, spiritus tristis exiccat ossa. Vnde discere licet, quantum conducatur uitam degere lætam.

Qui altam facit domum, querit suam ruinam.

CCLXXXVI

Vt ædificia altiora magis fulminibus, imbribus, ac uentis exposita sunt, quæ de cælo aut tacta, aut corrosa uel continenter quassata citius corruunt, sic summa potestas grauissimis casibus impendiō est obnoxia. Vnde natum prouerbiū, Qui altam facit domum, suam querit ruinam. In ualde ambitiosos, superbos ac cupidos, quibus nihil sat est, nisi quod sit immodicum, qui supra uires, alta petentes, dum sine modo, ad honorum aut opum fastigia contendunt, multo magis alterius sortis ictibus hominumq; odijs patent, quo fit, ut sæpe uel medio cursu procumbant, uel è summo repente decendant, de quorum casu si bene multi cogitationem aliquando susciperent, qui in altum quotidie extolluntur, sua fortasse uela uento, ut Horatius ait, nimium secundo turgescentia mature contraherent, atq; sic sapienter se extra sortis aleam, in tutum reciperent.

Seruantem

Seruantem mandata seruant. CCLXXXVII
 Seruantem mandata seruant. Competet ijs, quibus
 Christus dicit, Qui ergo soluerit unum de mandatis
 minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur
 in regno cœlorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic
 magnus uocabitur in regno cœlorum. Et denique om-
 nibus congruit, qui fideliter mandata digerunt, curant,
 conficiunt.

Melior est uicinus iuxtâ, quàm frater procul.

CCLXXXVIII

Melior est uicinus iuxtâ, quàm frater procul. Dicitur
 de eo, qui nō uerbo, sed re censetur amicus, ille enim
 uere frater & propinquus est, qui iuuat. Vnde præ-
 sens propitius dicitur. Vergilius: Nec tam præsentis
 alibi cognoscere diuos. Quid enim propinquitas pro-
 dest, si nihil opituletur? quam propterea cuiusuis libe-
 ralitas etiam exigua merito exuperat, si præsto sit. Id
 quod Christus in parabola uulnerati à latronibus si-
 gnificantius edocuit, quod solus quidam Samaritanus
 illius curam habuerit, homo quamuis alienigena.

Argento obediunt omnia. CCLXXXIX

Argento obediunt omnia. Hunc titulum non parum
 multi scriptum gerunt in corde, quibus nihil pecunia
 charius honestiusue est. O quot memoria nostra morta-
 les ea bellua etsi inanimata, subegit falsos fieri? Con-
 ueniet in eos, qui uenales habent animas, & nihil pul-
 chrius ducunt, quàm uocari utcunq; diuites.

Ne declines, neque ad sinistram, neque ad
dextram. CCXC

Ne declines, neq; ad sinistram, neq; ad dextrã. Vide quàm recte sit incedendum, si cupias aspirare ad summum bonũ, quando si de recta uia paululum declinaueris, non interest utrum ad dexteram uadas, an ad sinistram, cum iter iam amiseris, nam qui ad sinistra flectit iter, quæ ad malũ ducit, stultitiæ famulatur. Qui uero ad dextram se uertit, quæ licet bene bona sit, is est, qui nimium sibi placet, et assumit. Congruet prouerbiũ in nostros potissimũ monachos, quorũ alij remissioris uitæ, alij multo arctioris sunt, ita ut inter eos nusquã medium sit. Atq; sic docet in medio consistere uirtutem.

Qui nimium emungit, elicit sanguinẽ. CCXCI

Qui nimium emungit, elicit sanguinem. De hoc prouerbio alibi meminimus, sed quia nõ planum fecimus, quid significaret, hic proinde ponere libuit. In eos dici solitum est, qui omnia sine modo agunt, ueluti facit pastor ille, qui nõ contentus lacte, ubera niniũ premendo lædit. Sic accidit, de rebus diuinis, qui enim plus quàm debeant, in sacris literis, ingeniosi sunt, sæpe in humanum sensum cadũt, hoc est, in hæresim trahuntur. Sed speciatim in tyrannos quadrabit, qui nouas quotidie exigendæ pecuniæ rationes ineundo, populũ miserabiliter opprimunt, coguntq; aliquando ad defectionem.

Qui parcit uirgæ, odit filium. CCXCII

Qui parcit uirgæ, odit filiũ. Congruit cum illo, quod est apud

est apud comicū poëtam, Deteriores omnes sumus licentia. Ille enim pater perdit filium, qui quantū astrigit mater, tantum relaxat, ille præceptor discipulum, ille dominus seruū, qui ei nimium indulget. Secundum hanc sententiā & illud est, Qui delicate nutrit seruum, postea sentiet eum contumacem. Sunt igitur castigandi filij, discipuli, ac serui, & delinquentes puniendi, dum præsertim docilis est ætas.

Fouea profunda meretrix. CCXCIII

Fouea profunda meretrix. Ex hac prouerbiali metaphora, liquidò liquet, in hanc foueam cadentibus nullam superesse spem emergendi, cum tam sit alta uorago. Quo certe nihil uerius dici potuerat, mille enim habet artes meretrix, quibus fallat amantem, ac usque eò detineat, dum eum bonis omnibus spoliēt, adeò scit dulci inficere ueneno. Proinde hæc fouea cauenda est, in quam qui inciderint, audias, quàm suauiter torquentur, dicente, qui olim in ea forsitan periit,

Nil amor est aliud, nisi tristis & ægra uoluptas.

Nil nisi dulce malum, nil nisi triste bonum.

Diminuit famam, factis melioribus obstat.

Exiguo magnas tempore perdit opes.

Homo sapiens tacebit, usque ad tempus.

CCXCIII

Homo sapiens tacebit, usque ad tempus. Prouerbio dici solet de eo, qui patienter fert omnia, donec occasionem nactus par pari, hoc est, alterum tantum res

ferre poterit illi, à quo iniuriam acceperit, nam sæpe numero moræ uel iniuriæ impatientibus, maiora mox oboriuntur incommoda.

Ferrum ferro acuitur.

CCXC V

Ferrum ferro acuitur, prouerbiali figura dicitur de illis, qui mutuo sibi consulunt, mutuoq; consilio sapientiores euadunt. Ita cum ferrum ferro teritur, utriusque acies redditur acutior.

Qui festinat ditescere, non erit innocens.

CCXC VI

Qui festinat ditescere, nõ erit innocens. Recte in eum torquetur, qui auct, curat, studet augere opes, & unde congerat, nihil pensi habet. Nam perdifficile est, opes pariter acquirere, atq; manus simul à rapinis abstinere. Vnde monemur paruo contenti esse, quando sine maleficio ditescere minime licet.

Leo est foris, Leæna est in itineribus. CCXC VII

Ignauus nihil non ignaue agit, quippe qui non modo non uult laborare, sed ne foras prodeat, uana semper pericula excusat, ad hunc propè modum, ut in prouerbio est, Leo est foris, Leæna est in itineribus, sum occidendus, surgunt uenti, tempus est pluuium. Sic pigra domi, sic torpescit, sic demum sub asella manus abscondit, mox in egestate periturus. Conueniet adagium in desidiosos, imbelles, effæminatosq; homines, quibus desidiæ cordi, & iuuat indulgere choreis, & Veneri, atque adeò Baccho.

Occasiones

Occasiones querit, qui uult recedere ab amico.

CCXC VIII

Occasiones querit, qui uult recedere ab amico. Vide quanta uis sit nominis amicitiae, ut etiam simulatū amicum pudeat uiolare utcunque beneuolentiae, nam uera necessitudo nunquā seiungitur, quando qui pro amico semel est habitus, nō audet omnino illud sacrosanctum foedus palām prius eludere, quā habeat, quod excusare possit, posteaquā eluserit. Hinc ortum adagiū, in eum, qui specie honesti, suas querimonias subdole accōmodat ad ius amicitiae soluendum, uiolandumq̄.

Omnia tempus habent. CCCXCIX

Omnibus tempus est. Admonet uniuscuiusque rei agendae obseruādum esse tempus, ut per tempus omnia fiant. Siquidem in qualibet arte, praesertim in agricultura permagni interest, quo tempore hoc uel illud cures. Etenim ut per tempus nata optima sunt, ita quae post tempus nascuntur, ferè uitiosa atque inutilia existunt, testis Varro.

Noli esse iustus multum. CCC

Noli esse iustus multum. Non cōuenit, ut per omnia iustitia seruetur, cum necesse sit non parum multa condonare aetati, & identidem nonnihil humanae infirmitati ignoscere, unde fit, ut nemo absque peccato sit. Quamobrem nō immeritō apud philosophos uirtutes in medio positae sunt, & omne quod nimium est, siue summū siue imum sit, uitio datur. Coaptabitur adagiū

illi iudici, qui ad minima etiã delicta conuiuere nescit,
quod ut suprã retulimus, summum dicitur ius, & pro
summa accipitur iniuria. Sed in uerecunde religiosos
recte etiã congruet, qui scrupulosa cura, minima quæ
que religionis momenta examinare uolunt.

Audientes non audiunt.

CCCCI

Audientes non audiunt. Hoc Esaiæ uaticinium, et si
alijs uerbis ab eo effertur, quod à Christo apud Mat-
thæum citatur, iam pridem in prouerbij consuetudinẽ
uenit, in eos, qui quod nõ placet, callenter dissimulant,
& si forte per literas officij admoneantur, non admit-
tententes monita, gnauiter negant eas accepisse, ut ne cul-
pam incurrant. Quadrabit uel in eos, qui urgente ut
ita dicam, fato, non attendunt, si quid indicetur, quod
ad ipsorum faciat salutem, id quod Iulius Cæsar fecit.
Is enim, teste Tranquillo, paulò ante cædem, ab aurua
spice Spurina, à Calphurnia uxore monitus, ut pericu-
lum caueret, non solum rem parum curauit, uerum
etiam omni admonitione spreta, in curiam se contulit,
ubi loci est crudeliter occisus. In hanc sententiam, pro-
pheta oraculum est accipiendũ, nam misericordia dei,
prout attestatur diuus Hieronymus hunc differens lo-
cum, factum est, ut Iudæi audientes non audirent, quo
reliqui omnes seruarentur populi, dicentibus Paulo &
Barnaba ad ipsos Iudæos: Vobis oportebat primum
loqui uerbum dei, sed quoniam repulistis illud, & in-
dignos uos iudicastis, ecce cõuertimur ad gentes. Nota
est

est historia in actis apostolorum. Huc spectat uel illud Symeonis oraculum: Ecce hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum, quando illis non uidentibus Christum, nos uidemus, & illis cadentibus, nos resurgimus.

Argentum uersum est in scoriam. CCCII

Argentum uersum est in scoriam. Prouerbialis allegoria apud Esaiam inde deducta, quod si argentum ac cetera metalla nimium excoquantur, facile in scoriam hoc est, in purgamenta & sordes uertuntur. Ea uti licebit, cum innuerimus negocium quippiam male ceciisse, uel omnem conatum euasisse uanum. Sed figura uenustior fiet, in eum, qui ab ineunte ætate, se bonis studijs imbuerat, uerum postremo sensim mutato uitæ instituto, seipsum dederit luxui atque inertiae corrumpendum. Id quod, teste propheta, fecit ciuitas Sion, quæ à principio iustitiam & doctrinam coluit, quæ argento comparantur, in psal. Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, ac ad ultimum in sordes peccatorum est uersa. Et Ezechiele: Et factum est uerbum domini ad me dicentis, Fili hominis, uersa est mihi domus Israël in scoriam.

Qui seminat uentum, turbinẽ metet. CCCIII

Qui seminat uentum, turbinem metet. Refertur ab Osee propheta, & concinne in eum aptabitur, qui sibi malo est, hoc est, turbas facit, quibus inde opprimatur. Et ad id alluditur, quod turbo uenti genus maximas

excitet tempestates. Apud Iob itidem, Seminant dolores, & metunt eos. Cæterū Osee per hoc prouerbiale schema innuit, idola colentes nihil fructus recepturos, quod mala seuisissent semina, hoc est, inseruissent diabolo. Ab agricolis sumpta metaphora.

Beatus homo, qui corripitur à domino. CCCIII

Beatus homo, qui corripitur à domino. Verbum Iob vulgò celebre in eum, qui malorū insuetus nescit quicquam patienter ferre aduersi, quamuis illud sit ad expiandam culpam immissum, dicente domino: Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam nō dispergam ab eis. Qui igitur amatur, corripitur, qui negligitur, in peccato relinquitur, & beatus esse non potest, id est, mereri clementiam diuinam ex seueritate, per hunc modum ortam. Vsurpatur loco adagij, ab apostolo Paulo ad Hebræos, & ante eum, à Solomone dicente: Quem diligit dominus, corripit. Hodie nemo non in ore frequenter habet, cum uult consolari mœrentem quapiam calamitate affectum.

Vexatio dat intellectum auditui.

CCCV

Fortuna quem nimium fouet, stultū facit, quippe qui ut malorum expers fit audacior, nec credit posse ladi, quo fit, ut felicitate presentium rerum captus, neminem quamuis bene monentem uelit audire, nihil iam socors effectus de altera sorte cogitare, nihil deniq; consuetis uoluptatibus & ocio adimere, sic, ut omnis officij oblitus,

litus, pecudum more, uitam transigat, at tactus aliquo malo ad se repente redit, errata agnoscit, cupit ignauiam sarcire industria, ac ita ad extremum resipiscit. Huc igitur pertinet illa Esaiæ prouerbialis sententia, Sola uexatio intellectum dabit auditui. Vide proinde, quàm expediat, ut quandoq; uexemur, cum res nimium secundæ nos stolidos faciant, imò perdant, nam si diuertiores fuerint, ita imparatos nos reddent, ut uel pusilla tempestas absorbere deinde quierit. Item in eiusmodi fatuos qui malunt perpeti, quàm cauere malum, solet uel illud uulgo iam tritum iactari. Qui matris monita neglexerit, ille nouercæ uerbera sentiet. Facta allusione ad id, quod mater filium amanter moneat, contra nouerca iure, uel iniuria, in priuignum semper seuiat.

Expedi, ut mola asinaria alligetur ad

collum eius.

CCCVI

Expedi, ut mola asinaria alligetur ad collum eius. Modus est cõminandi, & iam prouerbialis, cum quis ab aliquo facinore perpetrando deterretur. Et ad id alluditur, quod apud ueteres Iudæos, uti perhibet Hieronymus, maiorum criminum damnati, ligato ad collum saxo, in profundum demergebantur. Quadrabit item cum innuerimus cuiuspiam expedire prius perire, quàm postremo male perire. In hanc sententiam usurpatur à Christo apud Matthæum. Usurpatur & ab eodẽ Hieronymo uice prouerbij, in Ezechielem, libro cõmen. xi. Mola uero asinaria dicta, quia ab asinis uolueretur, ut

ingens saxum hoc loco ponitur, quo nullam pereuntis
bus spem euadendi superesse intelligatur.

Offendiculum ponere.

CCCVII

Offendiculum ponere, est aliqua plaga reddere pec-
cantem memorē delicti, quo sic pœniteat, prodest enim
cuius & præsertim iusto, intelligere culpam, qua ues-
lut conscientie tormento mox urgeatur, & absteat.
Tractum à pedum offensionibus, nam si gradus of-
fensio pede, nouerit uiam non esse planam, cautius ince-
det, ne rursus offendat. Respexit ad hoc dominus apud
Ezechielem, cum uellet reuocare iustum ad se, dicens:
Ponam offendiculū coram eo. Id est, ut Theodotio in-
terpretatur, tormentū, quo cruciatus purgetur. Vnde
apostolus ad Corinthios ait: Ideo infirmantur multi
apud uos, & dormiunt multi. Offendiculū autem dicitur
id, quod ponitur, ut quis incurrat in illud. Si quādo
igitur curabimus, ut quispiam agnoscat errores, & co-
gnitos deponat, prouerbialiter ac eleganter dicemur
offendiculum ponere, quod facit pater aduersus filium,
& præceptor aduersus discipulū, quo sese corrigant.
At apud uulgus in malam quoq; partem capi solet, in-
cum, qui alteri imponere studet, ut est illud mosaicum:
Nec coram cæco, pones offendiculum.

Cæcus parietem palpat.

CCCVIII

Cæcus parietem palpat. Est Esaiæ scitum, quo uti li-
cebit, cum uoluerimus notare cuiuspiam negligentiam
& incuriam, quod improspicienter cuncta agat, uelut
ille

Ille præcipue facit, qui sacros lætatur libros, sed in ijs quid contineatur, non attendit, ritu cæci, qui parietem quidem attingit, cæterũ qualis sit, minime uidet, unde allegoria orta est longe prouerbialissima.

Perijt fides. CCCIX

Perijt fides. Versiculus Hieremiæ prophetæ nullius non hodie in ore est, cum tempora aut hominum mores damnatur. Quale uergilianũ illud: Nusquã tuta fides.

Dolus in dolo est. CCCX

Non abhorret ab hoc uel illud eiusdem prophetæ, Dolus in dolo est. Quod tempestiue fecerit, cum significabitur res nostras in singulos dies peius habere, ac mortalium malitiam semper augeri, uel decipientem ab altero decipi.

Hæc sunt initia dolorum. CCCXI

Cum quæpiam res mediocriter bona, alicuius magni mali indicium facere dicitur, applicabitur illud euangelicum, Hæc omnia initia sunt dolorum. Ita Christus apostolos admonuit, per quædam signa, de pseudo prophetarum aduentu.

Segregare oues, ab hædis. CCCXII

Quispiam prouerbiali figura dicitur segregare oues ab hædis, qui domum, ciuitatem, prouinciã sceleratis hominibus purgatam reddit. Ad illud alluditur, quod ouis animal sit simplex, & utile, hædus uero petulcum ac libidinosum, quod apud Iudæos, ob id, pro peccato semper offerebatur. Vnde ut huic recte peccator, sic

illi innocens cōparatur. A pastore metaphora sumpta qua Christus utitur dicens: Cum uenerit filius hominis, congregabūtur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis.

Multi sunt uocati, pauci uero electi.

CCCXIII

Multi sunt uocati, pauci uero electi. Solet & hoc Christi oraculum instar adagij passim iactari, cum significatur paucis admodum mortalibus contingere doctrinam, sapientiam, honores, opes ac cætera, quæ homines mirantur, & felicitatem prædicant. Et à militiâ delectu deductum uidetur, in quo ex magno hominum numero, non nisi pauci, id est, præstantissimi quiq; eliguntur. Cæterum sensus mysticus est, multos Iudæorū ad christianam religionem complectendam esse inuitatos, at paucos recepisse. Citatur prouerbij nomine à diuo Hieronymo in Ezechielem cap. xxxi.

Duo in agro, unus assumitur, unus relinquitur.

CCCXIIII

Duo in agro, unus assumitur, unus relinquitur. Hoc prouerbiale schema ab agricolis motum, quod duo se mentem iuxtâ facientes, unus ut euangelicæ doctrinæ cultor uberiores fructus capit, alter uelut hæreseos seminator non item. Quadrabit, cum significabitur inter pares, non absque causa, aliquid apparere discriminis, & æque laborantes non esse eiusdem præmij participes.

Novissimi

Nouissimi primi, & primi nouissimi.

CCCXV

Quid, quod uel illud eiusdem præceptoris nostri oraculū iam prouerbio locum dedit, Nouissimi primi, & primi nouissimi? Quo uti licebit, si quando innuerimus nouos hōines, id est, loco haud claro natos magistratus in ciuitate supremos, summos honores, summū deniq; imperium assecutos, contrā nobilitatē et eos qui rempublicam antea gessissent, in ordinē esse redactos, nulliusq; autoritatis iam habitos, ad eō ut uerissime ultimi in priorum successisse locum dici quiuerint. At hæc operariōrū parabola congruit ad ostendendum, esse uenturum tempus, cum externæ gentes aliquoties fide præstarent Iudeos, qui dei populus uocabantur.

Paxillus infractus est.

CCCXVI

Paxillus infractus est. Metaphora prouerbialis tracta à palis, ad quos uites alligantur, illisq; sustentantur, qui si frangantur, uel aliquo pacto cadant, uites ipsæ iaceant, simulq; fructus pereat, necesse est. Conueniet in eum, qui munere quopiam precario fungitur, et confestim præsidio patrociniōq; illo destitutus, ea autoritate exuitur, ac instar uitis, amissis sustentaculis, humi deiectus marcescit. Videant proinde, qui tali gaudent aura, quā tenui filo pendeant, quamūc sibi merito gressu sit incedendum, quando alterius nutu, atque reuoluntate, aut stant, aut cadunt. Est in hanc sententiā ea usus Esaias, inquit: Ausferetur paxillus qui fixus fuerat in

loco fideli, & frangetur, & cadet, & peribit, quod penderat in eo. Est autem paxillus diminutiuum à palo, si Prisciano credimus, si uero alijs, à paxillo deriuatur palus. Cæterum propheta hoc loco paxillum appellat Christum, idq; Hieronymus luculenter planum facit, prope finem septimi libri cõmentariorum, in eundem Esaiam cap. xxij. quod ille auferetur ab eis, qui postremo refrixerint in fide, ac ita cadent qui ab ipso Christo sustentabantur.

Fermentum in farina absconditum. CCCXVII

Fermentum in farina satis tribus absconditum. Aenigma hoc euãgelicum diuus Hieronymus in cõmentario suo in Mattheum, cum primis soluere conatus, tandem ad mysterium trinitatis quam uocamus, referri uoluit, ut religio per fermentum, id est, fidem induxerit mortales ad unitatem patris & filij & spiritus sancti credendum. Contra Chrysostomus homilia xlvij. in Matth. nihil de ea re laborat, ut qui simplicem comparisonem nil mysterij in se habere opinatur, nisi ut declaretur perinde apostolos esse multas gentes ad christianam religionem adiuncturos, ac fermentum solet magnam farinae copiam in suam uertere substantiam. Et ait tria pro multis posita. Quæ sanè omnia recte quadrant. Satum uero cuius hic fit mentio, uox syra est, & mensuræ genus sesquimodium capiens. At allegoria prouerbialis esse uidetur, & dici potest de eo, qui astu, atq; cura, hominum studijs in rem suam tractis, ciuitatis aut regionis imperium

Imperium obtinere nititur, uel de homine pestilente, quando fermentum in malam quoq; partem capi solet, ut est illud, Cauete à fermento pharisæorū, qui suis malis moribus & artibus sensim sit familiam, sacerdotum cœtum, populum deniq; totum corrupturus, more fermenti, quod quamuis paulum, totam tamen farinā afficit, in suamq; trahit substantiam.

Concepit dolorem, peperit iniquitatem.

CCCXVIII

Concepit dolorem, peperit iniquitatem. Carmen est Dauid prophetae psalmo vij. quod adagij faciem præ se fert, & de eo dici potest, qui meditatum scelus ædit, qui nihil boni animo concipiens male auguratur, qui malis moribus imbutus, neq; dicit, nec facit, quod uirtutis quicquam redoleat, qui deniq; liuore plenus intus dolet, & foris dolos ac fraudes cunctis struit. Refertur etidem ab Esaia cap. lix. in eos, qui Antichristi præstantur aduentum. Facta translatio à muliere, uel quaelibet animante, quæ concipiat, & pariat.

Consuere puluillos, sub cubito. CCCXIX

Qui ocio uacanti delicias facit, & instrumenta libidinis affert, ac male agenti opitulatur, blanditurq; is uulgato iam olim prouerbio, dicitur puluillos consuere sub cubito, id quippe causæ est, cur sub cubito puluilus aut ceruical sub capite iacentis ponatur, ut molliter quiescatur. Quo fit, ut ea quiete titillante carnem, turpe inde facile ferueat Veneris opus. Vsurpatur ab

Ezechiele dicente: Væ his, qui consuumunt puluillos, sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia, sub capite uniuersæ ætatis, ad capiendas animas. Atqui sensus ad dagij à diuo Gregorio in moralibus multo luculentius explicatur, qui inquit: Quisquis ergo male agentibus adulatur, puluillum sub cubito, uel ceruical sub capite iacentis ponit, ut qui corripiti ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Et Hieronymus ait: Voluptatum libidinisq; doctores meritò dicuntur consuere puluillos. &c. Item in eum recte aptabitur, qui sese socordiae atq; luxui dat, rebus suis alte indormiturus. At propheta eam doctrinam qualis Epicureorum erat, hoc loco damnat, quæ per hunc modum, mortalibus damno semper fuit.

Cibus sine sale.

CCCXX

Cibus sine sale. Dicitur solet, cum quippiam fit, aut dicitur, quod careat gratia, quod non magnopere probeatur, uelut inops, inane, ieiunum, ac neutiquam exactum, cui perinde nihil omnino utilitatis, nihil momenti insit, ac est cibus insipidus, & minime gratus, si non condatur sale. Refertur ab Aquila in interpretatione capituli xiiij. eiusdem prophetæ.

Linire parietem luto.

CCCXXI

Ab hoc haud multum abludit illud ex eodem propheta, Linire parietem luto, absq; paleis. Quemadmodum enim luteus paries nihil habet roboris, nisi obfirmetur paleis, quæ luto admistæ tenacius stringunt, sic illi frustra

stra laborant, qui una duntaxat uirtute non item alijs nituntur. Exempli gratia. Quispiam uictus continentiã colit, at animũ corruptum habet, is nimirũ nihil agit, quippe qui hoc intrinsecus peius habet, quo extrinsecus speciem uirtutis præ se ferre impendiõ studet. Hinc prouerbium increbuit in fallaces, in uaniloquos, qui hoc pacto decipiunt, operamq; ludunt. Et in hanc sententiam ab Ezechiele capite prænotato torquetur, in eos, qui Hebræis uana promittebãt dicente: Væ prophetis insipientibus, qui nihil uident. & subdit: Deceperunt populum meum dicentes. Pax, & non est pax, & ipse edificabat parietẽ, illi autẽ liniebant eum luto, absq; paleis. Sed aptius congruet nostris hæreticis, qui dogmatũ suorum uirtutem falsitate prædicant.

Caro & sanguis reuelauit. CCCXXII

Caro & sanguis reuelauit. Iam in tritum uulgi sermone prouerbium cecidit, quo hodie nullus non utitur, cum uult taxare quempiam, qui plus cognationi quàm pietati tribuat, sed speciatim in eos sacerdotes passim dictitatur, qui sibi genere propinquos magnis undecunque congestis refertiunt opibus, item illis honores, sacerdotia, principatus in primis deferunt, nihil pensi habentes, quàm interim bona ordinis dilapident, quamũe parum suæ dignitati consulant, cum carnis & sanguinis amore ducti non attendant, utrum, priusquã dent, appareat in eiusmodi suis propinquis indicium aliquod bonæ indolis, quamobrem parte ex aliqua uis

deantur idonei, ut iure præ illis, alios forte longe probissimos præterire debeât. Quod nempe malum, cum rem sacerdotalem iam pridem labefactare cœpisset, unus postremo extitit Romanus pontifex, qui exemplum post homines natos, sanctissimum ædedit, quo illud auerteretur. Fuit ille Clemens quartus, qui bonis sacerdotalis ordinis recte dispensandis intentus, nepotem qui tres præbendas, quas uocant, adeptus fuerat, increpuisse, duasq; ex illis relinquere cœgisse fertur, & cum amici instarent, ut nepotis facultates augeret potius, quàm minueret, respondiisse, Ego per omnia deo optimo maximo, non carni aut sanguini debeo obtemperare, putoq; nequaquam esse dignum apostolica sede, qui plus cognationi quàm Christo dat. Utinam uox hæc tandem aliquando in quorundam pontificum nostrorum pectus alte descendat, nec caro & sanguis diutius reuelet. Potest uel apte adagium in eos competere, qui extrinsecus tantum aut bene aut male uiuendi rationes habent, hoc est, nihil spiritale sapiunt, sed ex bonis externis pendentes carnis & sanguinis, id est, corporis duntaxat uoluptatibus impense uacant. Cæterum uerba Christi ad Petrum, Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est, eò pertinent, ut doceat, se ei non per hominum doctrinam, sed per diuinam gratiam, reuelatū esse filium dei. Patet historia apud Mattheum cap. xvi.

Omnes quæ sua sunt, quærunt.

CCCXXIII

Omnes quæ ipsorum sunt, quærunt, non quæ Christi Iesu. Huc & Paulina hyperbole spectat, quæ iam olim in adagij consuetudinem uenit in eos principes, in prouinciarum præsides, in diocœsum præpositos, ac in cunctos magistratus, qui suorum negociorum gerentes cõmoditatumq; hiantes, nihil suarum partium magnopere agunt. Verum peculiariter in quosdam sacerdotes effertur, qui cum maxime omnium debeant ouium Christi curam suscipere, illud tamen minime omnium facientes, populum non docent, parum in diuinis rebus hærent, & deniq; tantum sua quærunt comoda. Quorum numerus cum iam inde ab initio non exiguus esse cœpisset, iccirco apostolus ad Philipenses, id uitij omnibus assignauit, hoc est, bonæ hominum parti, quæ suæ inuigilaret causæ, at Christiani gregis curæ penitus indormiret. Sed ecquid diceret Paulus, si uideret etiam nunc episcopos ac sacerdotes alios impigre sacerdotiorum prouentus capere, quibus laute uictitant, & pauxillum uicissim ex officio præstare? Haud dubie simul cū Hieremia, uociferaretur: Omnes auaritiæ student, à propheta, usque ad sacerdotem. Ad hoc uel illud facit,

Pastores pascunt semetipsos. CCCXXIIII

Pastoris officium est, alere cum primis oues, & earum habere curã, quo foetus possint in singulos annos

ædere grandiores, at uero si suæ utilitati incumbens, lac assidue exprimat, lanam continenter uellat, non pascit is gregem, quem aperte corrumpit, sed seipsum, atq; ita pastoris officiū minime facit. In eiusmodi igitur corruptores pessima auaritiæ exempla ædentes, Ezechiel clamat dicens: Nunquid pascunt pastores semet ipsos? Quod sanè scomma in adagium exijt, in eos omnes, de quibus suprâ meminimus, qui uti apud David est, deuorant plebem, ut escam panis. In hos ipse dominus dicit: Ecce, ego ipse requiram gregem meum, de manu eorum, ut ultrâ nō pascant gregem meum. Atq; hæc erit poena malorū præsulū haudquaquam parua, cum cedere possessione tam magnæ fortunæ & sarcire damna, necesse habuerint.

Omnia munda mundis. CCCXXV

Omnia munda mundis. Sententia paulina ad Titum longe prouerbialissima, qua significatur hominem bonæ frugi haud quicquam immundi uel inquinati admittere, quod eius mens & conscientia admodum casta sit. Conuenit ijs, qui nullius rei contagio se corruptum iri sinunt. Verum apostolus per hæc, uetat Iudaicas fabulas, putabant enim Iudæi inter cibos esse differentiam, ut alij mundi, alij immundi essent, id à nobis obseruari modis omnibus non uult docens, nihil abijciendum esse, quod cum gratiarum actione sumatur, quia Christum colentibus nulla non bona est res ad usum uitæ data.

Gallina

Gallina congregat pullos suos sub alas.

CCCXXVI

Gallina congregat pullos suos sub alas. Hec prouerbialis allegoria facile nobis modum diligēdi iuuandiq; nostros ante alios, præscribit. Debemus parentibus cum primis, sicut supra diximus, ut in pietate illis respondemus, quod bruta animalia præstare minime norunt, præter ciconias, quæ, autore Aeliano, parentum senectutem nutriunt. Allegoria faciet ad ostendendum uim pietatis ac beneuolentiæ cuiuspiam erga suos. In quam sententiam usurpatur à Christo dicente, Hierusalem quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & nolui? Nam ita gallina fouet & tuetur pullos suos, aduersus miluorum rapacitatem.

Pullus de nido auolat. CCCXXVII

Iam ille qui opus aliquod pauide aggreditur, ac errabundus quid agat, præ timore nescit, prouerbio dicitur pullus de nido auolare. Translatio à pullis facta, qui cum primū nido exeunt, trepiduli atq; huc atq; illic uolitantes circūstrepunt. Vtitur ea Esaias cap. xvi. cum uaticinatur de fuga Moabitarū, id est, Arabum, qui ab Asyrijs & Babylonijs postea deuastati sunt, & ait: Et erit Moab sicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes. Conueniet uel apte in fugientem, qui tremebundus quorsum tendat, minime sibi constat, & in quencunque de quauis re hallucinantem.

Granum frumenti mortuum multum

affert fructum.

CCCXXVIII

Allegoria prouerbialis, apud euangelistam Ioannem, qua Christus docuit se proprio sanguine esse inter omnes gentes, propagaturū nouam religionem, more grani frumentacci, quod ubi terra est conditum, multum affert fructus. Quod nauiter factum est, nam apostoli nomine Iesu crucifixi, passim postmodum miracula edentes, totum ferè orbem ad ueræ pietatis cultum traxere. Erit itaque usus allegoriæ perappositus, si quando significabimus cuiuspiam interitum saluti esse multis, quemadmodū apud Liuium, legimus P. Decios patrem & filium duas nobiles per mortem peperisse uictorias suis Romanis, pater enim, bello Latino Consul collega Manlio Torquato, positus apud Veferim fluiuium castris, cum utrique Consuli immolando obieciisset, eos futuros uictores, quorum dux in prælio ceciديدisset, inclinante parte Romanorum, sese dijs manibus deuouens, hostibus obiecit, ac uictoriam suis reliquit. P. Decius filius patris secutus exemplū itidem fecit in eo bello, quod Galli, Samnites & Umbri cum Tuscis, aduersus Romanos gesserunt. Sed ne alienis innitamur exemplis, præsertim maleficæ superstitionis plenis, granum illud frumenti post Christū, a postoli, sanctiq; martyres fuere, quod terræ mandatū nobis fructum uitæ attulit. Conueniet præterea, cum ob mortem tyranni, libertas alicui ciuitati reddita fuerit, cum itera

cuipiane

cū ipiam morte suorū, aliorumūe hæreditas ampla uenerit, aut aliquis honos obtigerit. Verum festiuus in auarum aptabitur, utpote qui uiuus nulli prodest, et defunctus multum emolumentum multis, res mira certe, affert, partibus inter gaudentes hæredes opibus, quibus ille demens uti nescierat. Et demū ad omnia generatim applicari commode potest, si quando ex corruptione unius, alterum inde gignitur, uti in primis de Phœnice Plinius refert, quam iam senescentem tradit surculis thuris castiæq; nidū replere odoribus, ac super emori, ex eiusq; cinere aliam nasci.

Somniat sitiens, & bibit. CCCXXIX

Cum quis spiam magna sibi frustra pollicetur, eaque iamiam ex desiderio, manu capere uidetur, ita ut si à quopiam consilij gnaro illudatur, non modò non animaduertat, sed sic palpatum maxime in spem quasi certam potiundi ueniens sibi placeat, et blandiatur, ueluti faciunt, qui amant, uel ambiunt, in cum illud Esaiæ non infacete iactabitur, Somniat sitiens, & bibit. Nam perinde cupidus, impese in eo quod cupit, dies noctesq; uersando uane delectatur, & gaudet, atque siticulosus facile somniat bibere, & ut hic mox experrectus nihil se bibisse comperit, sic ille spe quā animo ingentem conceperat, frustratus discedit. Ad illud etiam psal. lxxij. alluditur, Velut somnium surgentium. Quod autem soleant ea nobis per somnium occurrere, quæ desideramus, id attestatur cum primis Aristoteles.

Comedes, & non saturaberis. CCCXXX

Apud Micheam dominus Samariam metropolim decem tribuum, quæ eo uaticinante, ab Assyrijs capta est, arguit idolatriæ, & sumpta metaphora ab ijs, qui leuissimis cibus minimeq; nutrientibus uescuntur, ait: Comedes, & non saturaberis. Ita significat eam inter edendum, id est, inter legendum sacra scripta, esse passuram ueritatis inopiam, hoc est, nõ intellecturã, quid ad suam fecerit salutem. Quadrabit in hominem auaritia inexplebili, uel in eum, qui rebus illis intentissima cura uacat, unde nihil futurum sit utilitatis.

Seminabis, & non metes. CCCXXXI

Eiusdem prophete uerbum uulgò celebre. Seminas bis, & non metes. Calcabis oliuam, & non ungeris oleo. In eum, qui aliquid molitur, quod non ipsi sed alijs in rem est futurũ, quemadmodum facit agricola, unde est mota translatio, qui fruges seminat, quas alij postmodum colligunt.

Telas araneorum texere. CCCXXXII

Telas araneorum texere dicitur, qui sine modo laborat, & parum proficit, ut rei minimi momenti uacans ritu aranei, qui ut muscam capiat, telas anxie textit, ita tamen tenues, uti etiam leuissimo uenti flatu frangantur. Vsurpatur loco prouerbij ab Esaia capite lix. dicente: Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem, & oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt.

Expectauimus

Expectauimus pacem, & ecce turbatio.

CCCXXXIII

Cum aliquid nobis inopinate contigerit, quod tantum aberat, ut timeremus, ut etiam in spem cuiuspiam boni assequendi erecti essemus, conueniet illud Hieremie, Expectauimus pacem, & ecce turbatio. Et ante eum, idem ab Esaia refertur: Expectauimus lucem, & ecce tenebræ. Et Iob: Expectabam bona, uenerunt mihi mala.

Cibus alienis dentibus molitus nauseosus est.

CCCXXXIII

Diuus Hieronymus in proemio libri septimi commentariorum, in Ezechielem, usurpat elegans adagium, Cibus alienis dentibus molitus nauseosus est, quo docet hebetescentibus iam oculis ob senectutem, sibi perinuito opus esse lectore, qui uoce referat, quod è codicibus græcis sit hauriendum. Congruet, quoties quis aliena opera parum grata uti cogetur. Translatio à nutriculis petita, quæ solent cibum ab se mansum ori infantium admouere, quod sanè grandioribus nauseam facile mouet. Vel eis recte aptabitur, quos omnino pudet aliena mutuari scripta, uti faciunt, qui suum experiri uolunt ingenium, ut sibi tantum fidentes præterea nemini.

Loqui, alijs linguis. CCCXXXV

Coeperunt loqui, alijs linguis. Audio hoc quod in actis refertur, de subita apostolorum linguarum uarietate, post acceptum superne spiritum, à uulgo instar adagij passim dictitari, cum uult significare quospiam sententiam

tia desistere, nec stare conuentis, sed huc aut illuc more uacuarū nauium leuitate uacillare, hoc est, modo dicere, modo negare. Et ex eo fit allusio, quod qui alias cal lent linguas, facile personā uariare possint, ut si uspiam italico sermone aliquid promittāt, & alibi gallicis uer bis illud ipsum negent. Vel simpliciter ad uerba referri potest, quæ si diuersa sint, nihil certi affirmant.

Gladij in uomeres conflantur.

CCCXXXVI

Prouerbiali figura Esaias demonstrans futurum, ut bellandi studium sub aduentū Christi, in pacem demū uerteretur, quod principe Augusto accidit, inquit: Et conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces. Est enim placidæ quietis indicium, si agricolæ ex gladijs uomeres quibus proscinditur terra, conficiant, aruoq; colendo tantū uacent. Nos eadem figura sciens ter utemur, cum significauerimus discordiam concordia, & bellum pace mutari. Econtrario illud Iohelis faciet, Concidite aratra uestra in gladios, & ligones uestros in lanceas, cum pacem excluderit bellum.

Habitat lupus cum agno. CCCXXXVII

Habitat lupus cum agno. Hyperbole nō sine adagiij nomine citanda, qua uti licebit, si quando innuerimus quosdam male copulatos, ut alter innocētissimus alter nocentissimus sit. Accōmodatur ab eodem propheta ad pacem & concordiam christiani populi futurā. In quā nos quoq; sententiam recte usurpare quimus.

Qui

Qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat.

CCCXXXVIII

Qui eò audaciæ uel cæcitat̃ potius deuenit, ut nego-
cium aliquod non dubitanter aggrediatur, quod mini-
me noscit gerere, uel id artis profiteri audeat, cuius sit
penitus ignarus, is ambulare in tenebris, ac nescire quò
uadat, prouerbiali figura recte dicitur. Est ea usus Chri-
stus, cum significaret Iudæos hallucinari, quod se non
noscent. Et ab ijs petita esse uidetur tranlatio, qui facile
aberrant, si dum luna silet, noctu iter faciant.

Stylo ferreo scribere. CCCXXXIX

Qui quod ait, mutare non uult, stylo ferreo scribere
prouerbialiter dici potest, quod literæ quæ scalpello
ferreo inciduntur, non facile deleantur. Refertur à Hie-
remia cap. xvij. & ante eum, à Iob.

Tuba canit ante se. CCCXL

In eum qui ad ostentationē cuncta fecerit, recte dice-
tur, Tuba canit ante se. Quod à Christo in hypocritas
est usurpatum, quippe quos plus spectator delectaret,
quàm benefacti conscientia. Sumpta metaphora ab os-
uantibus uel triumphātibus, ante quos tuba cani solet,
ut eorum gloria longe omnibus notissima fiat.

Calamū quassatū siue fractū conterere, uel linum
fumigans extinguere. CCCXLI

Adagium fuit apud Hebræos de eo, qui tantum abe-
rat, ut miserum hominē humi quasi iacentem & breui
moriturū subleuaret, ut etiam insultaret, illiq; manus

intentaret, non sine tamen sua suggillatione, et seuitiæ nota, unde non esset habitura uictoria laudem. Ex eoducta figura, quod calamū iam confractum tam facile sit conterere, quàm fauillā in lino, id est, in fine ut fit, uel in quouis fomento seruata extinguere. Contrā nō minus prouerbialiter quis dicitur calamum quassatum non conterere, & linum fumigans nō extinguere, cum mitis, mansuetus, ac placabilis sit, utpote qui neminem lædere, sed cunctos sine discrimine, fouere uelit, quod fecit Christus, cui adagium in primis competit, peccatoribus enim qui instar fractorum calamorum iam iam in ignem æternū conijciendi erant, manum clementer porrexit, ueniam dedit, & modicam fidem uelut ignis fauillam in mortalium pectoribus micantem adauxit, non autem extinxit, hoc est, illos nō abiiciendos, sed in fide retinendos iudicauit. Vtrunq; Esaias eiusmodi pro uerbio usus, futurū expressit dicens: Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. Refertur itidem à Matthæo euangelista cap. x.

Torris de igne erutus. CCC XLII

Torris de igne erutus. De eo dici solitum, qui per diu in aliquo uersatus malo, tandem è periculo uitæ eripitur, uelut torris cum semiustus de igne extrahitur, est enim torris lignum ignitum. Refertur adagium à Zacharia propheta, qui Iesum sacerdotem à Cyro Persarum rege cum Zerobabel duce, è seruitute babylo-nica, in Iudæam missum, torrem de igne erutum appel-lat,

lat, quod nõ esset babylonio igne consumptus, nec flamma uitiorum inustus.

Nolite solliciti esse in crastinũ. CCCXLIII

Nolite solliciti esse in crastinum. Fuerit hoc euangelicum oraculum usui, cum significabitur, nõ esse anxie in rerum futurarũ curam incumbendum, quãdo unusquisq; nescius est, utrũ crastinũ uisurus sit diem, nec ne. Horatius in iij. carm. Quis scit, an adijciant hodie nã crastina uitã Tempora dij superi?

Nunquid aufertur laqueus de terra, antequam

quid ceperit? CCCXLIIII

Nunquid aufertur laqueus de terra, antequam quid ceperit? Ex Amos est prouerbialis allegoria, qua tempestiue utemur, si quando innuerimus à quopiã incepto non esse desistendum, absque lucro.

Plenus sum. CCCXLV

Vbi quispiã tãdior affectus iam fastidire omnia, uel ex aliquo dicto factõue offensus stomachari cõperit, recte ac prouerbialiter dicet, Plenus sum. Mota est metaphora ab eo, qui cibo potuq; refertus ne cibaria quidem uult intueri. Ea dominus apud Esaiã est usus, dicens: Plenus sum. Ita significauit se respuere iudæorũ cõrmonias, per quas illi & si sexcentis flagitijs contaminati, satis deo facere putabant.

Zelus domus tuã comedit me. CCCXLVI

Zelus domus tuã comedit me. Ita propheta psalmo lxvij. prouerbiali figura expressit negocium Christo

datum, qui zelo, id est, ut uocatur, amore fundandæ religionis, passus est crudelem mortem. Conueniet quoties quis uoluerit significare negocium quippiam maxime sibi esse curæ, sed peculiarius competet sacerdoti, cui nihil prius esse debet, quàm curare, & pascere oues dominicas, ac cultum religionis per omnia ad unguem seruare. Inde facta translatio, quod amor sit semper plenus curæ, quæ urit, & mordet, atque sic animum quodammodo comest.

Serra gloriatur contra trahentem.

CCCXLVII

Si quis per se nihil ualens, laudem eius rei quam alieno auxilio cōfecisset, conatus fuerit sibi soli uindicare, quadrabit in eum illud Esaiæ prophætæ, Nunquid gloriabitur securis, contra eum, qui secat in ea? aut extolletur serra, contra eum, à quo trahitur?

Torcular calcaui solus. CCCXLVIII

Contrarium huic illud ex eodem propheta est, Torcular calcaui solus. De eo dici solet, qui aliquod egregium facinus, cæterum laboriosum nullis adminiculis, sed proprijs uiribus fecit. Quod præstitit Christus seruator noster, qui solus torcular crucis unde nostra manauit salus, calcauit. Sumpta metaphora ab ijs, qui in lacu uias premunt pedibuse. Est autem torcular seu torculum locus, in quo uis calcatæ premuntur, siue instrumentum, quo premuntur, & continens pro contento id est, pro uia, ponitur à propheta. Vsurpat & Hieremias

penas hoc loquendi schema: Torcular calcavit dominus uirgini filie Iuda. Ita pœnas & tormēta explicuit, quibus affecta est Hierusalem à Babylonijs.

Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo,
dabit pro anima sua. CCCXLIX

Omnibus æque animantibus uita adeò dulcis est, ut pro ea tuenda, ui quadam naturali, ultro digladientur, ac reliqua omnia posthabeant, uermiculus enim parum irritatus statim remordet, serpens impendente periculo, caput uelut arcem uitæ occultit, neglecta cætera corporis parte. Nos in mille discrimina uitæ ob uitam quotidie ruimus, & ut pugnando, ne letale accipiamus uulnus, uenienti ictui manum uel totum brachium subito obijcimus. Huc igitur pertinet illa apud Iob, prouerbialis figura, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Qua uti licet, cum significatur, salutis causa, nullum reformidandum periculū, nihilq; tam charum, quin sit eius rei gratia, sponte profundendum, uelut pellis pro pelle, id est, uita pro uita, sæpe ut iubet prouerbum, ad aleam exponitur, ut ad pœnam talionis uideatur allusum.

Væ ei, qui multiplicat non sua. CCCCL

Fuit apud Hebræos, teste Habacuc propheta, prouerbum, Væ ei, qui multiplicat non sua. In anxie & per fas, atq; nefas, congerētes diuitias, utpote ex alieno rapientes. Id fecit ante omnes Nabuchodonosor Babylonius rex, qui omnia bona Hierosolymorū spoliauit,

quibus postea ut male partis Persæ potiti sunt. Ita alijs quod alijs ademerat, postremo cōgregauit, ut est illud prophetæ oraculum, Thesaurizat, id est, colligit thesauros, & ignorat cui congregabit ea. At adagiū uel ex eo natū uidetur, quod quicquid aut dari, aut auferri potest, neq; meum neq; tuum, sicut tradit Cicero, dici debeat, atque iccirco bona fortunæ iure nuncupantur, non autem hominis, cuius tantum bona censentur, quæ spiritalia sunt, hoc est, animi, quia auferri nequeunt. Vtrunq; Christus apud Lucam demonstrat, dicens discipulis: Si in alieno non fuistis fideles, quod uestrū est, subaudias, bona spiritalia, quis dabit uobis? Quoties proinde libuerit quempiam notare, quod augendis diuitijs breui perituris ut male acquisitis frustra inuigilet, ac in rem spiritalem nihil incumbat, apposite dicemus, Væ ei, qui multiplicat non sua.

Domos luteas habitare.

CCCLI

Apud Iob, corpora nostra prouerbiali metaphora, domus luteæ appellantur, quod re uera non nisi lutum sint, si enim rem recte expenderit, iam satis cōstabit primū parentem è terra sumpsisse corpus, & nobis illud tradidisse, quod et terræ quotidie reddimus. Quæ propter ipsa terra cōmunis omnium parens antiquitati habita est. Hoc igitur lutum spiritus noster colit, unde metaphora deducta est, quæ generatim cunctis mortalis libus documento esse debet, ne superbia efferatur, cum tam bruto elemento se circumdatos esse nouerint.

Non

Non rugit onager, cum herbam habet.

CCCLII

Cum uoluerimus carpere quempiam utputa uirum aliàs popularem nō reclamare ad aliquod facinus, uel nouum institutū, propterea quod id ei lucro sit, aut reticere de cōmodo aliorum, dum suo seruit, illud ex eodem Iob usurpabimus, Non rugit onager, dum herbā habet. Est enim onager ferus asinus, qui rudere nō cessat, si pabulo careat, unde petita est allusio.

Malum bonum, & bonum malum dicere.

CCCLIII

Si notaueris quempiam dare uerba auribus mali hominis, propter potentiam, et bono detrahere, propter inopiam, recte intorquebis in eum hoc Esaiæ uerbum, Væ, qui dicunt malo, Bonus es, & bono, Malus es, seu ut alij legunt, Væ, qui dicitis malum bonum, & bonū malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarū. Et Solomon: Qui iudicat iustum iniustum, et iniustū iustum, abominabilis est uterque apud deum.

Factus sum illis in parabolam. CCCLIIII

Seruator noster Christus quo diligentius semper studuit Iudæos miraculorum beneficiorumq; magnitudine, in officio pietatis continere, hoc maiori est ab illis ludibrio habitus, dicentibus, Vah qui destruis templū dei, & in triduo illud ædificas? serua temetipsum, si filius dei es, descende de cruce. Alij uero aiebant, Ecce

quomodo amabat eum? Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere, ut hic non moreretur? Et id genus plura conuicia in eum iactabant, sic, ut eiusmodi illusiones in prouerbium, id est, in commune omnium uerbum abiuerint, dicente ipso domino apud prophetam, Factus sum illis in parabolâ. Quadrabit in eum, qui passim ludibrio habetur, uel alicuius publice inustus infamiæ cauterio apud uulgius notatur, ita ut de eo fabula iam orta late spargatur. Ante prophetam, usurpauit hunc loquendi modum Iob dicens: Posuit me quasi in prouerbium uulgi. Et in Deuteronomio: Et eris perditus in prouerbium.

Pallium breue utrunque operire non potest.

CCCLV

Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, & pallium breue utrunque operire non potest. Metaphora prouerbialis sumpta à marito pudico uxorem adulteram increpante, ac arguente torum coniugalem nõ posse duos capere uiros, qua usus est propheta Esaias in eam sententiam, in quam apostolus ad Corinthios dicit: Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. & alibi: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? ut doceret oportere Hierusalẽ abijcere idola, si uellet dominicis complexibus copulari. At nos eandem apte usurpabimus, cum innuerimus unam rem non satis esse duobus.

Lucerna

Lucerna sub modio. CCCLVI

Egregia uirtus si dissimuletur, ita ut nihil ex ea splendoris aut utilitatis appareat, decenter ac prouerbialiter dicitur, Lucerna subter modio. Quod lumen ita occultatū perinde sit, ac si extingatur, quod fit, si quando lucerna cooperiatur modio, quod est mensuræ genus. Est ea metaphora usus Christus apud Matthæum cap. v. Virtus autem meritò lucernæ cōparatur, quod ea quis soleat reliquis mortalibus præluere, hoc est, antelucere, ne in uitiorum tenebras incidant.

Lucerna super candelabrum. CCCLVII

Contra hoc, illud pugnat. Lucerna super candelabrum. Hærebit ei, cuius uirtus procul eminent, & ex ipso oris habitu, non aliter perspicitur, atque lucernæ ardentis super candelabrum positæ procul flamma refulcet. Vel in eum concinne accommodabitur, qui, ut Horatius ait, quod uenale habet, ostendit, id est, sua omnia uelut gloriabundus ostentat, quod præcipue faciūt mulieres, quibus quicquid est ornamenti, parum est gratum, si occultetur.

Thesaurus in agro absconditus. CCCLVIII

Thesaurus in agro absconditus. Parabola à Christo usurpata, qua designatur cognitionem dei supremum esse thesaurum, & illum abditum in agro, id est, in penetralibus sacrorum librorum, quos qui probe uertent, thesaurum uitæ æternæ haud dubie inueniet, ac in eo cunctis posthabitis rebus, recte acquiescet. Cæterū

audio passim à uulgo hanc parabolā citari prouerbij nomine, si quando uult innuere uirtutem non esse cuiquam obuiam, nec cuiuis eam facile contingere, sed ut rem multo labore comparandam, esse absconditam in agro, hoc est, in multa bonorum autorum lectione. Item & alius est usus. Dicitur thesaurus absconditus in agro, cum significatur optimum quod est hominis, non apparere, sed in penitiorē animi sede latere. Unde illud Christi, Beati mundo corde, beati pauperes spiritu. Preciosa quippe res est integrum habere animum, quo tamen uelut in adyto pectoris clauso nihil perspicere est difficilius.

Fici cadunt in os comedentis. CCCLIX

Fici cadunt in os comedentis. Absimilis est superiori hæc prouerbialis figura, qua Nahum propheta utitur, quantum enim ibi industriæ & diligentiae, tantum hic ignauiae, ceterum plus felicitatis. Et de eo concinne dici potest, cui res relicta, nō parua labore est, ueluti sunt illi, quibus magnæ ueniunt hereditates. Vel in eū perbelle conueniet, quem notamus ob copiam rerum, ignauissimā ducere uitā, ut cui perinde cibus sua quasi sponte in os labatur. Et ad illud alluditur, quod si quis cōcussa ficu, hiatu oris cadentes ficos excipiat, nihil est quod labore ex arbore, uel è terra colligere.

Vinum potantem decipit. CCCLX

Vinū potantem decipit. Scomma Habacuc prophete prouerbiale in eū, qui ebrietate laborat, dum enim
quis

quis auide bibit, latenter capitur, sic, ut postquam surrexerit, atq; pes atq; caput nequaquã faciat suum officium, ac demum ab ea delectatione quam bibendo habuerat, repente in furorem aut somnũ conuersa, reddatur belluæ persimilis. Ac istud est ebrietatis monstrũ, ut quis ex homine protinus brutum fiat animal. Potest uel in quoscunq; commodum aptari, qui uoluptatibus submerguntur, utpote quæ tum mortales maxime peradunt, cum maxime oblectant.

Sicut mater, ita & filia eius. CCCLXI

Sicut mater, ita & filia eius. Vetus fuit apud Hebræos adagium, & ab Ezechiele citatur: Ecce omnis qui dicit uulgò prouerbium in te, de Hierosolyma loquitur, assumet illud dicens, Sicut mater, ita & filia eius. Hoc etiam uulgò sic dicitur, Qui nascitur ex gallina, scalpit. Sensus non discrepat ab eo, quod alio loco ex Athanasij symbolo retulimus, Qualis pater, talis filius. Nam impudicam matrem non rareret solet filia imitari. Aptabitur commode illis, quorum mores germani sunt.

Spinæ se inuicem complectuntur. CCCLXII

Spinæ se inuicem complectuntur. Scoma prouerbiale apud Nahum prophetam, in hæreticos, id est, in malos homines, qui ueluti spinæ semper pungunt, hoc est, nocent, & alius ad alium more spinarum adherescunt, seq; inuicem defensitant, quod indicat illud Iuuenalis, Magna inter molles concordia.

Expandere rete.

CCCLXIII

Eum qui rem aggreditur, ut ex ea lucrum faciat, aut quempiam dolis petit, ut turba aliqua intricet, seu spoliat, perdatūe, apte dicemus expandere rete, à piscatoribus sumpta metaphora. Vsurpatur ab Ezechiele, apud quē dominus ait: Expandam super eum, de Pharaone intelligit, rete meum, ut eum puniat. Respexit et ad illud Osee propheta cum de malis sacerdotibus dixit: Quoniā laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Thabor.

Ad fabulas conuertuntur.

CCCLXIII

Ad fabulas conuertuntur. Dicitur consuevit de ijs, qui facile peruertuntur, et mox mali propositi tenaces, ne bene monentes audiāt, de industria fabulas interponūt, de quibus apostolus ad Timotheum scribit: A ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uero conuertentur. Sed in eos aptius hærebit, quibus leuitas innata est, ita ut si quid extra iocum dicatur, serio non accipiant, sed in iocum uertant, in cachinnos resoluantur, disteria dicant, ut nihil planè cum eis graue sit agendum.

Fatuus fatua loquetur.

CCCLXV

Fatuus fatua loquetur. Esaiæ oraculū cognatū superiorum, quo expressit futurā phariseorū fatuitatem, qui demerenter Christū fraude peterent, cui omnia nuda apertaq; erant. Nos autē eo ueluti ualde prouerbiali mone mur à stulto nil nisi stultitiā expectare. Vsurpatur loco prouerbij, à diuo Hieron. in epist. ad Euagrium.

Scriba

Scriba doctus profert de thesauro suo,

noua & uetera.

CCCLXVI

Parabola scribæ docti à Christo introducta docet, quos apostolica sagena, de qua supra est facta mentio, debeat capere ad sacerdotium gerendum, ait enim: Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est paterfamiliâs, qui profert de thesauro suo, noua et uetera. Vt enim paterfamiliâs uetustis ac nouis fructibus familiam pascit, ita futurû dicit, ut apostoli noua & ueteri doctrina, quam bene imbiberant, populum imbuant, hoc est, prædicent euangelium, illudq; prophetarum testimonijs corroborent. Vnde parabola iam prouerbialis passim facta indicat episcopos cæterosq; sacerdotes debere ueteris ac noui instrumenti esse scientes, quando illi soli sunt scribæ, quibus hoc munus scribendi, id est, docendi obeundum sit. Væ propterea illis, qui è thesauro suo, nil nisi numos, nil nisi delicias, nil nisi uoluptates, nil nisi nugas, depromere queunt, ut omnis doctrinæ ignari. Vnde illud,

Bonus homo de bono thesauro, profert bona.

CCCLXVII

Bonus homo de bono thesauro, profert bona. Sententia huius metaphorsæ non abhorret à superiore. Equidem ut doctus doctrinam redolet, sic bonus bonitatem sapit. Refertur à Christo, qui de se tanquam de tertia persona loquitur, qui cum maxime bonus sit, maxime omnium cunctos diligit. Erit usus cum significauerit

mus probum uirum non posse improbe facere quicquam. Deducta figura ex eo, quod in corde sit animi sedes, eiusq; uirtutes ac uitia illo contineantur, & uelut quis thesaurum in interiorē domus partem abdere solet, ita natura cor, ut totius corporis thesaurum intra uiscera penitus reposuerit, unde bona ueluti è quodam penetrati iugiter expromantur.

Malus homo de malo thesauro, profert mala.

CCCLXVIII

Auersum hoc st at illud, Malus homo de malo thesauro, profert mala. Est dictū in diabolum, qui diuersum à Iesu studium habet, nam ut hic mortales omnes ducit ad uirtutes, ita ille ad uitia trahit dirum continenter ex se uenenū depromens. Quadrabit in hominē pessimū, à quo nihil boni proficisci possit.

Spiritus immundus reuertitur in domum,

unde exiuit.

CCCLXIX

Spiritus immundus reuertitur in domum, unde exiuit. Dici solitum, ubi fraudes & doli malo sunt auctori, in eiusq; caput recidunt. Ita contigit Iudæis, qui uolentes perdere Iesum, inciderunt in manus diaboli. Verum hic de hæreticis agitur, recedit enim ab eis diabolus, dum in fide manent, reuertitur ad eos, cum euangelium repudiant.

Qui non est mecum, contra me est. CCCLXX

Qui non est mecum, contra me est. Prouerbialis sententia, qua diaboli studium notatur, qui cum deo esse noluit.

noluit. Vnde quantū Iesus mortalium animas seruare cupit, tantum ille perdere ardet. Hodie uero solet quis ea uti, cum uult quempiam clanculariū significare inimicum, quod illum qui tecum nō consentit, meritō tibi aduersari iudices. Et ad ciuium seditionem allusum uia detur, in qua solet alius ad alium ire ducem, ac cum eo stare, quod in ciuili Romanorum bello contigit, cum ciuitate bifariam diuisa, pars una ciuium Pompeij, altera Cæsaris partes sit secuta.

Qui non congregat mecum, spargit.

CCCLXXI

Ab hoc non admodum abludit illa euangelica metaphora, Qui non congregat mecum, dispergit. Conueniet in eum, qui neglecto bonorū commercio, nihil commodi præstat, sed ut inutilis sibi & alijs damno est. Vel in eum, cui aliud ab altero quopiam uitæ institutum est, ut quo hic magis aliquid in unū congerat, ille impendio spargat. In hanc sententiam refertur à Christo apud Matthæum, qui quantopere studebat mortales in suam religionem aggregare, tantopere diabolus illos disgregare conabatur. Tracta est translatio à pastoribus, quod qui appetente uespere, oues cogunt, bene seruent, qui uero per spacium agunt, & non rediunt ad caulam, facile perdant.

Lutum contra figulū cogitat. CCCLXXII

Vbi quis conatur illum ledere, quem in se uitæ ac neis ius habere non ignorat, quadrabit illud ex Esaiâ.

Lutum contra figulum cogitat. Nam figulus pro suo iure, & arbitrato, lutum terit, & uersat.

Non sum medicus. CCCLXXIII

Non sum medicus. Ex eodem propheta est, & specie prouerbij præ se fert. Si quis enim rogatus fuerit auxilium, & uelut impotēs, aut eius artis cuius ope iuuandū esset, imperitus illud ferre nequiuert, cōmodum respondebit, Non sum medicus. Et ad id alluditur, quod medicus soleat cunctis corporis morbis æque mederi.

Num & Saul, inter prophetas? CCCLXXIII

Saul Iudæorū rex cum audiisset Dauid quem capitali odio insectabatur, contulisse se ad Samuēlem in Ramatha, misit alios super alijs lictores, qui cum caperēt. Verum illi cum appropinquassent, dei numine repente afflati unā cum alijs prophetis, qui eo loci aderant, aderant autem multi, uaticinari cœperunt. Saul de ea re certior factus tantum absuit, ut miraculo moueretur, à destinatioe facinore desisteret, uti etiā maiore percitus ira eò quamprimū ire pergeret, cum ecce tibi & ipse diuino imbutus spiritu subito uaticinatus est. Historia id facti noscere uolentibus haud clām esse potest, in primo enim regum libro, in uno uel altero loco tangitur. Fuit ea res cunctis iuxtā admirationi, ut homo minime mundus diuinitus uaticinaretur. Hinc itaque exiuit in prouerbiū, Num & Saul, inter prophetas? subaudias, receptus, uel annumerandus est? Quippe qui haud ob id, postea errores deposuit. Aptabitur cōmode in eum,

qui

qui doctiusculus ilico effectus grandia ex tempore de-
 blaterare cœperit. Vel in quemlibet, qui cuiuspiã artis
 uix degustatis principijs, proteruiter perinde quasi pe-
 ritissimus iactarit scientiam. Vel demũ in eum non infã-
 cete torquebitur, qui sanctior statim factus, paulò post
 sese ad pristinos reuocarit mores.

Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.

CCCLXXV

Cum Dauid singulari certamine uti in prænotato li-
 bro est, superasset Goliath Philistinorum fortissimũ,
 eiusq; caput uelut certum adeptæ uictoriæ signum He-
 rosolymam ferret, quacunq; ibat, mulierum in primis
 chorus cum symphoniâ pueris, obuiam ei fiebat ut
 triumphanti dulciter cantillans, Percussit Saul mille,
 & Dauid decem millia. Est ad illud allusum, quod quan-
 quam rex ipse Saul paulò ante Philistinorũ exercitum
 bene multis illorum interfectis, profligarat, attamen
 quia casus Goliath ita suos consternauit, ut raptim sua
 gam fecerint, cum præsertim nemo homo in ea gente
 par Goliath iam superesset, plus omnino nominis ac-
 cessisset Dauid. Quæ quidem cantilena uelut uirtutis
 nobile præconium iam olim apud omnes gentes, in pro-
 uerbum abiit, quo uti licet, cum uolumus quempiã ob
 aliquod insigne facinus, ad cœlum laudibus ferre. Ita
 enim fit gratius, quod non sine comparatione cõmen-
 datur. Nihil item minus prouerbiale erit, si cum irora-
 tia, in uane gloriosum hominem iactaueris.

Vox sanguinis clamat de terra. CCCLXXVI

Vox sanguinis clamat de terra. Metaphora prouerbialis ex eo deducta, quod effusus cruor animum intu-entis moueat ad ulciscendum mortem occisi, cui locus appositus erit, cum innuetur quippiam nefariū scelus esse dignum uindicta. Ad hoc pertinet illud Genesis in Cayn à domino dictum, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me, de terra.

Sine sanguinis effusione, non fit remissio.

CCCLXXVII

Vbi callenter significamus non esse condonandam noxiam, sine noxa, hoc est, culpam, sine pœna, recte usurpamus illud apostoli ad Hebræos, Sine sanguinis effusione, non fit remissio. Quod affine est superiori, & eos iudices tempestiue admonet, qui de capitalibus criminibus nullum supplicium sumentes, tantū ex usu suo peccātes multant, unde illi mox audaciores effecti, facile maleficia iterant, ad multorū perniciem. Vel eos ipsos qui talia ædunt scelera, ante omnes deterrere debet, quādo per hoc, iam satis certū habent, non leuiter se cōmissa flagitia expiaturus. At Paulus eo in loco agit, de more purgandorū peccatorū, apud Hebræos, qui significabat futurum, ut Christus suo proprio sanguine nostra aliquando redimeret peccata.

Ab impijs egredietur impietas.

CCCLXXVIII

Ab impijs egredietur impietas. Prouerbum est Hebræorū.

bræorū, quo significatur malum hominem plurimū à malo, ita uolente iustitia, punitū iri, quod hodie uulgò ad hunc quoq; modū dicitur, Tonfor nouit tondere tonsorem, Quod accidit, cum parricida parricidam necat, fur spoliat furem, sacrilegus sacrilegum mactat, superbus superbum deprimat. Hac de causa, Dauid ut homo minime nocens manum abstinuit à cæde Saul, dicens: Vlciscatur dominus me ex te, manus autem mea non sit in te, sicut & in prouerbio antiquo dicitur, Ab impijs egredietur impietas. Potuit enim regem in spelunca, uti in primo regnorū traditur, interficere. Sed istud non adagiū modò, uerum etiam oraculū dixerim, quia quotidie ita usu uenit, ut homines improbi mutuo sese mucrone conficiant. Quocirca minus interdum mirandum est, si quispiam cuius nullum insigne crimen pateat, crudeliter iuguletur, nam tale quid fortasse antea perpetrarat, unde ipsi uices per hunc modum reditæ. Atq; ita impietas ab impijs proficiscitur.

Adulterinæ plantæ non dabunt ra-

dices altas.

CCCLXXIX

Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Ex sapientie libro est, ubi perperā scriptū leges, Spuria uisutamina. Sumpta allegoria ab arboribus adulterinis, hoc est, ab ijs, quæ iam syluestres effectæ sunt, quarum plantaria uel nunquam bonos faciunt fructus, uel male radicata cito arescunt, cui locus apposite erit, cum significabimus malum genus hominū haud diuturnum

fore. Sed in nothos, id est, ex uxore non legitima natos aptius accommodabitur, quod illi aut à parentibus neglecti, aut inopia pressi raro bene educantur.

Nemroth robustus uenator. CCCLXXX

Cum libuerit taxare quempiam uirum fortem, at flagitiosum, quod rapina uiuat, quod opprimat quoscunq; possit, tyrannorū more, ueteri prouerbio appellabimus Nemroth robustū uenatorem. Facta allusione ad Nemroth nepotem Noë Chusi filiū. Is enim homo audacia præditus, Babylone tyrannidem exercuit, & uenator nuncupatus est, quod regnandi cupiditate actus uenatoris ritu, cunctos sine discrimine, bonis spoliare, suoq; parère imperio subigere conatus esset. Vnde de eo nata est apud Hebræos parœmia, Nemroth robustus uenator. Quæ in genesis libro refertur cap. x.

Quomodo cessauit exactor, quieuit tributū?

CCCLXXXI

Nabuchodonosor rex Babylonius cum deuictis Iudæis tum cæteris quibus imperabat, populis ingens tributum imposuit, illudq; exigebat crudeliter. Verum eo uita defuncto, Iudæi in primis eiusmodi onere paulatim subleuati sunt, qui eius rei admiratione moti ac gaudio exultantes cœperunt loco prouerbij iactare, Quomodo cessauit exactor, quieuit tributū? Quod ab Esaiâ refertur. Congruet, quoties innuerimus sublato tyranno, uel quouis pestilente homine uelut malorum capite, populum esse oppressione liberatum.

Laqueus

Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

CCCLXXXII

Facit uel ad hoc ille eiusdem farinae uersiculus psal. cxxiiij. iam olim uulgò celebris, Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Nam si laqueus qui feris aut a uibus tenditur, infractus sit, dubium non est, quin ipsæ feræ iamiam periculum euaserint. Ita auari principes nouis quotidie promulgatis quæstuarijs legibus, populum irretire student, ut qui parum aberrauerint, grauius multentur.

Canem mortuum, uel pulicem unum persequi.

CCCLXXXIII

Canem mortuum, uel pulicem unum persequi. Idem David hac prouerbiali figura arguit Saul sæuitiæ, simulq; docuit, non esse honori principi humilem oppugnare hominem, & sese præ magnitudine regie maiestatis, cani mortuo, quem ne canes quidem tangunt, & pulici quem uel pedibus incautum crebro terimus, pro animi modestia, comparauit. Conueniet, si quando inuenerimus turpe esse potenti ac ualenti uiro, diuexare infirmum, uel diuiti debacchari in pauperem.

Offeras primum pacem. CCCLXXXIII

Præscriptum militare apud Hebræos erat, ut bellando, cum ad aliquod oppidum oppugnandum adirent, quamprimū oppidanis pacem offerrent, ne iniusta mouere arma uiderentur. Id postea ut aiunt, in prouerbium cecidit, cuius Ioab, qui dux fuit belli, principe David,

ab Abelina muliere admonitus abstinuit ab obsidione Abela ciuitatis, tantū potius capite Sibæ aduersarij, qui in eam se cum armatorū manu receperat. Historia gestæ rei est in libro regnorū secundo. Ab hoc autem adagio possunt nonnulli principes Christiani exemplū modestiæ clementiæq; facile mutuari, qui ob minimum delictum, ne dicam, ob cupiditatem explendæ auaritiæ, crudelitatis, ac libidinis regnandi, non pacem sed ignem ciuitatibus offerunt, & ante omnia ciues ad eadem, uniuersa bona ad prædam, mulieres ad stuprum sibi suisq; militibus tam inhumanissime quàm importunissime destināt. Istiusmodi perniciofa ac feralia edicta tempestate etiam nostra ueluti trophæa aliquot nostri christiani orbis ciuitates non utique incelebres & uidere, miserabiliterq; sensere.

Venite in Efebon, & ædificetur ciuitas Seon.

CCCLXXXV

Venite in Efebon, ædificetur & construatur ciuitas Seon. Adagium Hebræis tritissimum de eo loco, qui patebat inimicorū iniurijs, qui sæpe dirutus à nouis possessoribus rursus ædificabatur. Cuiusmodi sunt oppida ad alicuius prouinciæ fines pertinentia, quæ modo unius, modo alterius ditionis fiunt, prout fors belli fert. Refertur adagium & origo sic in Numeris: Vrbs Efebon fuit Seon regis Amorei, qui pugnauit contra regem Moab, & tulit omnem terram, quæ diticnis illius fuerat, usque Arnon. Iccirco dicitur prouerbio,
Venite

Venite in Efebon, ædificetur & cōstruatur ciuitas Seon, & reliqua. Seon enim Amoreorū rex sumpto bello aduersus Moabitarū, ciuitatem Efebon penè funditus euerit, quam deinde iure belli partam rursus condidit suis Amoreis in Moabitarū suggillationem passim canentibus, Venite &c. Hanc urbem postea Israël ipsis Amoreis ademit, ut inibi proditur.

Mercenarius præstolatur finem operis sui.

CCCLXXXVI

Cum notauerimus quempiã non animaduertere quid se deceat, quidue officij causa facere debeat, sed lucrotantum suo esse intentū, ad illudq; gnauiter inuigilare, prouerbialiter dicemus, Mercenarius præstolatur finem operis sui. Quoniã mercenarius finito opere, tum demum laboris mercedem accipit, qui nihil aliud expectat. Et in hanc sententiam refertur à Iob. Vel aliud est usus, cum significamus aliquem spe præmij non sentire laborem, ac per hoc, illi tempus cito labi. Ad hoc respexit Esaias dicens: Quoniam hæc dicit dominus quasi in anno mercenarij. Ita ostendit omnem gloriam Cedar breui casuram.

Si non fuerint saturati, & murmurabunt.

CCCLXXXVII

Quid, quod ille prophetae uersus è psalmo lvij. Si non fuerint saturati, & murmurabunt, passim hodie uice prouerbij uulgò iactatur in homines gulosos, quibus uentris farciendi cura præcipua est? quippe qui ca-

num ritu, cœnas ac prandia, & illa quidem opipara
 hostiatim quæritant, & si usq; ad uomitū forte non fue-
 rint saturati, per triuia ipsis cõuiuatoribus proteruiter
 detrahent, perinde quasi precio edissent. Hinc proinde
 scitus cõuiuator discat tales cauere uentres ad cõsumen-
 das tantum fruges omnino natos, quibus quod datur,
 male collocatur, & quod non datur, alijs bene meritis
 usui esse potest. At propheta inibi de ijs sermonē habet,
 qui secundum literā, circuncisione corporis, & pecu-
 dum nece, sacrificando nitebantur, qui licet nihil pro-
 pterea mererentur, attamen murmurabant aduersus
 deum, quod ob illas cærimonias & si nudas uanasq;
 nullo afficerentur cœlesti præmio.

Vita hominis militia est. CCCLXXXVIII

Vita hominis militia est. Elogium prouerbiale Iob,
 quo ille uitam humanam bellissime, ac non sine prouer-
 bij nomine pinxit, cuius profectò neminem unquā me-
 minisse pigebit. Quemadmodum enim in bello nihil
 tutum, nihil ab insidijs uacuum, ac quietis nihil, inter-
 dum famis, interdum sitis, aliquoties frigoris, aliquo-
 ties æstus ui maxima urgente, omnia insuper uulnerū
 plena, cædis & mortis, timor continuus, pugna per-
 petua, parum lætitiæ, parum securitatis, quādo ipsius
 belli euentu incertius non est aliud quicquam, unde fit,
 ut uictor à uictō crebro uincatur, & uictoria plurimū
 cruentosa. Ita humana uita nunquam periculorū, nun-
 quam laborum expers, semper alterius sortis timens,
 semper

semper animi pendens, sollicita, anxia, misera, caduca, sexcentis obnoxia malis, modo leta, modo tristis, modo sana, modo ægra, nunc cum animi affectibus, nunc cum corporis uoluptatibus conflictatur, nunc cum inuisibilibus dimicat aduersarijs. Vnde apostolus ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, aduersus spiritalia nequitie in cœlestibus. &c. Item rerum omnium indiga, inconstans, quæ neque copia satiatur, nec inopiæ est patiens, sic, ut mediocritatis modis omnibus nunquam sit particeps, & ad extremum sui ipsius exitus penitus ignara. Hæc igitur militaris uita est, quam uiuimus, cui ante finem belli triumphare non permittitur, uti illud indicat,

Qui perseuerauerit usque ad finem, hic

saluus erit.

CCCLXXXIX

Qui perseuerauerit usque ad finem, hic saluus erit.

Istud Christi oraculũ hodie passim prouerbij uice nullius nostrum in ore non est, cum uult innuere debere unumquemque omnibus horis esse bonitatis amantem, atq; ne digitum quidem à recto discedere, & quicquid aduersi contingat, illud magno sustinere animo, quo ultimus dies qui de omnibus haud perperam iudicat, reddere præmium laborũ iure queat optimo. Sanè, uti diuus ait Hieronymus, non cœpisse, sed perfecisse, uirtutis est, quoniam nobis ante exitum uita cuncta sunt

incerta. Quod propheta Ezechiel perspicue demon-
strat, inquit: Iustitia iusti non liberabit eum, in qua-
cunque die peccauerit, & impietas impij non nocebit
ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua.
Proinde usque ad finem, ut dominus consulit, pugnand-
um est, inter eiusmodi mutabiles rerū uices, quas pro-
xime præstrinximus, ac illud sedulo studendum, ut in
officio integritatis continenter maneamus, cum mor-
talium nemo antea ut dictum est, dici queat beatus.
Quamobrem Christus ad hunc modum hortatus est
suos apostolos ad perferendas afflictiones, quas erant
ab impijs idolorum cultoribus passuri, quæ illis postre-
mo certam peperere salutem.

Omnia quæcunq; uultis, ut uobis faciant homines,
sic & uos facite illis. CCCXC

Præscriptum Christi in adagium olim apud omnes
mortales uersum, Lex enim naturæ hæc est, & omniū
regina, qua secundum ipsam naturā, iubemur non le-
dere, non nocere, non detrahere aliquid cuiquam, quo
sic humana seruetur societas, quā dirimere magis con-
tra naturā est, quàm mors, quàm dolor, quàm egestas.
Quare scite admodum Cicero in officialibus libris ait:
Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut & ea-
dem sit utilitas uniuscuiusque, & uniuersorum, quam si
ad se quisquam rapiat, dissoluetur omnis humana so-
cietas. Hæc Cicero. At nemo homo in ea re peccabit,
si memor prouerbij huius, non fecerit alteri, quod sibi
fieri

fieri non uult. Hæc autem nos quàm maxime hortantur ad liberalitatem, beneficentiã, & popularitatem, tam maxime deterrent ab alieni detractiõne, offensiõne, atque omni dolo & fraude.

Manus eius contra omnes, & manus omnium
contra eum. CCCXCI

Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. Ecce præmium uiolatori legis naturæ debitum, qui ab omni humanitate & gratia abhorrens, aduersariorum quos sibi fecit, telis conficitur. Quadrabit in hominem seditiosum, peruersum, rapacem, quietis & pacis inimicum, cui apprime rixæ, discordiæ, simultates, rapinæ, cordi sunt, adeò ut nunquam careat aduersarijs, à quibus dilaceretur, uexetur, perturbetur perpetuò. Sed ad uaticiniũ ueniamus, quod ad agij formam, uti ostendimus, non uacat. Ita Agari ancillæ Aegyptij generis diuinitus nunciatum fuit, quandoque futurum, ut Ismaël eius filius, quem ex Abraham genuerat, auctor noui generis in terra Arabia esset, quod non potuit fieri, nisi per uim ea loca de Arabibus caperentur. Equidem hinc potissimum discordiæ gignuntur, quia dum pro se quisque sua tueri nititur, necesse habet resistere ijs, qui bona per iniuriam auferre contendunt. Non caruit successu oraculum, nam Ismaël duodecim genuit filios, qui teste Iosepho, omnem eam regionem, quæ ab Euphrate flumine, ad mare Rubrum pertinet, occuparunt. Vnde Ismaëliitarum genus, qui deinde

Agareni dicti sunt, & ut Eusebio placet, postremo Saraceni. De hac historia abunde fit mentio in Genesis libro cap. xvi.

Sensus hominis proni ad malum. CCCXCII

Sensus corporis in homine ratione orbato in malum proni sunt, quod ducant ipsum hominem ad delectationes, quales sunt aurium, oculorum, tactuum, odoratum, & saporum. Iste autem, teste Cicerone, in Tusculanis, habentur omnes unius generis, ad perfundendū animū, qui in eiusmodi delectationibus facile marcescit, nisi ratio modum ponat, reuocetq; eum ab assensione. Atque ita intelligentia in sensibus uitiosa esse potest, de qua idem Cic. in Horten. late edisserit. Hinc in adagiū illud domini oraculum, Sensus hominis proni ad malum, quod in geneleos libro refertur, uersum est in eos, qui more brutorum, eiusmodi sensibus minime sanis dicuntur. At si sani sint, & ratione moderentur, tunc in ijs maxima ueritas atque utilitas existit. Sed quotusquisque est, in quo diu sani esse possint, cum id per animi affectiones minus omnino fieri liceat? Ex quo in eos, qui ita uincuntur, illud conueniet,

Computruerunt iumenta in stercore suo.

CCCXCIII

Computruerūt iumenta in stercore suo. Metaphora ualde prouerbialis à Ioël propheta usurpata, ad denunciandum tribubus Iudæ & Hierusalem uim futuræ cladis, cum uel iumenta fame peritura essent. Eleganter hærebit

heredit in homines sceleratos, quibus fœde uiuendo, mors turpis accidit. Ex eo figura deducta, quod iumenta morbo uel fame debilitata iacendo super suum steracis, uitam finire soleant.

Qui soluerit pactum, nunquid effugiet?

CCCXCIII

Sententia Ezech. prophetae ualde mehercule pro uerbialis, & praesertim memoria nostra, cum fidem fallere, bene multi nihil pensi habeant, perinde quasi in iureiurando quo fides datur, nulla insit religio. Igitur in paræmiarũ numerum duximus meritò referendam, quæ dubio procul ex usu legentium erit, cum ex prophetae oraculo, perfidos tandem aliquando daturos poenas intellexerint, quod sentit Sedechias rex Iudæorũ. Hunc Nabuchodonosor rex Babylonis postquam Hierosolyma potitus est, praefecit suae genti, exacto ab eo iureiurando. Ille postmodum amicitiam perfidiose aspernatus cum Aegyptijs clandestina consilia contra Babylonium, conferre coepit, sed re cognita, dum salutem fuga petit, capitur cum filijs, quibus necatis, ipse luminibus priuatur. Historia in regnorũ libris obuia est. Hinc propheta in clamat: Qui soluerit pactum, nunquid effugiet? Teneant memoria eiusmodi oraculum nonnulli principes nostri, qui noua quotidie fœdera inter se faciunt, ueterum semper obliti, quos credere licet, fidem dare, secũdum illud Euripidis, quod Cicero in offic. refert. Iuravi lingua, mentem iniuratam gero.

Ex quo sine fine, bellū alij alijs faciunt, dum unusquisq; id quod in rem suam fore iudicat, nō quod liceat, & honestum sit, sequitur, qui tamen non effugiunt. Vidimus principes permultos propter iusiurandum uiolatū, uita nōnullos spoliatos, alios regno deturbatos, alios claudibus affectos. Hinc apparet Ciceronis sententiam longe uerissimā esse, qui in Offic. probat ea quæ honesta nō sunt, ne utilia quidem esse. His exemplis generatim omnes moniti uocem prophetae uacuo animo audiant, ut eam altius in pectore condant, qui iurare idem atq; peierare ducunt, & utrunq; precio interdum faciunt.

Noli respicere post tergum. CCCXC V

Ad prouerbij formā attinet illud, Noli respicere post tergum, quod euitandi periculi causa, Loth ab angelis præscriptum est. Recte ei accommodabitur, quem admodum nuerimus non debere studiosius quærere, quid sit futurum cras, ut ne frustra in re uexetur, quam ut futuram certō scire non possit. Videtur sumptum à fugientibus, qui sibi timentes soleant respicere, an sint, qui à tergo sequantur, ac ita interdum ea interposita mora, ab insequentibus intercipi.

Bos cognoscit possessorem suum. CCCXCVI

In eum qui agnoscit beneficia, & obseruat illū, à quo acceperit, belle congruet illa prouerbialis metaphora ab Esaia usurpata, Bos cognoscit possessorem suum. Potest non minus concinne in ingratum torqueri, argumento à minore sumpto, si enim bos animal stolidum
suum

suum nescit, nescit autem recte bubulcum, cum præsertim ille bubulcat, is meritò in brutis habendus, qui à boue intelligentia uincatur, ut de se bene meritos nò agnoscat. In hunc sensum propheta aduersus Iudæos, quod non essent cognituri filiū dei, cuius populus dicebatur, usus est. Huc uel pertinet illud ex eodem propheta: Filios genui, & exaltaui, ipsi autē spreuerunt me. De eo, qui hominem ingratum, ac aliquando per occasionem nociturū amore prosequitur, ac fauore, & gratia complectitur. Ita Iudæi deū patrem creatorē neglexerūt, Christum eius filium seruatore[m] occiderunt.

Arare boue & asino. CCCXC VII

Arare boue & asino, eleganti atq; prouerbiali allegoria quis dicitur, cum nescit officia distribuere, Verbi gratia, Si quispiam adhibeat ad consiliū de rebus grauioribus habendum, citharædum, aut musicū, in quibus summa semper est leuitas, item si ad ius dicendum, theologum iurisconsulto adiungat, nel ad disputationē diuinitatis habendam, iurisperitum theologo copulet, aut uirilia munera mandat foeminae obeunda. Et deniq; sola distantia, atq; ineptitudo locū prouerbio facit. Figura inde ducta, quod asinus ferendis sarcinis ualet, nò item aratro trahendo, contra quàm bos ualentissimus ad arandum, tam ineptissimus ad onera importanda. Nos autem per eiusmodi allegoriam monemur unius cuiusq; hominis ea in re opera uti, qua ille ualeat. Refertur in deuteronomio in hanc quoq; sententiam.

Velamen ante oculos ponere. CCCXCVIII

Sedes princeps pudoris in oculis atque genis existit, quod in his aduentante pudore, rubor repente ostendatur, illi sua sponte se demittant. Ponere igitur uelamen ante oculos, est uelare, ut ne pudeat. Ita Abimelech Geraræ rex Saram Abrahamæ uxorem quam rapuit, credens esse illius sororem, sic uir ob metum, eam appellabat, posteaquã uiro reddiderat, ac non mediocri pecunie summa eum donarat, consolatus est, atque ab omni infamia & pudore uacuum facere studuit, dicens: Ecce, mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in uelamen oculorũ ad omnes, qui tecum sunt. Quod perinde fuit, ac si dixisset, Ecce, non affeci te iniuria, sed beneficio, atque hæc purgatio tua erit, hoc seruatæ pudicitie testimonium. In geneseos libro nota est historia. Conuenit quoties significabitur, per aliquod egregium facinus, pudorem procul actum, & quicquid labecule suspicio aspersisset, illud iam deletum. Vel simpliciter quis dicetur uelamen oculis obduxisse, cum nihil erit, quod pudeat. Aut si libet in malam partem capere, Velamen ob oculos ponere quempiam dicere possumus, qui impudentissimus est, & nescit agnoscere scelus, secundum illud adagium, quod alibi retulimus, Perfricui frontem. Huc alludit Petrus apostolus epistola prima, capite secundo: Charissimi obsecro uos. & subdit: Quia sic est uoluntas dei, ut benefaciendo obturetis os hominibus ignorantibus tanquam liberi,

& non

Et non quasi uelamen habentes. Item ponere uelamen teste Origene, quis scienter dicitur, qui non uult intelligere. Ille enim differens hunc Exodi locum: Moses impletis sermonibus, posuit uelamen super faciem suam, ait: Ille qui abscondit aures suas, ne audiat, et terga in faciem legentis obuertit, dicendus est uelamen habere superpositum cordi. &c. Vel cum uolumus notare hominem iam pridem minime insolentem infamiam, eleganter licet dicere, eum uelamen ante oculos posuisse, ut deinceps non audeat, propter eiusmodi infamiam, tollere oculos, aut circumspicere, Sapientia dicente: Dum putant se latere, in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis uelamēto dispersi sunt. Leges ista cap. xvij. in libello Sapientie.

Cor contritum et humiliatū, deus non despicit.

CCCXCIX

In eum qui ob peccatum, accipit dolorem, et animū quamdemississimū, subiectissimumq; gerit, adeo ut uenia dignus esse putetur, id enim deus in primis purgationis genus admittit, congruet illud prophetæ è psalmo quinquagesimo, Cor contritum et humiliatū deus non despicit. Sequitur, ut eo magis homo homini parere debeat, si pœnitentiæ signum eiusmodi apparuerit. Conterere autem, est affligere sese, dicente uel Hieremia: Contritum est cor meum, in medio mei, et contremuerunt omnia ossa mea. Et humiliare, eo uerbo non nemo et si nescio, quàm bene, utitur, humilem,

hoc est, summissum reddere. Illud pœnitentiã, hoc mansuetudinis perseuerantiam indicat. Cæterum cor teste Plinio, unum ex uisceribus, fons est uitæ, in quo habitat mens, omniumq; sensuum ac uenarũ receptaculum inest. Hoc proinde ponitur, pro ingenio, prudentia, memoria, intelligentia, sapientia, fortitudine, perspicuitate, concordia, discordia, amore, uoluntate, delectatione, audacia, ferocia, ignauia, stultitia, duritia, grauitate, & crudelitate. Vnde cordatus homo, coraculum, concors, recordor, excors, uecors. Hæc autem significata passim in sacris literis prouerbialia reperiuntur, ita ut tot indidem adagia orta sint, quot eius propè uocabuli usus sunt. Quare operæ precium duximus, ex illis nonnulla colligere digna proculdubio istiusmodi prouerbiorum libello.

Cor obcæcatum.

CCCC

Eius cor obcæcatũ prouerbialiter habetur, qui continenter in errore uersatur, & non animaduertit, quid sibi expediat. Esaias: Excæca cor populi huius. Quod perinde est, ac si dicat, Aufer intelligentiam. Ad id alluditur, quod si Iudæi ad quos in primis seruandos Christus est missus, intellexissent, reliqui mortales non ueniente Christo, in errore perpetuo fuissent. Marcus de simili cæcitate ait: Erat enim cor eorum obcæcatum. Et apostolus ad Ephesios: Alienati à uita dei, propter ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis eorum.

Væ, qui

Væ, qui profundo sunt corde. CCCCCI

Væ, qui profundo sunt corde. Licebit accommodare, cum innuerimus illos plurimū decipi, qui sua prudētia, uel scientia nimium nituntur. Eo pacto Iudæi præ sua sapientia, dei scientiam nō magnificiebant. In eos Esaias clamat: Væ, qui profundi estis corde, ut à domino abscondatis consilium. Hinc colligere licet omnem ingenij nostri perspicuitatē obtusam esse, & propterea non debere nos nimium nobis sumere, ut ne scientia nobis damno sit. Metaphora inde deducta, quod profunditas immensa est, atq; nō facilis cognitu, quatenus uelit quis eam metiri, ut cor, id est, scientia longe maxima sit.

Væ duplici corde. CCCCCII

Simplex si quid sit, id facile undiq; uideri, circūspici, tangi potest, contrā duplex neq; totum cerni, neq; quaquauersum adiri. Vnde factum, ut quis purus, uerus, syncerus, & apertus, dicatur simplex. & duplex, in quo nihil nisi tectum, nihil nisi simulatum sit, quod & deo & hominibus sic inuisum est, ut qui eiusmodi artificijs instructi sunt, uno uel altero tēpore pœnas scelerū omnino luant. Ex quo in ecclesiast. libro inelamatur: Væ duplici corde. Id quod iam pridē in prouerbij consuetudinem uenit, in homines fallaces suis se dolis modis omnibus tandem aliquando perdituros.

Elatum cor. CCCCCIII

Pars uanitatis summa est, ob res secundas, uel opes, uel quauis alia de causa, efferri, extolli, gloriari, dicēte

Cicerone in officialibus libris: Atque etiam in rebus prosperis, & ad uoluptatem nostram fluentibus, superbia magnopere, fastidium, arrogantiamq; fugiamus, nam ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est. Hæc ille. Nempe ea munera partim temporum, & fortunæ caduca sunt, partim uirtutis & ingenij, nihil habent cōmune cum superbia, quæ uitio est, & suos cultores plurimū perdit, quod Ozia regi accidit. Is ob multas uictorias de hostibus partas, ac rerum opulentiam, usq; eo factus est superbus, ut uellet in templo adolere thura deo, quod ad sacerdotis officium pertinebat, quamobrem subito lepra correptus ad ultimū ea lue imputruit. Nota est historia libro Paralipom. secundo, ubi refertur: Ozias cū roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suū. Hinc modus iste loquendi in prouerbiū abiit. Quadrabit autem in eum qui opulentia, potentiæ effertur, altumq; gerit animum, & uanitatis plenus, solū in opum ostentatione, honorum eminentia, uestituum splendore acquiescit, & deniq; præ se, cunctos mortales contemptui habet. In hunc Cicero in amicitia uerissime ait: Insuperbato intolerabilius neq; quicquā fieri potest. Nimirum id nō sapientiæ est, sed potius stultitiæ. Atq; hic loquendi modus passim prouerbialis in sacris literis inuenitur. Ezechiel: Et eleuatum est cor tuū, in decore tuo. Item psal. lxiij. Accedet homo ad cor altū. Et Machabæorum libro primo: Eleuatum cor eius.

Cor magnum. CCCCIII

Cor magnum pro fortitudine, & audacia, vulgò capitur. Machabæorū in fronte libri secundi. Det uobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis eius uoluntatem, corde magno. Nemo non hodie hac prouerbiali figura utitur, cum de homine ualente, magno excelsoq; animo prædico sermonē habet. Figura est, ut dixi, quia animalia audaciora existimātur, quibus est paruū cor, & pauidiora, quibus prægrande. Cuius rei rationem Aristoteles tradit, quod corda grandiora minus caloris cōtinent, quàm pro sua magnitudine, necessariū sit, ut enim in paruo, et magno domicilio tantundem ignis nō æque calefacit, sed minus caloris in magno sentitur, sic in ampliore corde, naturalis calor minus agit quàm in mediocri, quo fit, ut sanguis frigidior sit, ex quo prouenit metus. Ad id etiam propheta Amos respexit inueniens: Et robustus corde inter fortes, nudus fugiet.

Cor leonis. CCCC V

Quid, quod ista prouerbialis comparatio in cognomen iuit fortissimorum hominum? siquidem Ricardus Anglorū rex eius nominis primus ob excellentem animi magnitudinem, Cor leonis appellatus est, quod in nostra historia anglica fusius exposuimus. Ex secundo regnorū libro schema desumptū, ubi scribitur: Et fortissimus quisq; cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur. Ad id alluditur, quod leo sit animalium fortissimus, & cor audaciam ac ferociam designet.

Habere cor, Non habere cor. CCCCVI

Ille trito iam sermone prouerbio dicitur habere cor, qui firmissimus est, contra periculū, metum, atq; mortem. Non habere cor, aptatur ei, qui minus intelligit, qui minus considerat, qui minus sapit, & qui denique desidia deditus omnia effœminate, ignauiterq; facit. Declarat id Hieremias: Audi popule stulte, qui non habes cor, qui habentes oculos non uidetis, & aures, & non auditis. Habere cor mulieris. Effertur etiam hoc modo ad socordiam, atque infirmitatem denotandam, testis Hieremias. Speciatim in eos congruit, in quibus nihil uirtutis, nihil animi, nihil neruorū apparet.

Vnum cor.

CCCCVII

Vnum cor locū prouerbio facit, cum magna animorū cōsensio significatur. Hieremias: Et dabo eis cor unū. Idem Ezechiel cap. xi. refert. Et in actis: Multitudinis autem credentiū erat cor unum, & anima una.

Cor diuisum.

CCCCVIII

A superiore illud discrepat, Cor diuisum, cum studiū unius non consentit cum alterius studio. Ab Osee usurpatur dicente: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Hinc disce omnis labis qua mortales inter se digladiantes afficiuntur, caput existere.

Prauum cor.

CCCCIX

Prauum cor. De ijs, quibus fraudes, & doli cordi sunt, atque nihil est prius, quàm callida, & malitiosa interpretatio, astutiāue, sæpius mendaciū ueritate, & menda

Et mendacio ueritatem colorare. Hinc Hieremias clamat, Præuuum cor hominis.

Cor hominis immutat faciem. CCCCX

Cor hominis immutat faciem. Ex ecclesiastici libro, dictum prouerbio celebratum, cuius usus peropportunus erit, cum innuerimus ex uarietate uultus, qui in facie apparet, omne elucere cordis arcanū. Porro licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu cōmoti sunt, aut uoluptate nimia gestunt, quorum omnium uultus, gestus, uoces, motus, statusq; mutantur. Allusio inde deducta, quod cor mentis, et sensuum uti supra est dictum, sedes sit. Atque ita facies certa existit cordis index.

Cor regum inscrutabile. CCCCXI

Cor regum aliud sit ab aliorū cordibus, necesse est, quādo hæc per faciem indicem, sicut supra patet, perspicere possunt, illud uero incomprehensibile est, quoniā regibus quicquid lubet, licet. Quapropter eorum uoluntates, uti præclare ait Sallust. plerunq; ut uehementes, sic mobiles, et sæpe sibi aduersæ sunt. A Solomone refertur, et hærebit in eos principes, qui fidem, qui rectum, qui honestū utilitate metiūtur. Vel in alios, quando eiusmodi rei infimus quisq; pro se facile studet.

Secundum cor. CCCCXII

Quicquid sub manus succedit, hoc est, ad optatū contingit, id secundum cor, trito iam uulgi sermone, fieri dicitur. Per hoc prouerbiale schema, in actis, deus de-

David loquitur: Inueni David filiū Iessæ uirum securum cor meum. Accōmodabitur unicuiq; qui ex animi sententia, factus fuerit uoti cōpos. Sed quatenus id factū iri speres, audi prophetā ipsum docentem: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Ego dormio, cor meum uigilat. CCCCXIII

Cantica prouerbiali specie canunt, Ego dormio, cor meum uigilat. Pro eo habendum est, atque si dixisset, Ad peccata populi conuiueo, mox de eo supplicium sumpturus dei persona agitur. Cæterū competet, cum quis innuerit se artificio agere, ac studio suæ causæ indormire, quā est deinde strenue acturus. Vel simpliciter quando aliquis pro loco & tēpore tacet, sed interim quid sit, facturus, secū gnauiter cogitat, meditatur, deliberat.

Vinum & musica letificat cor. CCCCXIIII

Vinum hominis mentē, teste Plinio, exhilarat. Hinc Vergilius: Adsit lætitiæ Bacchus dator. Musicæ uero dici uix potest, quanta sit uis, cum ad incitandos animos, tum ad delectandos, ac contrahendos, quod declarat Plato, cuius testimonium Cicero de legibus citat, inquit: Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros, atque molles influere, quàm uarios canendi sonos, quorū magna uis est, in utranq; partem, nanq; incitat languentes, & languescit excitos, & tum remittit animos, tum contrahit. Hinc prouerbum natum, Vinum & musica letificat cor. Extat in ecclesiastici libro, & propheta psalmo centesimo tertio:

Vinum

Vinū letificat cor hominis. & alibi: Cantate, & exultate, psallite. Adagium usui erit, cum significauerimus uino, & cantu pellendas esse curas, quibus animus occupatus, facile tristitiam concipit.

Deus scrutator cordis. CCCCXV

Quoties quis innuit humana consilia posse cunctos mortales latere, non item deum, protinus in ore habet illud Sapientiæ, Scrutator cordis est deus. Sic per id docetur neminem hominē debere ex eo minus à scelere abhorrere, quod illud posteaquā ædiderit, putet diutius occultari, qui quemadmodum iam satis constat, in errore est, & aliquando poenam luet, quoniã eius facta pariter ac consilia deo patent. Atq; hæc sententia non utiq; ab re, in prouerbium cecidit.

In maleuolam animam non intrat sapientia.

CCCCXVI

Non minus & ista Sapientiæ eiusdem sententia loco iam pridem adagij recepta in usu frequentissimo est, ubi quis ueterator ceterū sceleratus quo callidior & ueracitior, hoc citius & sui ipsius interitus causa est, quod caret prudentia, quæ, teste Ciccone, docet quid expectere, quid uide effugere debeamus. Vel si placet, quod uacat sapientia, quæ est diuinarum humanarumq; rerum scientia, quæ fraudibus & flagitijs nemo homo consequitur. Ita sapientia nō intrat in maleuolam animam, Hoc est, in hominem, quia constat ex anima, qua uiuitur, improbum, maledicum, fraudulentū, & ad faciend

dam iniuriam instructum, cui nihil antiquius sit, quam omnia studia sua non ad hominū utilitatem, sed ad maleuolentiā sibi cumulandam conferre. Est in hanc quoq; sententiam apud Græcos elegans prouerbium, Nullus prauus intelligit. Quod Plato in v. de legibus usurpat ita scribens: Atqui quantū bonum sit, quod præcipitur, suo ordine præparatū, quantumq; prosit obsequentibus ciuitatibus, secundum antiquū prouerbium, nullus unquam prauus intelliget, sed expertus duntaxat, & æquis in moribus educatus.

Oculi domini respiciunt fidem. CCCCXVII

In mortaliū uita, nihil fide præstantius est, hæc enim iustitiæ, ac prudentiæ coniuncta efficit, ut quis iustus ac fidus apud reliquos homines existimetur, & apud deū charus habeatur, cum nulla alia re cum illis societate seruare, & cum hoc agere possit. Fides igitur est, per quam nos copulamur deo, & inter nosmetipsos, uita quasi cōmunitas continetur, quod Hieremias propheta declarat, inquit: Domine oculi tui respiciunt fidem. Hinc prouerbio prophetæ uerbum increbuit, quo nobis præcipitur, ut fideliter & deo seruiamus, & inter nos omnia agamus. Cæterū propheta hoc loco de infidelitate Iudeorū agit, qui etiam uerberibus corrigi non potuerunt. Vnde illud,

Fides tua te saluam fecit. CCCCXVIII

Quod deus respicit fidem, Mariæ Magdalene ideo exemplum proponam iam prouerbij uice uulgatum.

Ea peccatrix erat, ut euangelista perhibet, sed plena fidei ueniam à Christo petijt, & obtinuit, cui ille dixit, Fides tua te saluam fecit. Vide proinde, quantũ polleat fides, quam qui perdit, tantum abest, ut ullo habeatur numero, ut iam nihil possit ultra perdere. Congruũ, cum quis ob seruatam fidem, beneficio afficitur.

Aliud uas in honorem, aliud in ignominiam.

CCCCXIX

Ad ostendendam personarũ uarietatem, & liberum alicuius arbitrium, audio passim istam metaphoram ab apostolo usurpatam adagij nomine iactari. Translatio est à figulo, qui uasa alia fingit, quibus cibaria inferantur, alia in quibus fiat urina. Ita Paulus de misericordia & iustitia dei nos docet, ne quæramus stolide rationem, inquiring: O homo, tu qui es, qui respondes deo? Num dicet figmentum ei, qui se finxit, cur me finxisti ad hunc modum? An nõ habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa,ingat aliud quidem uas in honorem, aliud uero in ignominiam? Hæc ille. Sic utiliter nos monet, sorte nostra esse contentos. Cæterum pro iure nostro, personã quam agere uelimus, ipsi sumere possumus, itaque se alij ad grammaticam, alij ad medicinam, alij ad ius ciuile, uel pontificium, alij ad philosophiam applicant. Alij uero artificia, & quæstus secuti fiunt mercenarij, mercatores, sarctores, lanij, piscatores, portitores. Cæteri à parentibus instituti agriculturam exercent. Ac ita sua quisque arte quam

sponte didicit, sit contentus, perinde ac isto prouerbio apostolico perspicue docetur.

Non est acceptio personarum apud deum.

CCCCXX

Non est acceptio personarum apud deum. Consuetudo tenet, ut uel hæc Paulina nobilis sententia loco prouerbij habeatur, in eos, qui diuini instituti obliti, hos amore, quod ciues, illos odio quod peregrini sint, persequuntur. Sed in malos iudices aptius torquetur, qui iudicando hominum personas, non iustitiam respiciunt. In impietate omnia ista habenda sunt, eodem apostolo ad Ephesios docente: Hortor itaque uos ego uinctus in domino, ut ambuletis. Et subiicit: Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus, & pater omnium. &c. Hinc intelligitur homini Christiano Christianum non esse alienum, quemadmodum de hac re in commentario nostro in dominicam precem demonstrauius, cum deus sit pater omnium. Quid, quod & Cicero in officijs, personarum respectum non habendum iudicat? Male etiam inquit, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Peneus apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est, non licere, quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus, & Scæuola, usu uero urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. Et Plato in v. de legibus, de eadem re ita præcipit: Ad peregrinos uero sanctissima esse fœdera, quisque cogitet, ferme enim
omnia

omnia contra peregrinos peccata, præ illis quæ inter
ciues cõmittuntur, ultori deo curæ sunt. Nam cum pe-
regrinus amicis cognatisq; careat, maiorem & apud
deum & homines meretur misericordiam. Hæc Plato.
Cæterũ Paulus ita Iudæorũ insolentiam coërcere cona-
batur, qui se propiores deum, leuiter iactitabant.

Pater flagellis, ego scorpionibus uos cædam.

CCCCXXI

Principes Iudæorũ multis à Solomone affecti incom-
modis, post illius mortem, adiuerunt ad Roboam filiũ,
rogaruntq; ut se leuaret eo iugo à patre imposto. Iu-
uenis intra triduum, se ad rogatum resposurũ promi-
sit, ac interim consilij capiendi deliberationi intentus,
primo cum suis consiliarijs ætate grauioribus, de ea re
agitauit, qui consuluerunt, ut populum indulgentia tra-
ctaret, deinde suos æquales ad consilium adhibuit. Hi
persuaserũt, ut acriter responderet. Itaq; spreto senum
consilio, sic populum, ut in libro regnorum tertio est,
fertur allocutus: Pater meus posuit super uos iugum
grauæ, ego autem addam super iugum uestrum, pater
meus cæcidit uos flagellis, ego autem cædam uos scor-
pionibus. Eius rei indignitate permoti principes, Hic
roboam sibi regem optarunt, Roboam uero Iudæ re-
gno contentũ esse coëgerunt. Hinc resposum Roboam
in prouerbium cecidit, cuius usus est, cum significamus
cuiuspiam principis seuitia, publicas res miserrimũ in-
statum perductas, in multo miseriorem, ac deteriorem

successoris tyrannide peruenisse. Exempli causa. Memoria nostra, bona Italorum pars suorum principum crudelitatem, & auaritiam horrens, ut quæ iam erat capite diminuta, neutiquã inuita Gallorum, & Hispanorũ iugum subiit, at paulò post maioribus pressa malis, amissos principes desiderare cœpit. Atq; ita sæuitudo rectorũ ut populis semper malo est, sic ipsis rectoribus bono perraro est, quando uno uel altero tempore, aut imperio, aut uita spoliantur. Et talis plerunque est tyrannorũ finis, & uita, in qua, ut Cicero ait, nulla nimirum fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia. Sanè quæ natio non sui principis comitatem, non benignitatem, non gratum animum diligit? quæ superbium, quæ crudelem, quæ ingratum non aspernatur, & odit? Quare addiscant, qui alijs præ sunt, ut profint, non obsint, quantum abesse debeat, ut regnando, flagellis aut scorpionibus utantur. Allusio fit ad id, quod scorpio sit genus scutiæ, ut sunt rubi aculeati, habeatq; in summitate glandes plumbeas, quo carnem magis lædat.

Honor regis iudicium diligit. CCCCXXII

Non est, quod princeps scorpionibus, de quibus proxime facta est mentio, utatur, qui ad puniendum, non iracundia, sed æquitate, & ad iudicandum iustitia, & honestate duci debet. Ex quo Plato in xij. de legibus ait: Cauere autem pro uiribus, debet quisquis aliquem iudicaturus est, ne sponte, aut inuitus supplicium, mul-

tamuc

tamē falso aut non meritò inferat, iudiciū enim uirgo quædam pudica esse uere dicitur. In hanc sententiam uulgus frequenter illum propheta uersiculum ut pro uerbialem citat, Honor regis iudicium diligit. Cæterū apud prophetam id agitur, ut quisq; de seipso prius iudicium faciat, atq; inde æternum regem honoret.

Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. CCCCXXIII

Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Vetus fuit apud Hebræos prouerbiū, ex eo receptum, quod præceptū erat, uti in Leuitico scriptum legitur, Diliges amicum tuū, sicut teipsum. Vnde colligebant inimicum odio habendum, quod Christus impugnat, uelut alibi ostendimus. Licebit uti prouerbio, cum propinquitas uicerit humanitatem, amicitia uerecundiam, odium iustitiam. Porro humanitatis partes sunt, inimicos non insectari, uerecundiæ, homines non offendere, iustitiæ, non uiolare.

Sol oritur super bonos & malos.

CCCCXXIII

Sol oritur super bonos & malos. Si placuerit aliquando omnia ostendere, ad usum hominis in terra creari, & similiter opes atque honores cōmunia omnibus esse, recte hac euangelica allegoria utemur. Sed uenustius hærebit, cum significauerimus, iuxtà dignis ac indignis honoribus honores deferri, citra omnem morem, ac personarum delectum.

Si oculus tuus scandalizat te, erue illum, &
abijce abs te.

CCCCXXV

Figura euangelica est, quæ ualeat ad ostendendū, nullius ne quidem amici causa esse peccandum, cum lex in amicitia quā non uno in loco Cicero docet omnem propinquorū colligationem superare, sit, ut neq; rogemus turpia, nec faciamus rogati. Igitur quicquid nobis impedimento est, cur minus recte agamus, quamuis charam, quamuis iucundum abijciendū est. Ab oculis facta trāslatio, quod pars sint corporis preciosissima. Vnde ille adagio, Pupilla oculi charior, & Ferre in oculis, pro ualde diligere. Vel quod nunciij cordis habeantur, in quibus infideat animus, & maxima amoris, & odij indicia appareant. Quod attestatur Cicero de Orat. Oculi sunt, inquit, quorū intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorū significamus. Plautus oculos pro animo itidem ponit. Nam ego quidem meos oculos habeo, nec rogo utendos foris. Itē pro indicio, Cicero in sermone de amicitia usurpat. Ex quo ista significata in uarios loquendi modos recepta sunt, qui penē omnes apud sacros autores, impense pro uerbales inueniuntur. Quare nonnullos apposite referre, & in adagiorum numerum adscribere placuit. Cæterū ad prouerbij explanationem redeo. Christus per istiusmodi præscriptum, de oculi impedimento, iubet uoluptatem huius sensus uidendi si uitiosa sit, exterminandam, quia oculi sunt in ea plurimum principes duces.

duces, non autem quemadmodum vulgus insulse suspicatur, ut quis sibi oculos fodiat.

Aperire oculos. CCCCXXVI

Aperire oculos ille dicitur, qui cognoscere, intelligere, item cauere, considerare, attendere, providere, prospicere, animaduertere nititur. Ita primi parentes post peccatū, uti in Genesis libro est, oculos aperuerunt. Ita cum quis admonetur, ut caueat, vulgò subditur, Aperire oculos. Ille præterea aperit alteri oculos, qui si nō esset nō uideret, secundū illud in numeris: Protinus aperuit dominus oculos Balaã. Translatione facta ab oculorū intentione. Ad priorē sensum alludit Cic. cum in paradoxo ait: Nam nos quoq; oculos eruditos habemus.

Claudere oculos. CCCCXXVII

Esaias cap. vi. Et oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, Id est, ne doceas, ne instituas. Idem alibi: Et claudit oculos suos, ne uideat malum. Vtraque prouerbialis figura est, in eum, qui alterum dementat, & qui de industria ad aliquid conuiuet.

Auferre oculos. CCCCXXVIII

Non auferet deus à iusto oculos, dixit Iob, Id est, nō intelligentiam, non cognitionem abripiet. Ducta metaphora ab hostibus, qui plerunque captiuos tantum luminibus priuunt, uel à carnificibus, qui iussu magistratū, damnatis oculos effodiūt. Quadrabit in eum, qui alterum suo arbitrato, quo uult, uti cæcum ducit, regit, ac infatuat.

Auertere oculos. CCCCXXIX

Auertere oculos dicebatur, cū quis sensus refrenabat, ut ne per eos peccaret. Ita in psalmo refertur: Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Auertit item oculos qui à re quapiam subitò abhorret, uel in alterū odium præ se fert. Seneca: Odia multorū sub oculo latent.

Oculos habent, & non uidebunt.

CCCCXXX

Oculos habent, & non uidebunt. Citauimus in priorē editione hunc psalmi uersiculum, sed non explicuimus. Itaque de homine frequentatur, qui in rebus apertis, iisdemq; manifestissimis hallucinatur, perinde ac si non uideat. Vaticinium in Iudæos fuit, qui Christum uidentes non agnouerunt. Hieremias itidem: Habentes oculos non uident.

Inuenire gratiam in oculis domini.

CCCCXXXI

Inuenire gratiam, in oculis domini scienter dicris, cum te apud uirum quempiā principem, in gratia posueris. Contrà ille qui ualde diligit, longe elegātissimo loquēdi modo, dicitur ferre in oculis. Cicero ad Quintum fratrem: Balbum in oculis fero. Illud superius usurpatur à Dauid, qui Achi regi ait: Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis huius, ut habitem ibi. Nota est historia in primo reg.

Oculi hominū insatiabiles. CCCCCXXXII

Oculos insatiabiles prouerbiali figura illi habere censentur,

sentur, qui quantum uident, tantum appetunt. Vititur adagio Solomon. Congruit in longe cupidissimos. Poest perbelle in uoraces et manducones applicari, quos non usque eo cibaria, quàm ipsorum cibarium copia delectat, quasi uelint etiam oculos pascere. A uentre figura petitur.

Annuerere oculis. CCCCXXXIII

Propheta psal. xxxiiij. admonet eos esse cauendos, qui annuunt oculis, inquiens: Non supergaudeat mihi, qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Forma loquendi prouerbialis ab impostoribus ducta, quod soleant oculorū nutibus, inter se significationē facere, cum tempus uenit petendi quempiam dolis, quem circūueniendum destinaissent. Referatur etiam ab Esaia in mulieres lasciuas: Et dixit dominus pro eo, quod eleuatae sunt filiae Syon, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorū ibant.

Fornicatio, id est, impudicitia mulieris, in extol
lencia oculorū. CCCCXXXIII

De mulieribus tam impudicis, quàm impudentibus, uulgò passim iactatur ex libro ecclesiastici sumptum, quod quemadmodum demittere oculos, signum est honestatis, sic atque huc atque illuc uertere, ac tollere, improbitatis. Alludit ad illud diuus Petrus: Oculos habentes plenos adulterij.

Dona excæcant oculos. CCCCXXXV

Dona excæcant oculos. Eiusdem autoris scitum non

sine prouerbij nomine, tritū, in eos, quibus nihil est potius, quā utilitatē sequi, ita ut muneribus capti nō uideant, quid sibi uelit honestū, quid iustitia, quid ratio.

Lumen oculorum non est cum eo.

CCCCXXXVI

In eum qui uitijs addictus non agnoscit errorem, non attendit, quid expediat, non audit monitorem officij, tam utiliter, quā tempestiue iactabimus illud psalmi xxxvij. Lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum, non est cum eo.

Ardere oculos.

CCCCXXXVII

Ardere oculos cuiuspiā prouerbiali figura dicimus, qui ualde irascitur. Hester cumq; eleuasset faciem, de Assuero rege loquitur, & ardentibus oculis furorē pectoris indicasset, regina corruit. Indicium autem irae in oculis fieri, testatur Seneca lib. de ira primo, dicens: Ita irascentiū eadem signa sunt, flagrāt, emicāt oculi. &c.

Placere oculis.

CCCCXXXVIII

Aliquid iam prouerbialiter placere oculis dicitur, quod uni, nō item alteri probatur. Inde figura deducta quod iste sensus facile decipitur, ita enim fit, ut remi in aqua fracti uideātur. Quocirca usu uenit, ut mulier minus formosa oculis tuis placeat, at formosissima nō placeat, & sic quemadmodum ducunt oculi, iudiciū facias. Eō pertinet iudiciū Sansonis de uxore ducēda. Dixitq; Sanson ad patrem suū, Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Erit locus prouerbio peculiaris, quādo significabitur,

gnificabitur, id tantū haberi pulchrū, quod placet oculis. Sanſonis autem hiſtoria in iudiciorū lib. eſt.

Non rectis aſpicere oculis. CCCCXXXIX
 Nō rectis aſpicere oculis, uulgò ille dicitur, qui tantū abeſt, ut alterū diligat, ut etiā mirum in modū oderit, de eoq; male cogitet. Ita Saul rex Iudæorū indicauit ſe tacito odio inſectari Dauid. Vnde lib. reg. i. eſt. Non rectis ergo oculis, Saul aſpiciebat Dauid, à die illi deinceps. Sed uſus tenet, ut ita efferatur, Toruo aut obliquo aſpicere oculo. Ex eo figura deducta, quod oculi mente regātur. Ad id alludit Poëta de Didone in vi. Aeneid.

Talibus Aeneas ardentem & torua tuentem
 Lenibat dictis animum, lachrymasq; ciebat.
 Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat. Quadrabit in hominem maleuolum.

Vmbras montium uidere. CCCCXL
 Umbras montium uidere. Vetus ac elegans fuit olim prouerbium in eos, qui leui auditione permouebātur, paruaq; pro magnis, uel uana pro ueris habebāt. Refertur in iudiciorū lib. Cumq; uidiſſet populum Gaal, dixit ad Zebul, Ecce de montibus multitudo deſcendit. Cui ille reſpondit: Umbras montiū uides, quaſi capita hominū, & hoc errore deciperis. Figura inde trahitur quod mons magna ſit moles, & eius umbra ſole præſertim præcipitante, longe maxima, que tamen uana eſt, & eius magnitudo minime timenda. Quadrabit in ſtolidos, & hallucinantes.

Expedit, ut pereat unum membrorū, & non totum corpus mittatur in gehennam. CCCCXLI

Expedit, ut pereat unum membrorū, & non totum corpus mittatur in gehennā. Nemini non etiam nunc ista euangelica figura impense prouerbialis in ore est, quoties significatur minus damnum maiori anteponden- dum. Porro ita fit in membris, quorū si aliquod sangui- ne aut spiritu carere, aut putrescere cœperit, protinus amputatur, ut ne noceat reliquis partibus corporis.

Expedit, unum hominem perire pro populo. CCCCXLII

Oraculum Caiaphæ, de Christo, qui pro salute no- stra, uoluit mortem oppetere, in prouerbio apud uul- gus est, quoties significatur damnū ab uno factum non debere uniuersorum aut multorū detrimento sarciri, imò & aliquem unum si pro salute aliorum ad suppli- cium postuletur, potius tradi. Exempli gratia, Si ciuis à finitimis spoliatur, præstat ut ille solus eam iacturam patiatur, quàm quod ciuitas ob id ipsum, in bellū ruat. Vel si à principe autor seditionis duntaxat ad necem petatur, expedit, ut tradatur. Aut si quis liberandæ, conseruandæ uel patriæ studio, uitæ periculum adeat, quod Mutius Scæuola homo Romanus fecit. Is Porse- nam Hetruscorū regem urbem obsidentem ita sua de- terruit audacia, ut statim facta pace, obsidionem solue- rit. Fuit Caiaphas pontifex apud Iudæos, qui, teste Io- anne euangelista, persuasit ipsis Iudæis e republica fore.

fore, ut Christus morti dederetur pro populo, uaticinatus id, quod postea accidit.

Non in die festo. CCCCXLIII

Non in die festo. Vsus ita tenet, ut cū quis innuit per religionē, non licere aliquid agi, protinus inferat, Non in die festo. Ita Iudæi mortem Christo intentantes sub paschales dies, uerebantur, ne id negocij non possent conficere, nam cum per eos dies, undiq; multitudo Hierosolymam conflueret, & bona hominū pars Christo ut deo honorem haberet, periculū erat, uti inquit Hieronymus, si caperetur, ne à manibus insidiatorū eriperetur, proinde nefario negotio usq; eo supersedendum existimabant, dum festi dies præterirent.

Orate, ut non fiat fuga uestra hyeme, neque

sabbato. CCCCXLIII

Multum interest, quo tempore quid cadat, adeo ut ipsa calamitas ratione tēporis, leuior, grauiorue fiat. Verbi causa, Nocturna prælia longe periculosissima sunt, quod si res male geratur, parum in fuga præsidij est, cum quis hostem non internoscit, & ob locorū insolentiam nesciat, quo se tuto uertat. At interdium omnia longe tutiora sunt. Item religionis superstitio multum uariat. Vnde in prouerbium deductum, Orate, ut non fiat fuga uestra hyeme, neq; sabbato. Quadrabit, cum auemus, ut deus det nobis in rebus aduersis subsidium, in calamitate, calamitatis finem, & in morte, facilem uitæ exitū. Ad id alluditur, quod fuga hyeme propter

anni tempus, minus expedita tutaq; est, & sabbato die apud Iudeos sacro, per leges, nulli licebat, quicquam agere, ne quidem longius iter facere, aut fortunarum aliquid aliò exportare. Ita Christus prædixit futurũ, ut Iudæi ad extremum delerentur. Est hoc oraculum apud Matthæum, cap. xxiiij.

Si laueris te nitro, maculata es. CCCCXLV

Si laueris te nitro, maculata es. Metaphora prouerbialis in hominẽ infamie nota inustũ, qui sese purgare nequeat, deducta à fullonibus, qui uestimenta poliunt, eorumq; sordes nitro etiam lauant. Hinc Hieremias in populũ quem uocat uincã, clamat: Si laueris te nitro, maculata es. Modus iste loquẽdi apud cunctas nationes prouerbialis est, ut cũ uelint innuere crimẽ aliquod nõ posse purgari, dicãt, Aqua Thamesis, Ligeris, Rheni, Padi, Metauri, Tyberis, Ebri, Nili, non id dilueret.

Si dimiserit uir uxorem suam, & recedens ab eo nupserit alteri, nunquid, reuertetur ad eam ultra? nunquid non polluta & contaminata erit illa? CCCCXLVI

Fuit hoc, teste Hieremia, apud Hebræos, prouerbiũ, in mulierẽ libidinis intemperantia actam, quæ ne punireto quidem temporis, uellet carere uiro, & repudiata tametsi nõ ita missa facta uideretur, quin posset priori uiro reconciliari. & addit, Nunquid non polluta erit? Cum superiore cohæret, ad ostendendũ pudicitia in ijs rebus habendam, quæ recuperari non possunt. Apud Ouid.

Ouid. Oenone ad Paridem: Tu quoq; clamabis, nulla
 reparabilis arte, Læsa pudicitia est, deperit illa semel.
 Item ad id ualet, ut doceatur neutiquã facilem esse uiri
 ad uxorem impudicã receptum, aut hac iam corrupta
 non admittente, aut illo irato redire ad torum nolente.

Omne animal diligit simile sibi, Aut natura
 appetit sibi simile. CCCCXLVII

Omne animal diligit simile sibi. Ex ecclesiastico est,
 & ualde prouerbiale, effertur apud uulgus, uel aliter,
 Natura appetit sibi simile. Quod in quamuis partem
 capias, uerissimũ est, equidem nihil est, quod ad se rem
 ullam tam alliciat, & tam attrahat, quã morum siue
 bonorum siue malorũ similitudo, aut alienet, quã di-
 stantia. Quibus fit, ut uidere liceat, probis bonos, ac im-
 probis malos ui quadam naturæ trahente, facile copu-
 lari, adeò ut nihil sit amabilius, nec copulatius, quã
 ipsa morũ similitudo. Hinc prouerbiũ natum, uel apud
 Græcos, Simile simili gaudet. Et in Platonis conuiuio
 ponitur, quod Cic. in amicitia refert, etsi alijs uerbis,
 inquiēs: Nihil est enim appetentius similibus sui, nihil
 rapacius, quã natura. Et huius idem sensus, atque il-
 lius, quod supra in numerum prophanorũ adagiorum
 retulimus, Pares cum paribus.

Odio iniquo odisse. CCCCXLVIII

Suprà in altera æditione, Odio perfecto odisse, ex-
 planauit amici esse, hic ab inimico iniquum odium pro-
 ficisci placuit docere, quod in prouerbio est, in eos qui

nos immerito nostro oderunt. Carmen est prophetae,
è psal. xxiiij. desumptum.

Odisse gratis.

CCCCXLIX

Effertur in hanc quoque sententiam illud vulgi sermone decantatissimū, Odisse gratis. Certe ex confesso, tam maleuoli est, sine causa, tum odisse, tum offendere alterum, quàm beneuoli gratuito afficere beneficio.

Vsurpat adagium propheta psalmo xxxiiij. Oderunt me gratis. Repetit illud ipsum Christus apud Ioannē: Sed ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Charitas ædificat.

CCCCCL

Seminariū unicū beneuolentiæ inter mortales, est charitas amoris species, quæ pro qualitate personarū, omnibus debetur, sed secundum parentes, maior liberis, proxima reliquis, ut sola charitate inter nos deuin ci amur, fiamusq; benefici, quando per eam uicissim alter alterum iuuat, uicissim fouet, uicissim ab omni iniuria prohibet. Quamobrem luculenter ait Cic. Charitate sublata, omnis est sublata è uita iucunditas. Non ab re igitur apostolus dicit: Charitas ædificat. Sumpta metaphora à murorum conditoribus, quod ut per istos opus crescit, ita per charitatē, beneuolentia inter mortales semper augetur, & ita charitas ædificat, id est, iuuat, prodest, opitulatur. Quadrabit, quoties significatur accessionem amoris inter quospiam, per mutua officia, in dies singulos maiorem fieri.

Mensurans

Mensuram confertam & supereffluentem dare.

CCCCLI

Duo sunt, teste M. Tullio, liberalitatis genera, unum dandi beneficium, alterum reddendi. De hoc agit Christus apud Lucam euangelistam, cuius istud est oraculum, Mensuram confertam & supereffluentem dabunt, in sinum uestrum. Metaphora deducitur ab ijs, qui frumentum mutuatum maiore mensura reddunt, quae in adagium cecidit, ad indicandum nos debere maiora in eos conferre officia, qui nobis antea profuerint, more agrorum fertilium, qui multo plus afferunt, quam accipiunt.

Omne donum perfectum desursum est.

CCCCII

Audio passim hoc diui Iacobi uerbum ueluti adagiū ab omnibus iactari, Omne donum perfectum desursum est. Cum uolunt innuere aut deo quicquid boni in nobis est, acceptum esse referendum, aut omnia nostra infirma, caduca, mancaque esse, secundum illud Horatianū in Odis: Nihil est ab omni parte beatū. Cicero in Laelio idem dicit: Nec quicquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte, in suo genere perfectum. Ad hoc ualet adagium, ut omnis hominum mentibus arrogantia discedat, intelligentium à deo proficisci, quodcunque perfectum est.

Hortus uoluptatis.

CCCCLIII

Quod scribit Ezechiel, Terra illa inculta facta est, ut hortus uoluptatis. Et Ioël: Quasi hortus uoluptatis

terra, coram eo, prouerbialem habet sententiã, cum locus aliquis amœnus, & uoluptuosus significatur, facta credo allusione, ad illum paradisum uoluptatis, in quo primi parentes à deo collocati fuerunt. Sanè recte quadrat, quemadmodũ enim in hoc parentes nostri peccantes omni uitæ felicitate sunt spoliati, sic qui in illo diutius uersantur, ad extremũ pereunt, quando sola uoluptas quæ honestati maxime aduersaria est, impedit consilium, animiq; lumen extinguit. Hanc Plato maloriũ escam scite appellat. Et Cic. in oratione ad Rom. equites, in eos qui huic reginæ diligenter ac cupide ancillantur, clamat: O misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quandiu fortunæ possit libido. Vel simpliciter ad id alluditur, quod hortus qui exiguos fert fructus, potius uoluptatis quàm utilitatis causa colitur.

Terra lacte & melle fluit. CCCCLIIII

Fuit iam inde ab initio modus iste loquendi ualde prouerbialis, Terra lacte & melle fluit, uel manat. Is apud sacros autores passim obuius est, & præsertim apud Mosen, qui cum in Exodo & Leuit. tum in Numeris eo utitur. Est autem metaphora ab aquis sumpta, quod terra fluminibus irrigua pariter pinguis sit, in qua armenta pascuntur, quæ lactis copiam præbent, ac amœna, ubi apes nutriuntur, quæ mella ferunt, & floribus gaudent. Locus prouerbio per appositus erit, cum significauerimus in regione aliqua rerũ omnium abundantiam similiter, atq; amœnitatem inesse.

Pecunia

Pecunia tua tecū sit, in perditionē. CCCCLV

Pecunia tua tecū sit, in perditionē. Diui Petri oraculum in Simonē Magum fuit, ut est in actis, qui existimauit donū dei per pecuniā cōparari, & iam olim in pro uerbiū exiuit, quoniā pecunia tum omni tempore, tum memoria nostra, cōtinenter bene multos mortales multis modis p̄dit. Olim Polydorū Priami filiū hęc bruta bestia uorauit, dicēte Verg. de Polymnestore Thraciē rege, qui illū occidit, Polydorū obtruncat, & auro Vi potitur. Sed omittamus uetera. Quotusquisq; est, quem nō teneat crescētis pecuniæ cura? ac nō omnia pati, nō omnia quæ uis turpia, fœdaq; facere cogat, si semel huic rei studere cœperit? Hos sexcēta pœnarū genera torquēt, ac demū consumūt, alijs sese suis cōmoditatibus sponte fraudantibus, alijs à furibus aut tyrannis mortes atq; supplicia patiētibus. Hinc igitur prouerbiū fluxit, cui ne locū faciamus, Cic. sancte admonet: Pecuniæ fugienda cupiditas, nihil est tam angusti animi, tamq; parui, quàm amare diuitias, nihil honestius, magnificētiusq; quàm pecuniam contemnere. Sic pecuniæ imperare oportet, non seruire. Pecunia si uti scias, ancilla est, si nescias, domina est. Ceterū apostoli oraculum non cauit euentu, Magus enim cum sua pecunia tandem male perijt. Vide, quid fiet illis, qui Magi etiā nunc imitatores in re hac existunt? Hanc historiam nos lib. de rerū inuent. viij. cap. iij. subtilius explicauimus.

Qui amat periculū, in illo peribit. CCCCLVI

Qui amat periculum, in illo peribit. Ex ecclesiastici

libro est, ac iam olim apud uulgus, prouerbio incre-
buit in eum, qui sine causa, periculo se exponit. Quod
facere longe stultissimū est, cum in periculo continen-
ter uersemur, canente Flacco: Quid quisq; uitet? nun-
quam homini satis cautum est, in horas.

Scindere uestimenta.

CCCCLVII

Scindere uestimenta prouerbiali allegoria quis dici-
tur, cum indignatur uehementer, aut abhorret, ubi au-
dit rem detestandam, execrandam, importunam. Ita
princeps sacerdotum scidit uestimenta, per id innuens
Christum maledixisse, quod non negasset esse se filium
dei. Nota est historia apud Matthæum. Sic Paulus &
Barnabas, quod Lycaones sibi, ut dijs honorem habe-
rent, sciderunt tunicas. Figura à Iudæorum consuetu-
dine deducta, autor diuus Hieronymus.

Aspergere se cinere, & induere sacco.

CCCCLVIII

Vt hoc indignationis, ita illud afflictionis, & pœni-
tentiae signū apud eosdem Hebræos erat, Aspergere se
cinere, & induere sacco. Esaias: Nunquid contorquere
quasi circulū caput suū, & sacco, & cinerem sternere?
Nunquid istud uocabis ieiuniū, & diem acceptabilem
domino? Et Ezechiel: Cinere conspergentur. Quid,
quod & in cinere dormiebant? Ionas: Sedit in cinere
rex. Hinc factū, ut cum uolumus quempiā significare,
cōmissorum pœnitere, dicamus Iudæorū more, & iam
prouerbiali, Aspergere se cinere, et sacco induere. Illud

ad nos

ad nos non transiit, hoc adhuc seruatur, præsertim à
Niniuitarū secta, uti de inuent. rerum ostendimus.

Non des mulieri potestatem animæ tuæ.

CCCCLIX

Non des mulieri potestatem animæ tuæ. Hoc ex ecclesiastico præscriptum est, iam pridem crebro vulgi sermone in adagium uersum, ut uir qui teste apostolo, mulieris caput est, per id admonitus, ne fœde, ac turpiter, siue amoris, siue stultitiæ causa, se mulieri dedit, quod qui facit, quàm miser sit, accipe à Cicerone, qui in paradoxo ea de re ita fatetur: An ille mihi liber uidetur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, iubet, uetat? quid uidetur, qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Si poscit, dandum est, si uocet, ueniendum, si eijcit, abeundum, si minatur, extimescendum. Ego uero istum non modò seruum, sed nequissimū seruum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Hactenus ille. Hinc colligere licet, quid sit, quamobrem origo prouerbij neutiquam contemnenda habeatur.

Non est ira, super iram mulieris. CCCCLX

Illud ex eodem lib. adagione celebre est, Non est ira, super iram mulieris. Hinc Seneca: Muliebres est furere in ira. Conuenit in eos, qui more mulieris, facile irascuntur, quod turpe habetur, quia cum ira, ut ait Cic. nihil recte fieri, nihil considerate potest.

Sicut erat in principio. CCCCLXI

Solet vulgus in eum qui iterat peccata, non indecenter repetere illud, Sicut erat in principio, ex hymno Niceno, Gloria patri & filio. &c. qui tribus personis redditur, & Damasi Romani Pontificis decreto, in fine psalmodum adiicitur. Id perinde est, ut si dicamus aliquem ita in uitijs continenter esse, aut facto interuallo, ad illa animum rursus adiungere, sicut à principio facere consueuisset. Ita enim in malam partem plurimū huius sententiæ usus est.

Ibunt de uirtute, in uirtutem. CCCCLXII

Contra hoc, illud pugnat, Ibunt de uirtute in uirtutē. Quemadmodū enim leuitatis est, rapi ad uitia, quæ aliquando ut mala declinaueras, ita constantiæ, à uirtute nō discedere. Id agitur psal. lxxxviiij. cuius hic uersiculus est. Equidem qui in hac uita mortali fortiter pugnauerit, aduersus demones malorū autores, ille in cœlesti deum deorū uidebit. Hinc prouerbiū natum, quo aduersus eos cōmode utemur, quos significabimus optimum uitæ institutū in dies singulos uirtutibus amplificare.

Lapides excauant aquæ. CCCCLXIII

Iob prouerbiali figura dicit, Lapides excauāt aquæ. Res mira, ut durities lapidis emolliatur aqua, id tamen gutta facit, non bis, sed sæpe cadendo. Vnde in ore omnibus est, cum uolunt innuere, nihil tam factu difficile esse, quin studij assiduitate, ac diligentia effici possit.

Nora

Non relinquetur lapis, super lapidem.

CCCCLXIII

Abijt in prouerbiū etiam olim hæc metaphora, Non relinquetur lapis, super lapidē. Ad eam respexit Christus, cum apud Marcū, & Lucā, prædixit fore, ut Hierosolyma cum templo, euerteretur à Romanis. Significat autem ruinam, excidiū, ac labem futurā. Porrò eo loci magna fiet labes, quo lapis super lapidē nō remanserit. Ab ædificiorū dirutoribus translatio trahitur.

Qui in altum emittit lapidem, super caput

eius cadit.

CCCCLXV

Cum quis sibi malo est, quadrabit illud ex ecclesiastici libro, Qui in altum emittit lapidem, super caput eius cadit. Figura ab ijs sumpta, qui lapides funda, uel quouis modo mittunt. Vsurpatur etiam à Solomone, Lapis reuertetur ad eum, qui uoluerit.

Viure gladio, Viure rapto. CCCCLXVI

In eum qui latrocinatur, & per uim uictū queritat, eripitq; ab altero, quod sibi usui sit, prouerbialiter accommodabimus illud ex Genesi, Viues in gladio. Ita Isaac prædixit futurū, ut Esau bellando uitam duceret. At in uulgo usitatius est, in hanc quoq; sententiā, illud apud poëtas, & historicos tritissimum, Viure rapto. Ouidius libro metamorph. primo: Viuitur ex rapto. T. Liuius de Annibale: In diem rapto uiuit.

Os domini locutum est. CCCCLXVII

Os domini locutum est. Locus erit huic sententiæ ad

modum prouerbiali per appositus, cum significabitur quippiam lege certa decretū, sancitumq; esse, per cum qui id facere potuerat, adeò ut mutari nequeat. Simile illud Verg. Desine fata deū flecti sperare precādo. Quod Esaias agit, à quo hæc sententia desumpta est. Quoniam mentio incidit huius uocabuli os, quod in diuinis literis absque uulgari significato, passim est obuium, pro facie, & totius corporis specie, item pro audacia, obstaculo, oratione, ac alijs significatis, & ab autoribus prouerbialiter ponitur, iccirco non alienum nec inutile uidetur, referre modos loquendi inde ortos, quibus adagia subesse internoscitur.

Ore ad os loqui.

CCCCCLXVIII

Ore ad os loqui, crebro uulgi sermone celebratur, pro eo, atq; est præsentem cum præsentem loqui. Effertur uel uulgò sic, A facie ad faciem. Vsurpatur autem à Mose in Numer. ubi dominus ait: Ore enim ad os loquor ei. & à beato Ioanne presbytero in fine epist. ij. scribete: Spero me uenturū ad uos, & ore ad os loqui, id est, præsentem cum præsentibus locuturum.

Aperire os, Non aperire os.

CCCCCLXIX

Aperire os is dicitur, qui præit uerbis, id est, præfatur, siue fari incipit. Iob: Post hæc aperuit Iob os suū. Et apud Mattheum: Christus aperiens os suum docebat eos. Item is aperit os, qui sanat quempiam mutum. Marcus de Christo: Bene omnia fecit, inquit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Moses in Numer. de asina

Balaam:

Balaam: Aperuit dominus os asinæ. At nõ aperire os, est tacere, & nõ audere loqui, quod usitatus habetur. Ezechiel: Et non sit tibi ultra aperire os, præ confusione tua. Isti modi loquendi ut ualde prouerbiales passim ab omnibus circunferuntur.

Aperto ore loqui. CCCCLXX

Aperto ore loqui. De audacter & citra fucum loquente dici solitum. Ezechiel: Et aperto ore meo, non silui amplius. Generatim in omnes simplices & apertos cõgruet, qui nihil ex occulto, nihil ex insidijs agendum putarint. Translatio inde facta, quod qui loquedo intelligi uolunt, os non claudant.

Dilata os tuum, & implebo illud.

CCCCLXXI

Dilata os tuum, & implebo illud. Metaphora prouerbialis ab auide cibum sumentibus, eo quod qui os maxime pandunt, maiorem panis bolum capiant, qua significamus oportere nos intendere animum ad eam rem, quam discere cupimus. Nempe qui auet explere famem, necesse habet prius aperire os, quàm uesci incipiat. In hunc sensum Asaph ait: Dilata os tuum. & c. Ita enim cibos domini capimus.

Ore benedicere, & corde maledicere.

CCCCLXXII

In fallaces & perniciosos assentatores, qui fronte nõ mente amant, hoc prophetæ carmen, Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant, apte torqueri po-

406 POLYDORI VERGILII
test, per quod salubriter cognoscere licet, quàm cauens
dum sit, ne callidi illi, & occulti sese nobis studiose si-
mulateq; insinuent.

In ore leonis fauus mellis. CCCCLXXIII

In ore leonis fauus mellis. Eandem sententiam habet,
& in prouerbiū cecit, in insidiosum blandiloquentem,
cum leonis potius sit mordere, mactare, laniare, quàm
mel ex ore fundere. Allusio fieri potest ad illum leonē,
quem in iudiciorū libro, legimus Sansonē interfecisse,
& in eius ore reperisse fauum mellis.

Flamma de ore egreditur. CCCCLXXIII

Ab simile superiori hoc est, Flāma de ore egreditur.
A fornace fit translatio, quod ex eius ore, cum lapides
coquuntur, flamma continenter exeat. Vtitur ea Iob,
cum malum depingit dæmonem. Conueniet in homi-
nem contumeliosum, uehementem & temerariū, cuius
uerba aspera, dura, aculeata, fœda, ad uelitandum,
offendendumq; alterum, quasi flammam præ se ferre
uideantur. Alludit ad id Cicero in Verrem: Os homi-
nis insignemq; impudentiam cognoscite. & in Philip-
picis: Audisset furentis introitum Dolobellæ, uocem im-
puram, atque os illud infame.

Non est speciosa laus, in ore peccatoris.

CCCCLXXV

Quoties uolueris innuere laudari ab improbo, in tur-
pibus esse habendum rebus, illud ecclesiastici commo-
de usurpato, Non est speciosa laus, in ore peccatoris.

Nempe

Nempe ille alterum commendando ideo dedecori est, quod facile audientibus suspicionem affert, ut uereantur, ne non sint ambo crimine pares.

Ore laudantis probatur homo. CCCCLXXVI

Fuit apud Hebræos olim adagiū, Ore laudātis probatur homo, Quod à Solomone usurpatur, significatq; uerā hominis laudem constare fama, quæ proficiscatur ab opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, earumq; uirtutū omniū, quæ pertinent ad mansuetudinem morū. Sanè illos ut Cic. in offic. docet, in quibus eas uirtutes esse remur, à natura ipsa diligere cogimur. Ac ita homo ore talis laudatoris magnopere probatur, unde adagiū ortum, quod superius contra maxime est, in illo enim laudator uituperat, in hoc ornat.

Obstruere os. CCCCLXXVII

Obstruere os, hoc est, occludere, apud prophetam psal. lxij. est efficere, ut re ipsa quis mendacij conuictus præ pudore obmutescat, dicentem: Obstructū est os loquentium iniqua. Et apud apostolū, ad Romanos, teste Origene, est reddere quempiam obnoxiiū culpæ, cum ab officio discesserit, atq; ita confundere. Scimus enim, inquit, quoniam quæcunq; lex loquitur ijs, qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obturetur. Atq; in huiusmodi sensus isti loquendi modi ualde hercle prouerbialiter habentur. Cæterū apud uulgus, longe prouerbialius est obturare os, pro largitionibus quempiā corrumpere, ut taceat, ut ne offendat. Sic Demosthenes olim pecunia

corruptus in Milesios dicere noluit, rem planã fecimus
in parœmia Argentanginã pati. Sic apud inferos, Cer
berus auertitur, ut ne lædat Aeneam, canente poëta:

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro,
Cui uates horrere uidens iam colla colubris,
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit, ille fame rapida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atq; immania terga resoluit
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum, custode sepulto,
Euaditq; celer ripam irremeabilis undæ.

Recedant uetera de ore. CCCCLXXVIII

Vsus iam tenet, ut cum uolumus prouerbialiter signi
ficare, esse obliuiscendum iniurias, uel quippiam t u
seminarium simultatum missum faciendum, protinus
illud ex Annæ hymno referamus: Recedant uetera, de
ore uestro. Potest nihilo inconcinnius accommodari,
cum innuimus nos oportere alterius uitæ, & eius qui
dem melioris modum ordiri. In hanc sententiam Anna
ipsa fata est.

Os iusti meditabitur sapientiam.

CCCCLXXIX

Os iusti meditabitur sapientiam. Translatio à mente
ad linguã traducta, in qua prouerbiũ subesse uidetur,
cuius sensus est, hominem bonum & sapientem debe
re grauiter, prudenterq; loqui.

Ponere

Ponere ori custodiam, uel facere frenos.

CCCCLXXX

Huic germana est illa metaphora, Ponere ori custodiam, uel facere frenos. Superius est carmen prophetae, posterius in ecclesiastico, & utrunque in omnium ore, ut prouerbialia passim resonant, in eam sententiam, ut quis quasi nequeat incōsiderate quicquā loqui, si custodiam ori ponat, hoc est, attendat, priusquam uerbum proferat, & linguam compescat, secundum uulgatum uersiculum: Virtutem primā esse puta, compescere linguam. Quod haud difficiliter facies, si frenos ori imposueris. Ab equis sumpta metaphora, qui eo modo coëraentur. Ad id alludit Micheas propheta inquitens: Ab ea quae dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. &c. ut in loquendo cautio sit.

Ponere digitum super os. CCCCCXXXI

Olim mos fuit, ut qui iuberent silentium fieri, digitum ori admouerent. Id signum reticentiae ita mansit, ut in prouerbium abiuerit. Refertur in iudiciorū libro, ubi cap. xvij. milites idola rapientes sacerdoti reclamanti inquitunt, Tace, & pone digitū tuum super os tuum, ueniq; nobiscum.

Os lubricum operatur ruinam.

CCCCLXXXII

Os lubricum operatur ruinam. In negligenter & temere loquentē, qui sibi suis uerbis futiliter factis, exitio damnōue est, adagium recte haret. Vsurpatur à Solo

410 POLYDORI VERGILII
mone, quod nobis documento est, ut ne stolide uocem
emittamus, quæ mox per iugulum sit reuersura.

Os bilingue, os infrene. CCCCLXXXIII

Os bilingue. Apud Hebræos prouerbio inoleuit iste
loquendi modus, de homine longe fallacissimo, quæ So-
lomon usurpat. Os infrene Plato in legibus refert, qui
cum diuinus appellatus sit, non utiq; immerito eius tam
elegans dictum in numerum diuinorū adagiorum re-
cipiendum duximus. Itaque os infrene illi esse dicitur,
qui maledicus est, & lingua pestilenti, ac petulanti,
nemini homini detrahendo parcit. Id hodie quoq; uul-
gò tritissimum, aiunt enim ad hunc modum, Ille lin-
guam habet effrenatam. Quod more indomiti equi,
cohiberi non possit.

Vno ore. CCCCLXXXIII

Vno ore. Ad significandum summū consensum, hoc
schema in usu frequenti est. Paulus apostolus ad Rom.
Deus autē patientiæ, & solatiij, det uobis idem mutuo
inter uos sentire, secundum Iesum Christum, ut unani-
miter, uno ore glorificetis deum. Et Cic. in amicitia:
Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius utili-
tate omnes uno ore, consentiunt. Et in Paralip. lib. ij.
En uerba omnium prophetarum uno ore, bona regi
annunciant.

Ore gladij cadere. CCCCLXXXV

Ore gladij cadere. Figura prouerbialis in eos, q̄ ferro
pereunt, in sacris literis passim obuia. Moses in Exod.

Fugauit

Fugauit Iosue Amalech, & populū eius, in ore gladij.
Et Lucas: Et cadent ore gladij.

Opus non est diei unius. CCCCLXXXVI
Olim cum innuebāt aliquid factū difficile esse, prouer-
bialiter dicebant, Opus non est diei unius, uel duorū.
Nanq; magnū opus exiguo tempore absolui nō potest.

Opus suum probet unusquisque.

CCCCLXXXVII

Paulus apostolus ad Galat. scribens ait: Opus autē
suū probet unusquisq; & c. Hanc nobilem apostoli sen-
tentiam iam olim uulgus in prouerbij consuetudinē tra-
xit, cum uellet innuere neminē debere factū suum impu-
gnare. Sed longiuscule adhuc trahitur, & pro eo cir-
cunfertur, quod est rem debere delectare autorē, ita qui
scribunt, in uoluptate absoluti operis maxime acq̄-
scunt. Per hoc autē nos monemur curare, ut nullum fa-
ctum nostrū sit uitij inquinatū, sed utile, & honestum,
quod meritō citra omnē infamię notam, probare possi-
mus. At apostolus id agit, ut si qua animi aut corporis
dote alios antecedas, nō ea de causa, eos contemptui ha-
beas, sed potius tecū tacite gloriere, quod talis sis, atq;
sic opus tuū probabis, illudq; deo acceptū referes.

Maledictus, qui facit opus domini fraudolenter.

CCCCLXXXVIII

Maledictus, hoc est, improbus, qui facit opus domini
fraudolenter. Scitum Hieremię prophetę, quod pro-
uerbium olet, in eos, qui simulatione religionis, facile

quoslibet decipiunt, nulla porro hodie uia est, quæ magis ad committendam fraudem pateat, quam ficta religionis species. Hanc personam qua dolus cum primis tegitur, induunt malitiosissimi, perfidissimi, improbißimi quique, cum ad fraudem nituntur. Etenim bene multi inueniuntur, qui iccirco maxime omnium rebus diuinis student, ut maxime eo pacto suis commodis seruiant, rapinas faciant, atque inde gloriam acquirant, perinde quasi id officij religionis causa præstent. Isti igitur teste propheta, apud deum damnati, & aliquando apud homines cogniti, male merito audiunt, quo sic astutia admodum perniciofa dignum habeat præmium.

Operibus credite. CCCCLXXXIX

Operibus credite. Quantum inter falsum & uerum interest, tantum inter factum, & dictum distat, ut enim hoc plerumque fictum, sicut in proximo adagio patet, ita illud ab omni simulatione uacuum esse solet, nempe homo probus semper probe agit, contra improbus nihil recte facit. Igitur Christus uolens certum suæ diuinitatis iudicium facere Iudeis, ut se ab alijs facile internoscant, apud Ioan. ait: Si mihi non uultis credere, operibus credite. Illud hodie apud uulgus, in celebri prouerbio est, cum uolunt innuere secundum factum suum, unumquemque aut bonum, aut malum, existimandum esse.

Alter alterius onera portate. CCCCXC

Alter alterius onera portate. Metaphora à iumentis sumpta, quod muliones soleant onera debilibus iumentis

mentis adempta, fortioribus imponere, qua utitur apostolus, & in prouerbum iam quondam abiit. Significat autē debere nos uicissim iuuare. At ex altera parte, Pauli præscriptum admonet, non licere sui cōmodi causa, nocere alteri. Cicero in offic. hoc charitatis officium præclare explanat inquiens. Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incōmodo, suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cetera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis, nam principio tollit conuictum humanum, & societatem. Hæc Cicero. Ab hoc illud est,

Vnusquisq; onus suū portabit. CCCCXCI

Vnusquisque onus suum portabit. Non dissimilis est figura, quam Paulus usurpat, ad ostendendum futuris esse, ut tandem aliquando cum extremum exercebitur iudicium, unusquisq; desperata omnis auxiliij spe, commissorum pœnam luat. Et in hunc sensum instar adagij à uulgo metaphora accipitur. Sed uenustior eius usus est, cū significatur auctori facinoris pessimi facinus modis omnibus fraudi futurum, ita ut alteri non possit id culpæ assignare. Vel simpliciter quis dicetur onus suū portare, cū coactus fuerit suscepto munere fungi, more iumentorum suas sarcinas ferentium.

Paries inclinatus. CCCCXCII

Paries inclinatus. Carmen prophetæ prouerbiale, in eum, qui affectu ætate, moribundus est. Schema à

pariete deductum, qui ubi inclinari cœperit, futurum est, ut iam iam ruat. Ouidius de trist. eo utitur: Cum cœpit quassata domus subsidere, partes In proclinas tas omne recumbit onus.

Ornare uas fictile argento. CCCCXCIII

Vetus parcemia, qua Solomon utitur. Valet ad inuendum sumptus inaniter, indecenterq; factos, nempe fracto uase, omnis ornatus perinde frustra est, ac si rusticus preciosam induat uestē, quæ ipsum maxime deceat. In hanc posteriorem sententiam adagionis usus tam frequentissimus est, quàm longe lepidissimus.

Calicem domini bibere. CCCCXCIII

Calicem domini bibere apud sacrarū rerum scriptores, idem est, ac per uoluntariū cruciatum, subire mortem. Christus apud Matth. eū figura utitur, cum filios Zebedei interrogat, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Et ante eum, in psal. cxv. Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Et quid sit calix iste, planū faciens subdit: Preciosa in conspectu domini, mors sanctorū eius. Hunc profectò calicem degustare illi nolunt, de quibus illud dicitur,

Dicunt, & non faciunt. CCCCXCIV

Istud Christi testimoniū in scribas & phariseos dictum apposite applicabitur, aduersus nonnullos ex nostris concionatoribus, qui nō modò plura dicunt, quàm faciunt, sed eius sunt impudentiæ, ut maxime omnium

illa

illa uitia reprehendant, à quibus minime omnium sunt uacui, quod deforme magis est, quàm ipsum propè uitium. Equidem ille uitiosior meritò haberi potest, qui quod uerbis castigat in alijs, à se non remouet, quãdo id planè docet, iam scelus in eo radices egisse altas. Hinc in prouerbiũ abijt uerbũ Christi præclarũ, quo unusquisq; admonetur, ut prius omnes sui animi laves repellat, quàm incipiat alios castigare, monere, docere.

Amare primos accubitos, in cœnis.

CCCCXCVI

Amant primos accubitos in cœnis. Eiusdem Christi prouerbiũ alis castigatio, qua ambitionis arguit phariseos, qui autoritate atque dignitate cunctis antecellere contendeant, quando in cœnis uolebant in primo discubere loco. Quadrabit in ambitiosos homines, quorũ conditio teste M. Tull. miserrima est, cum in continuo leuitatis istiusmodi certamine eos esse, necesse sit.

Facere mala, ut ueniant bona.

CCCCXCVII

Cum iustitia dei eluceat, ex fontium animaduersione, fuere quondam, qui prædicarint esse facienda mala, ut uenirent bona. Hinc Paulus qui ob nulla benefacta ad apostolatũ uocatus est, ad Rom. scribens ait: Quod si iniustitia nostra dei iustitiam constituit, quid dicemus? Et subdit: Ac non quẽadmodũ de nobis male loquũtur, & sicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut ueniant bona, & reliqua. Hæc Paulina sententia in proa

uerbiū uersa est, in eos, qui alienæ utilitatis specie peccant, quod faciendum non est, cum autore Cicerone libro offic. iij. eiusmodi utilitatis species præ honestate, contemnenda sit. Vnde diuus Augustinus prouerbiū uertit, inquit: Non sunt facienda mala, ut ueniant bona. Si multorum mentibus posterior sententia inhereret, non utiq; ab alijs tam confidenter eriperent, quod alijs darent, uti faciunt, qui cum per diu rapinas undecunq; fecerint, postremo cuiuspiam diuo ædem aliquam ponunt, ita arbitrantes se omne expiassè crimen. Sed illud attendant,

Offerre domino ignem alienum.

CCCCXCVIII

Quoties uolumus innuere quempiam largiri de alieno, & inde nihil cōmodi consecuturum, recte illud Leuitici pronuntiare possumus, Offerre domino ignem alienū. Id fecere Nadab & Abiu filij Aaron, qui cum putauerint satis se deo per eum modum fecisse, tantum tamen absuit, ut eorum munus admitteretur, ut etiam ilico diuino sint igne consumpti. Si deus ea uteretur seueritate in nos hodie, quot pro huiusmodi donis furtiuis, tali quotidie deuorarentur incendio? Nota est historia in Numeris, cap. iij.

Non contuntur Iudæi Samaritanis.

CCCCXCIX

Lege naturæ, omnes homines inter se, amare ob eam causam debent, quod homines non bestię sint. Hoc natura

turæ

turæ fœdus iam inde ab initio uiolare cœperunt, qui
 dixere aliam rationem esse ciuium, aliam reliquorum,
 & ita externorum rationem esse habendam negantes
 diremerunt cōmunem humani generis societatem, ita
 ut postmodum naturale quodammodo odium inter gen-
 tem, & gentem, inter familias, & familias, innatū sit.
 Hinc igitur Iudæi & Samaritani non conueniebant.
 Quocirca cum Christus poposcisset à muliere Sama-
 ritana, sicut refert Ioannes, ut sibi daret bibere, illa mi-
 rata respondit, Quomodo tu cum Iudæus sis, bibere à
 me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim co-
 utuntur, hoc est, commercium habent uel uersantur, ut
 Latine loquamur, Iudæi, cū Samaritanis. Hoc Samari-
 tanæ responsum passim hodie prouerbio iactatur, cum
 alij odij perpetui causa, aliorum aditum, sermonemq;
 defugiunt. Ea quidem ratione, siue atq; adeo stultitia,
 Itali à Gallis, Galli ab Anglis, Angli à Scotis, ab Vr-
 finis, ut ad familias, & factiones ueniamus, Columnen-
 ses decedunt, inimicitiasq; inter se æternas gerunt, ut nō
 ab re, prouerbium in usu sit quam frequentissimo.

Sit tantum pax, in diebus nostris. D

Quoties innuere uolumus nobis tantummodo bene
 precandum, ac nō laborandū esse, ut nepotum pariter
 atq; nostræ saluti anxie prospiciamus, illud Ezechie
 regis Iudæ optatum prouerbialiter, & cōmode usura-
 rare possumus, Sit tantū pax in diebus nostris, Quod
 in eiusmodi sensum etiam hodie omnibus in ore est. Ita

ille cum doctus esset ab Esaia de futura filiorū calamitate, orauit, ut sibi liceret uitā quietē degere & finire. Atq; sapientissimus rex per hunc modū, ostendit unum quenq; debere suæ tantū inuigilare causæ, ac de rebus futuris nō laborare, quādo hominis nō est illis moderari.

Coquere hœdum in lacte matris. DI

Coquere hœdum in lacte matris, ille prouerbio dicitur, qui crudelitatem crudelitati addiderit, utputa, si filium ante ora parentū, morte maclarit, ut sæpe fecere tyranni. Quare Moses ut in Deut. est, id etiā in brutis animalibus fieri prohibuit, nam inhumanū uidetur ab uberibus capræ hœdum ad cædem rapere, & mox in lacte eiusdem coquere. Modus est magis loquēdi, quā quod usus ita coquendi carnes, apud ueteres fuerit.

Aioth ambidexter. DII

Audio hominem manu promptū, ac ad quiduis agendum aptū, habilem, atq; dexteritate quadam ualentē, uulgò appellari Aioth ambidextrū. Is quēadmodū in iudiciorū lib. est, fuit Hebræorū dux à deo constitutus, qui Moabitas uicit, liberauitq; populū ab eorū seruitute, & quia perinde leua manu, ut dextera utebatur, ambidexter est cognominatus. Ita Hiero. cōtra Iouin. eum uocitat, & per hanc scitā allusionē, id cognominis in prouerbij consuetudinē iam pridem uenit. Potest & prouerbiali scōmate quis ambidexter appellari, qui furax est, quod noscat utraq; manu, egregie rapere. Atq; in hunc sensum usus est longe frequentior, festiniorsq;.

Sugere

Sugere mel de petra, & oleum de saxo. DIII

Sugere mel de petra, & oleū de saxo durissimo. *Hyperbole prouerbialis ex cantico Mosis desumpta, per quam ille docuit populū de ubertate terræ à deo promissæ, nunc autē in prouerbiū recepta usui passim est, cum significatur locum quempiā affatim quiduis rerū suppeditare, porrò haud dubitanter ille locus felix est, ubi saxa mel & oleū sudant. Verū uenustius dicitur de homine industrio, qui suo labore, eo loci norit lucrū facere, quo alij antea nihil tulissent cōmodi. Illud faciunt optimi agricolæ, qui saxosos montes fructus ferre cogunt, quod cernere licet apud Italos, ubi passim oliucta uinetaq; in montibus altis, magno cū labore, tum arte agriculturalū consita, crescunt. Placet longiuscule figurā trahere, ut & tēpore exclusi & labore fessi receptui, uti aiunt, canamus, qui uenturū tempus speramus, cum erunt, erunt autē dubio procul cōplures, qui institutū nostrum nō aspernabuntur. Itaq; de petra diuinarū litterarū unam & eo amplius, impræsentia sacrorū adagiorū centuriā exuximus, eamq; ad priorem æditionē adiungendā curauimus. Atq; tali studio sacros quadragessimæ dies dedi, simulq; rursus isto scribendi genere illis præiui, quos ut puto, aliquādo iuuabit, reliquas quas nos causa breuitatis omisimus, colligere paræcias.*

Nihil habentes, & omnia possidentes. DIIII

Est apud Platonem prouerbiū, *Quæ pulchra sunt, bis terq; repetenda. Hoc, credo, admonitus meus Ioan-*

nes Batmanſonus Cartuſianus, homo in honeſtate na-
 tus, ac ad frugalitatem pariter educatus, ut ad religio-
 nem accōmodatus, mecum nuper multum egit, ut ſcita
 omnia quæ ex ſacris literis, paucis antè menſibus col-
 legeramus, explanata in numerum diuinorū adagio-
 rum referrem, quia quædā mihi minus arridentia, quæ
 ei ualde probabantur, de ea claſſe exemeram. Et aſſe-
 ueratione aſſeuerabat illa ipſa fore uulgo uoluptati, ſi
 perinde à me repeterentur, ac ab eo ſunt uſurpata. Ita
 que de amici conſilio, me ad ea paucula uerba quæ re-
 ſtant, explicanda non inuitus dabo. Eſt itaque in ore
 uulgi illa nobilis apoſtoli Pauli ad Corinth. ſententia,
 Vt nihil habentes, & tamen omnia poſſidentes, cum
 uult ſignificare inter aliquos eſſe rerum uitæq; cōmu-
 nitatem. Ita id cōmune omnium uerbū fuit apoſtolorū,
 atq; aliorum Chriſtianorū, qui rei publicæ noſtræ fun-
 damentum iecerunt. Teſtis Lucas in actis, ſic ſcribens:
 Omnes autem qui credebant, erant coniuñcti, & habe-
 bant omnia cōmunia. Idem firmamentum diuinus ille
 Plato ſuæ ciuitatis poſuit, uoluitq; ea uerba ita efferri:
 Meum, & non meum, ac ut adagium ciuium aures cir-
 cunſonare. Quare apud eum, Socrates in v. de repub.
 libro, cum Glauco de ipſa re, ita loquitur: Nōne uo-
 luptatis dolorisq; cōmunio coniungit, quando ciues om-
 nines maxime ex earundem rerū accēſſu, uel deceſſu,
 pariter gaudent, ac dolent? Glaucus. Et maxime qui-
 dem. Socrates. Horum uero diuerſitas eam diſſoluit,
 quando

quando eisdem ciuitatis & eorum qui in ciuitate sunt, casibus alij uehementer dolent, alij gestiunt. Glaucus. Quid ni? Socrates. Ex hoc autem tale quid prouenit, quando non simul in ciuitate hæc uerba uulgantur, Meum, & non meum, ac de alieno, eodem modo. Glaucus. Valde. Socrates. In quacunq; igitur ciuitate complurimi hoc dicunt, id est, Meum, & non meum, ea optime gubernatur. Glaucus. Prorsus. Atq; Plato suam ciuitatem eo instituit pacto, quod homo primus doctrina, sapientia, cõsilio, remp. necessariò curandam ante omnia, censeret, qui in ix. de legibus affirmat ciuitates publica re coniungi, priuata uero facile dissipari. Et T. Lilius idem sentit, inquiens: Res priuatae semper offecere publicis consilijs. Sed illud magis in prouerbij consuetudinẽ uenit, ut cum inter aliquos, cõmodi causa oriatur repente discordia, quis dicat id certaminis, id altercationis, id conuicij fieri, ob meum, & tuũ. Quippe nihil natura priuatũ esse constat, sed istuc factũ, quemadmodum Cicero in officijs docet, aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt, aut uictoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, aut pactione, cõditione, sorte. Ex quo, quæ natura olim cõmunia fuere, postea quisque sua esse cupierunt, pro illisq; semper conflictati sunt. Vnde Seneca: Quietissime, inquit, uiuerẽt homines, si duo uerba è medio tollerentur, Meum & tuum. Tales profectò habuit parentes discordia, quam antiquitas propter potentiam, deam fecit, eamq; Bel-

Ionam appellatam existimant, quod belli genitrix sola discordia sit. Hæc dijs atque hominibus infesta, fertur olim per Mercurium misisse pomum, in quo scriptum erat, Pulchriori detur, ad Iunonem, Palladem, & Venerem, atq; per id magnum inter ipsas deas, flagrasse desiderium potiendi muneris, fuisseq; certamen. Fabulam Lucianus & Ovidius referunt. Hæc eadem omnis æque humani iuris ut diuini hostis, cuncta quæ quondam multo maxima fuisse accepimus, regna debilitauit, euerit, deleuit. Sed uetera missa faciamus, & quæ præter oculos fiunt, in ijs sumus. Ista potens dea abhinc triginta annos, tantum odij in Christianũ orbem struxit, ut ille Gallorum, Hispanorũ, Germanorũ armis penè uictus cum nequeat, præ deum hominumq; fidem, ullo stare pacis compositæ pacto, uideatur in dies magis in offensionem dei irruere, ac sibi malum ut Cæcias ad se nubes trahit, sicut in prouerbio est, parere. Atqui dea prophanis non contenta ruinis, uelut omnium inimica religionum, ad turbandas res sacras multo fortius animum induxit suum, ac primum omnium sacerdotalem ordinẽ saepe diuisit, sed illo sese rursus coagmentante, ad ministros concitandos aggressa, breui tempore effecit, ut ex sacerdotum collegio, teste diuo Hieronymo in epist. ad Euagriũ, extirpandi schismatis gratia, unus sit optatus, qui alijs præesset, qui episcopus est dictus, eiq; honesti uictus causa, agri assignati, atq; mox alij præpositi dati, ut ne cuncti rite dicere possent, Nihil habentes.

habentes, & omnia possidentes, sed potius, Meum & tuum. Cæterum tu fortasse negabis episcopos ab initio factos esse, ob discordiam euellendam, cum satis constet Iacobum Hierosolymæ, Petrum Antiochiæ, ac alios alibi quamplurimos seruandi potius sacerdotij, quàm ullæ tollendæ simultatis causa, quæ nulla tum inter illos longe sanctissimos collegas orta erat, creatos fuisse episcopos, id quod & nos fatemur, & Hieronymus nõ it inficias, qui ad Euagrium, de posterioribus loquitur episcopis, quando iam ambitio per hominum animos peruadere cœperat, nam illorum superiorum ibidem testatur modestiam, concordiam, æquabilitatem, cum affirmet episcopos olim uocatos fuisse presbyteros, ut non imperio, quod permulti etiã nunc nimium sibi assumunt, sed maiore secreti officij cura, episcopi præpositi uiderentur. Inde ad monachos dea uolatica se contulit, quod audierit id hominũ genus cum primis illud iactare, Nihil habentes, & omnia possidentes. Hos facile dicto audientes cum ambitionis tum cupiditatis ueneno ita imbuit, ut statim post sibi præfectos optarint, quos abbates siue priores appellant, qui ut hospitalissimi magnifice & ornate quotidie iure suo conuiuarentur, at ubi gentium præfectis ipsis per leges, id facere minus liceret, tum uniuersi rei familiari augendæ summam impenderent operã curamq;. Quod sanè multo secus est, quàm hoc loco iubet apostolus, qui de humanarũ rerum contemptu, diuinarumq; usu agit, ille enim

qui neglectis diuitijs, in cogitatione cœlestis uitæ acquiescit, uidetur nihil habere cum re uera omnia possideat, id est, sit particeps gratiæ dei, eamq; alijs docendo impartendam curet, id quod in apostolis accidit, quibus tum copia rerum summa fuit, cum possessiones abiudicarint, atque abiecerint.

Cupiditas omnium malorum radix. DV

Hoc apostoli ad Timotheũ oraculũ longe uerissimũ esse Cicero in primo de finibus honorũ & malorum, docet, inquit: Cupiditates enim sunt insatiabiles, quæ nõ modò singulos homines, sed uniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant sæpe rempub. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. Ergo apostoli uerbum toties uelut tritum adagium in ore hominũ uersari audies, quoties illi quempiam notarint ex cupiditate peccare, peccare autem dicitur, cum præ se sua utilitate, honestum parui aestimat. Quippe quod Aristoteli placet, id summum censeatur bonũ, quod utile est, quæ tamen ita coniuncta sint, ut quicquid honestum, id utile. Igitur si cupiditas faciendæ pecuniæ, de qua hic agit Paulus, secernat utilitatẽ ab honestate, multa dabit mala, quando hinc cædes, hinc furta, hinc rapinæ, hinc falsa testimonia, ac id genus damna, quæ alter alteri infert. Sed grauiora sibi mala inurunt, qui cupiditate eiusmodi tenentur, quod se scelere contaminent, quod miseram uitam uiuant, quod postremo male pereant. Ergo tanquam pestem talem cupiditatem

eupiditatē & pecuniæ studium tot malorū causam tibi
omni tempore fugiendum constituas.

Nihil intulimus in mundum, nec efferre quicquam
possimus. DVI

Ecce, cur minus debeamus ardere cupiditate male
comparandi nobis opes, cum breui tempore illis uti,
frui possimus, nascimur enim nudi, ac rerum omnium
egentes, & postquam non paruo negotio parauimus,
quæ ad uitam honeste degendam, necessaria sunt, ecce
tibi, in medio sepe curriculo, mors nobis accidit, uel
licet id tardius fiat, tamen cum decedendum sit, nudi
propemodum hinc discedimus, nam terra humamur
uix linteolo tecti. Atq; sic Paulina sententia nō iniuria
ut ualde prouerbialis apte in eos hærebit, qui neq; re-
bus comparandis ullum modum ponere, neque partis
suo tempore uti sciuerint. Quod in auaros maxime ca-
dit, qui perinde quasi aut nunquam morituri, aut bona
sua secū aliò asportaturi, sese omni uitæ cōmodo inte-
rim stultissime defraudant, cum postremo eis nudis, ut
diximus, uelint, nolint, hinc, quemadmodū uerisimile
est, nisi prius poenituerit, ad inferos migrandum sit.
Propterea ibidem ita admonet apostolus, Habētes ali-
menta, & quibus tegamur, his contenti erimus, cum re-
uera si sapimus, nihil sit, quod aliud curemus.

Omnes diligunt munera. DVII

Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.
Esaiæ prophetæ hyperbole prouerbialis, de ijs, qui

facile corrumpuntur, de quibus diuus Hieronymus hunc differens locum scribit: In catalogo uitiosorum numerantur etiam illi, qui diligunt munera. Non dixit, Qui accipiunt, hoc enim sæpe necessitate fit, sed qui non putant amicos, nisi à quibus dona perceperint, nec os considerant amicorū, sed manus, & eos sanctos iudicant, quorū exhauriūt marsupium. Hieronymus haftenus. Quid, quod id uitii naturale uidetur, ut propheta ait, cum ferè cunctis mortalibus innatum sit? nam, quem admodū Cicero in officialibus libris tradit, omnes expetimus utilitatē, ad eamq; rapimur, nec facere aliter ullo modo possumus. Ex quo uidere licet, nihil esse tam sanctū apud mortales, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Propterea sapienter Plato in iij. & vi. de repub. eos ciuitatis custodes datos uoluit, qui quàm synceri, quàmque incorrupti essent, ut ne in ea illud carmen caneretur: Munera crede mihi, placant hominesq; deosq;.

Principes tui inobedientes, socij furum. D VIII

Iustitiæ, teste Cicerone, primum munus est, ut ne cui quis noceat. Hanc fures in primis uiolant, qui aliena rapiunt, & ut suis utuntur. Custodes autē in ciuitate conseruandæ iustitiæ principes, ut Plato ait, esse debent, qui si officij repagula perfrigerint, quasi omnium bonam suam prædam ducentes, meritò furum socij dici poterūt. In eiusmodi igitur principes uulgò iactatur illud eiusdem prophetae, Principes inobedientes, socij furum,

Cum

Cum illi uere inobedientes, hoc est iuris & legū negligentes uel rapinas faciunt, uel facientes non puniunt.

Deponere potentes de sede. DIX

Qui nō dubitat spoliare aliena, ut supra ostendimus, quamuis sit potens, interdum tamen ipse non immerito suo, bonis spoliatur, omniq; deijcitur honore, id quod diuinæ potentie est, nō item humanæ. Quare in adagij consuetudinem uenit, Deponere potentes de sede, cum significatur casus cuiuspiam potentis uiri, cui multæ opes, non exiguæ amicorum copie fuerint, quamobrem appareat id præter hominū opinionem, ex iustitia diuina esse factum. Nemo igitur tam firmus est, quin per hæc prouerbialiter dicta, debeat pertimescere, ne non aliquando cadat. Fuit deiparæ uirginis oraculū in Iudæos, ut in eius hymno est, quo prædixit fore, ut illi cū ob generis antiquitatem, tum ob legum peritiam, ac cærimoniarū obseruationem, sibi nimium sumentes tandem aliquando omnium gentium deiectissimi essent.

Deus superbis resistit. DX

Superiori simile est istud beati Iacobi uel potius Petri, celebre scitum, ut enim deus solus potentes male agentes ulciscitur, ita eiusdem est, eorū superbiam cohibere, impugnareq;. Quapropter uulgò ipsum deum superborum hominū ultorem prædicant, quod ij sint, qui minime omnium debitū diuinæ maiestati honorem habeant, illum ipsum propemodum sibi insolenter assumentes. Quocirca prouerbij loco increbuit, deum

resistere superbis, cum eos ut iam publice desperatos modis omnibus pœnas duros innuimus. Cæterũ ista uerba, Deus superbis resistit, haud in omnibus græcis codicibus scripta sunt, propterea ex diui Petri epistola prima, capite quinto, desumptum dixerim.

Habere thesauros in uasis fictilibus. D XI

Præ anima, qua uiuimus, recte corpus testaceum uas existimari potest, cuius singula membra, ut Plato in Timæo præclare docet, iccirco deus ad animæ singula officia accommodauit. Hinc illa diui Pauli ad Corinth. allegoria adagij nomine, uulgò iactata in eos, qui à corporis obsequio, indulgentiaq; nõ discedentes, nihil ingenij uim attendunt, quæ, uti Cicero de legibus dicit, sicut simulacrũ aliquod dei in nobis est dedicata, per quam, ipse pariter dei, ac rerum cœlestium notitiam habemus, quam propterea uelut rem multo preciosissimam apostolus thesaurũ uocat, at reliqua quæ corporis sunt, imò ipsa corpora fictilia uasa esse ducit. Quamquam ille hoc loco solum agit, ut eam intelligentiã deo duntaxat acceptam referat, quando per nos eiusmodi rerũ scientes esse nequimus. Quadrabit allegoria cum uolumus ostendere humanũ corpus ualde imbecillum non posse diu sustentari, contrà animam immortalem, eiusq; curam tantummodo suscipiendam, & id præsertim, quia illa est aliquando cum deo, actæ uite rationem habitura.

Fortitudo,

Fortitudo, ut fauilla stupæ.

DXII

Si aliquando uoluerimus condemnare quempiam fortitudinis, aut innuere præpotentia aduersariorum, esse uiribus minus firmum, tempestiue citabimus illam pro uerbalesem Esaiæ comparationem, Fortitudo tua, ut fauilla stupæ. Sanè stupæ quæ est linum uile, facile ardet, atq; momento consumitur. Ad excidium Iudæorum futurum facta est comparatio.

Percussisti eos, & non doluerunt. DXIII

Ad significandum incorrigibile hominis ingenium, sciens ter faciet illud Hieremiæ prophetæ, Percussisti eos, & non doluerunt. Quod in eosdem Iudæos ille protulit, qui multis affecti calamitatibus, in errore permanserunt, ut qui non recte sentirent. Porro si homo male acceptus uerbis, uerberibusq; affectus, si equus calcariis pressus nihil mouetur, iam apparet utrunq; omnes esse doctrinæ minus capaces.

Peruenit gladius usq; ad animam. DXIIII

Contra hoc, illud pugnat eiusdem prophetæ, Peruenit gladius usque ad animam. Cum innuitur aliquem accepta plaga, dirumpi dolore, agnoscere delicta, poenitere factorum. Sumpta metaphora à gladio, quo letale infertur uulnus, quod fit, cum in cor penetrat, ubi animæ sedes est, cor enim ex omnibus uisceribus, solum statim ut læditur, mortem affert. At propheta per hunc modum, ostendit populum necesse habere accipere pacem, & repromissionem, quæ non sequentur, nisi gladius

præcesserit, qui defecet, ac purget animæ uitia.

Arguet te malitia tua.

DXV

Arguet te malitia tua. Eiusdem Hieremiæ oraculū, cuius prouerbialis usus est in eum, qui suo merito plectitur, qui suo ita periculo edoctus addiscit recte agere. Sed propheta per hoc, cum primis docet plus eum pœnitere, qui plus peccauerit, cum cœperit resipiscere, & errata agnoscere.

Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum,

inter te, & ipsum solum.

DXVI

Vide, quid sibi postulet amicitia, quanquam enim difficile est, quin amici simul agendo, interdum imprudentes ius amicitiae uiolent, attamen tanta uis amoris est, in quo omnis amicitia consistit, ut amicus non statim irascatur, sed non parum multa æqui bonique faciat, nonnulla dissimulet, & cum iniuria multiplicatur, tū remedij adhibendi causa, primo quoque die ad amicum adeat, coram modice exostulet, coarguat, reprehendat, atque castiget, quo ab officio non discedat, & si quid culpæ ille in se susceperit, protinus emendat. Hoc igitur mutuum inter amicos officium esse debet, id quod Christus admonet, ut charitas tanquam gubernaculum in summo irarum fluctu nos regat, qui apud Matthæū inquit: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, inter te, & ipsum solum. Quod hodie omnium sermone uulgatum, in tritum cœsit prouerbium, in eum, qui fractis puncto temporis beneuolentia

tiæ

tiæ uinculis, ob minimã iniuriæ notam, ab amicitia stolidè recedit, in obliuionem charitatis uenit, perinde nihil tanto beneuolentiæ fœderi quasi concedendum sit. Quid, quod si ita facias, nequaquam dominicum attendis præceptum, per quod iuberis fratrem mone-
 re, illi parcere, ut cum denique à culpa uacuum facias, sic, ut non habeas, in quo hominem accuses? Illud tam factu facilimum, quàm iussu æquissimum liquidò liquet, etenim ecquid aliud iubemur, quàm quod in nostra est manu, id est, commonere, parcere, iniurias obliuisci? ita ut nobis meritò fraudi esse poterit, si tam pio dicto atque æquo non fuerimus audientes. Veruntamen quàm uereor, ne non permulti sint, qui id facere nolint, qui fortasse multo facilius obtemperarent, si iuberentur castigare fratrem, eique remittere culpam, quoties in deum peccarit, quia, quemadmodum Hieronymus ait, ut ad ulciscendas iniurias nostras maxime omnium ardemus, ita minime mouemur, ad offensionem dei uindicandam. Quotus enim quisque cuius uisus hominum ordinis memoria nostra inuenitur, qui si lex dei uioletur, non facile forsitan conuiueat, non facile taceat, non facile patiat? Contrà si quid de maiestate, de iure, de commodo detrahatur, non magno-
 pere reclamet, non pugnaciter resistat, non fortiter defendat? Sed iam diui Hieronymi sententiam satis planam fecimus.

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus
debitoribus nostris. DXVII

Deus faceret, ut hoc præclarū, quod est in dominica
prece, caput tam in multorum mente continenter hæ-
ret, quàm frequenter prouerbij uice, in ore est, tum
enim dubio procul melius cū humanis ageretur rebus,
quando per hoc, ut ne uindicta sibi similiter damno es-
set, pro se quisque ab alterius iniuria manus abstineret.
Sed quoniã, ut in proximo adagione dictum est, non fa-
cile remittimus, heu quantas acies stragesq; ut ait Ver-
gilius, cieret deus, quidue nobis faceret, si ad nostrum
rogatum responderet, atq; secundum illum, nobiscum
ageret? qui tamen pro benignitate sua, non statim son-
tes plectendos decernit, sed spacium dat sui corrigendi.
Quare diuus Cyprianus hunc explanans locum inquit:
Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis &
iustus dominus, qui nobis peccata remittit. Adiunxit
planè, & addidit legem, certa nos conditione & spon-
sione constringens, ut sic nobis remitti debita postule-
mus, quemadmodum & ipsi debitoribus nostris remit-
timus. Excusatio tibi nulla in die iudicij superest, cum
secundum tuam sententiam iudicaris, & quod feceris,
hoc & ipse patiaris. Hæc Cyprianus. Nos autem pro-
uerbialiter hanc sententiam usurpamus, cum uolumus
quempiã inducere ad parcendum, quando quidem nula
la ratio ad remittendam offensionem efficacior existit,
quàm

quàm quæ docet manere illum poenam talionis, qui alteri non ignouerit.

In ore duorum uel trium testium stet omne
uerbum. DXVIII

In ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Dicitur solitum est, quoties significatur habendam esse fidem testibus, in re acta, & ad agendam, testes adhibendos, qui cum opus erit, testimoniū dicant, fidem faciāt. Ex Deuteronomio desumptum est, & à Christo apud Matthæum, citatur. Hinc colligere licet plures debere esse testes, quia unus facilius fingere, mentiri, ac corrumpi potest, quàm multi. Numerus uero non limitatur, sed pro grauitate causæ, à iudice plures pauciores uel petuntur. Vlpianus: Vbi numerus testium non adijcitur, etiam duo sufficiunt, pluralis enim elocutio duorum numero constituta est.

Nónne ethnici hoc faciunt? DXIX

Vbi plus oneris uni causa personæ, quam sustinet, quàm alteri incumbi innuitur, argumentatione à minori ad maius sumpta, solet illud euangelicum uerbum concinne, ac perapposite inferri, Nónne ethnici hoc faciūt? Ita Christus suos discipulos quàm integros, quàm perfectos uoluit, quo nihil affectionibus tribuerent, id quod facere, haud minimæ uirtutis est. Iubebat itaque Christus, ut diligerent inimicos, rem uidelicet post homines natos, difficilissimam, cum offensio æque omnibus odiosa sit, qui illud ipsum & affatim docuit, & plena

manu præstitit, cum dixit, Pater ignosce illis, de suis aduersarijs loquitur, quod enim faciunt, nesciunt.

Vertere percutienti alterã maxillam. DXX

Si quis te percusserit in dextera maxilla tua, præbe et illi alteram. Confinis superiori ista Christi præceptio est, de eo, qui tanta sit animi constantia, ut a lapam inferenti non modò non resistat, sed maxillam alteram obuertat. In usu frequenti est, cum patientia ac mansuetudo cuiusdam inculcatur. Sumptũ uidetur à Hieremia, qui inquit: Bonũ est homini, cum sederit ab adolescentia sua. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Id contumeliæ tulit ipse Christus dicens apud Ioannem: Si male locutus sum, testimoniũ perhibe de malo, sin bene, cur me cædis? Ac iste unus est, ex perfectionis christianæ gradibus, siquidem nouem esse Chrysostomus hunc differens locũ refert, ita scribens: Primus perfectionis gradus est, nequaquã priorem ad lædendum uenire. Secundus, ut non amplius referat, quàm quod à lædente sustinuit. Tertius, ne læsus faciat ea, quæ passus est, sed quiescat. Quartus, ut etiam præbeat seipsum, ad iniuriã sustinendam. Quintus, ut etiã ad maiora se præbeat, quàm uult ille, qui fecit. Sextus, non odisse, à quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octauus, beneficijs quoq; cum libenter afficere. Nonus, etiam deũ pro aduersario deprecari.

Mutuam date, nihil inde sperantes. DXXI

Christus, ut superius patet, uoluit suos discipulos beneficos

beneficos etiam inimicis esse, nunc ponit modum, ut ne beneficia scenerentur, nam ut uerissime Cicero ait, Hoc do, hoc recipio, non est beneficium. Et inquit apud Lucam: Mutuum date, nihil inde sperantes. Tantum enim abest, ut Christus uelit nos paria recipere, hoc est, ex mutua pecunia, scenus, ut etiam uetet gratiam exigere. Sed cum diuo Ambrosio forte dices: Rarius ergo beneficia conferentur, quia studia liberalitatis sine remuneratione facile torpescunt. Iccirco seruator de premio ibidem agit subiiciens: Et erit merces uestra multa, et eritis filij altissimi, quia ipse benignus est, erga ingratos ac malos. Atque haec sunt officia, quibus debet Christianus ab Ethnico differre. Sed haud scio, si uelimus recte rem expendere, an multi nostrorum inueniantur, qui hac nota alij sunt ab ethnicis, cum bona pars non dicam uulgi, sed praepositorum, uel quibus praepceptum est, Gratis accepistis, gratis date, passim iurisdictione, potestate, et legibus ad questum utatur, adeo unusquisque dissolutus in id quod ex usu suo potius quam e repub. esse cernit, semper incumbit. At praescriptum Christi iampridem in prouerbij consuetudinem receptum nobis obuium est, cum significamus inter nos, grauito esse beneficia conferenda.

Sapientibus et insipientibus debitor sum.

DXXII

Sapientibus et insipientibus, siue eruditis ac rudibus debitor sum. Sententia Pauli ex epistola ad Romanos.

communiter instar adagij, cum quis admonetur officij pluribus præstandi, nanque Stoicis placet, ut Cicero in primo officiorũ refert, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominũ causa, esse generatos, ut ipsi inter se, alij alijs prodesse possint, sic ut pro se quisque debeat cõmunes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendõq; tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominũ inter homines societatem. Ista omnia magni poterant esse ponderis apud apostolũ, sed illud plus ualebat, quod doctor gentium esset, qui æque omnes sapientes quàm stultos officio fungendi causa, se docturũ profiteri deberet, & sapientes ut Ambrosius sentit, uiros doctos, insipientes rudes uocat, qui ab eo pariter Christiano dogmate erudiendi erant.

Alium doces, te ipsum non doces. DXXIII

Alium doces, te ipsum non doces. Dicitur solebat de eo, qui id uitium fugiendum prædicaret, à quo ipse uacuis non esset, atque ita operam luderet, nam qui sibi sumpsit, ut aliorum mores corrigeret, & suos itidem malos non deponeret, quis hunc audiret? Igitur Paulus in eadem epistola ad Romanos ita arguit Iudæos, qui se peritos legis profitebantur, eamq; docebant, sed quæ lex iuberet, ignorabant, id est, Christi mysteriorũ nescientes. Et istiusmodi apostoli dictum haud sanè iniuria, iam inde à principio prouerbij loco, apud uulgum increbuit, quando omni tempore fuerunt, qui in hoc errore

rore perinde uersati sint, ac hodie bene multi eius insanie macula multo notatissimi existant.

Imponere in humeros hominum onera
grauia.

DXXIII

Seruatori nostro Christo ciuitatem dei condituro nihil potius fuit, quàm nullum recusare laborem, nullum quamuis humile munus non suscipere, nullum quærere cōmodum, quippe qui totam Iudæam docendo pedibus obiuit, suis discipulis pedes lauit, opes omnes contempsit. Talis igitur magister iure potuit optimo, liberaq; uoce, pharisæos & scribas insolentiæ, superbiæ, contumaciæ coarguere, qui apud Matthæum, de illis ita locutus est: Colligant onera grauia, difficiliaq; portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito suo nolunt ea mouere. Ista Christi castigatio tam sanctissima, quàm uerissima in ore omnium prouerbiij uice est, in eos, qui turpiter officij admonitione indigēt.

Quapropter ecquid porrò fiet nonnullis ex nostris episcopis, ad quos, ut ait Hieronymus, pharisæorū uitia transferunt, qui populum Christianum quotidie nouis obligant legibus & obseruationibus, quas ad se nihil attinere putant?

Quod uobis dico, omnibus dico. DXXV

Quoties uolueris aliquid recte curatū, & iccirco certis hominibus præcepta agēdi in re aliqua dederis, uel imposueris onus, legem uē reliquis omnibus iuxta obseruandam, apposite usurpare poteris illud euangelicum

uerbum apud Marcum, Quod uobis dico, omnibus dico, Vigilate. Hic uoluit Christus cunctis præceptum, ut uigilarent, quia, ut Plato in vij. de legibus tradit, somnus multus nec corporibus nec animis, neq; rebus gerendis natura conducit. Nemo quidem dum dormit, alicuius precij est, non magis quàm si non uiueret.

Quare ei qui uiuere & sapere cupit maxime, per diu uigilandum est, cum præsertim multa omni ferè momento horæ, supra caput sint, quamobrem nos inertie dare non debeamus.

Pars mea, qua utor.

DXXVI

Pars mea est, qua utor. Sententia Ecclesiasticis admodum prouerbialis, quam ille ita effert: Hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo. Perinde pollet, ac si dicatur, nihil nostrum, extra id, quod ad usum uitæ pertinet. Vnde illud Christi præceptum,

Contenti estote stipendijs uestris. DXXVII

Cum libet quospiã auariusculos prouerbialiter commonefacere, ut nõ æstimatione census, sed uictu et cultu rerum suarũ putent se usq; eo diuites, ut nihil sit, quod amplius quicquam anxie quærant, cõmode ac adagij nomine, adducemus responsum Ioannis Baptistæ apud Lucam, militibus datum: Neminem concutiatis, neque calumniã faciatis, & contenti estote stipendijs uestris. Item & publicanis: Ne quid amplius quàm quod constitutũ est uobis, exigatis. Quod si multi facerent, multo nempe melius res nostræ se haberent, cum illi soleãt

non

non modò oculis, sed etiam auribus cupiditatem concipere auentes, quæ nunquam uiderint, & ob id, alienis rebus manus continenter afferentes, quo ex animi sententia, ubertim farciuntur. Congruet in rapaces. Ita Ioannes modum posuit militibus & publicanis, ne in uestigalibus exigendis, rapinas, & illi militando, prædas facerent, nam ab eiusmodi hominũ genere maleficia potius quàm beneficia proficisci solent.

Non mihi soli laboro. DXXVIII

Qui dicit se in ijs laborare, quæ ex usu multorũ sunt, licebit usurpet illud ex ecclesiastico, Non mihi soli laboro. Istuc facit bonus agricola, qui serit arbores in annos innumerabiles duraturas, ex quibus posteritas fructus quoque capiet.

Aedificant domos, & non habitabunt.

DXXIX

Allegoria prouerbialis ex propheta Sophonia, sensu nõ discrepat à superiore, quæ in eos mire conueniet, quos senio propè confectos, magna delectat inchoare ædificia, quæ mox tantum abest, ut habitent, ut etiam imperfecta relinquunt. Tale quid memoria nostra contigit Iulio Romano Pontifici, is enim tametsi id ætatis erat, ut diu uiuere non posset, magnifica tamen opera posuit, uel ob successorũ oculos, quo ea perficienda citius curarent, nisi reprehensionẽ incurrere uellent.

Tempus præterit, mors appropinquat. DXXX
Ad significandum tempus præteritũ nunquam reditu

rum, & nos tempore senescentes idem curriculum frequēturos, illud ecclesiastici apte subiicietur, Tempus præterit, mors appropinquat. Porro si nobis tempus reuerteretur, haudquaquā illa corporis ac animæ solutio obreperet. Sed dices te nescire, quid sit tempus, quo nos uite cursum metimur. Id nempe, quod Plato in Timæo, solis & lunæ ac cæterorū syderum circuitiones esse luculenter docet.

Quod senescit, prope interitum est. DXXXI
 In senes insanos, qui quo magis senescunt, hoc fermè maxime omnium, diutius uiuere cupiunt, quadrabit illud ex epist. Pauli ad Hebræos: Quod senescit, prope interitum est. Senescit autem corpus, quod uetustate, quod morbo, quod mœrore in dies singulos deflorescit, atq; deniq; interit. Quippe quicquid, ut Socrates apud Platonem, in Phædro præclare probat, ex seipso minus mouetur, immortale non est. Id in corpore accidit humano, quod tantūmodo per animæ continuum motum, excitatur, quare ut minime immortale aliquando dissoluatur, necesse est.

Puluis es, & in puluerem reuerteris.

DXXXII

Huc uel illa pertinet lex uiolati præscripti primo parenti imposta, ut in genescos libro extat, Puluis es, & in puluerem reuerteris, quo ille uite exitus sciens minus efferretur superbia. Corpus ex terra confectum constat, & in terram, id est, puluerem reuertitur, cum ea humatur.

ea humatur. Ceterum hoc prouerbiale schema per oportune interponitur, quoties quis suæ immemor infirmitatis plus nimio fidit corporis uiribus, aut ob formam sibi placet, aut propter opes fit arrogantior, sibiq; multum sumit, quo se demum intelligat esse uiuum ferè umbram, & mortuū puluerem. Ex quo Horatius in iij. carminū ad Torquatū: Puluis & umbra sumus. Intelliget autem homo, quid ipse sit, cum per hæc, certum sciuerit se habere societatem carnis, quæ omnibus modis aliquando casura est.

Crescite, & multiplicamini. DXXXIII

Crescite, & multiplicamini. Præceptum dei est per Noë, mortalibus datum, quo post diluuium, orbem colonis uacuum continuo deinde fœtu opplendum curarent. Sed ita usu uenit, ut bene multi interdum eo præscripto abutentes, ad inhonestā rapiantur Venerem, ac sceleris excusandi causa, illud prouerbij loco iactēt, Crescite, & multiplicamini. Perinde quasi belluarum more, nulla seruata lege, fas sit, cum quauis muliere, operam liberis dare, id quod nonnullæ feræ gentes etiam nunc faciunt.

Carnem cum sanguine, non licet comedere.

DXXXIII

Allegoria à sacrificandi consuetudine sumpta, quando apud Iudæos, lege exceptum erat, ut sanguine animalium immolatorū omnino non uescerentur, quæ instar adagij, in tyrannos, in grassatores recte aptabis

tur, qui non contenti hominū spolijs, occisionem sepe faciunt. Siquidem utrunq; apud rerum sacrarum scriptores, obuium est, ut comedere pro diripere, & caro pro substantia ponatur. Asaph psalmo lxxviij. Quia comederunt Iacob. Et Ecclesiastes: Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas. Sanguis item modo pro uita, teste eodem psalmo: Effuderunt sanguinem ipsorū. modo pro morte, ibidem: Ut innotescat in nationibus coram oculis nostris, ultio sanguinis seruatorū tuorū. Cæterū allegoria perapposita in omnes generatim torqueri potest, qui contra, atq; lex mosaica iubet, facientes post deuoratas hominū facultates, quoniam pacto illos quoq; funditus euertant, summopere laborant, uel in ulciscendis iniurijs, sine modo seuiunt.

Comedere domos uiduarum. DXXXV

Comedere domos uiduarū. Hyperbole prouerbialis apud Matthæum, in phariseos à Christo torquetur, quod simpliciores mulierculas, & pauperiores quales plurimum uiduæ sunt, spoliarent, idq; sanctitatis simulatione facerent. Quod post hominum memoriam, indignissimū erat facinus, minusq; tolerandum, quando, ut Chrysostomus istum locū differens ait, si omnes qui male agunt, supplicio digni sunt, ille ergo qui specie bonitatis, ad improbitatem tendit, multo grauiore poena afficiendus est. Congruit in nostros bene multos mendicantes monachos, aliosue sacerdotes, quibus nihil est antiquius, quàm ut multis precibus, multisq; alterius

uitæ

nitæ pollicitis, quasi in eorū manu sit beatum reddere
 quem uelint, aut defunctorū animas in campos elysios
 educere, circūueniant mulieres impense credulas, pecu-
 niamq; ab eis egregie emungant. Aut speciatim in hæ-
 reditatū expilatores, qui pupillos & uiduas ita quodā-
 modo deuorant, dum se illis auxilio fore pollicentur.
 Atq; sic fucosam semper bonitatem cum auaritia con-
 iunctam tanquā religionis pestem tibi fugiendā consti-
 tuas, quādo hæc in causa est, quare minus pietatis inter
 mortales existat, nam qui se ea muniunt, omnium bipe-
 dum scelestissimi sunt, muniunt autem se ubiq; gentium
 eiusmodi fallacijs isti flagitiorū principes, ex eoq; impu-
 nius agunt, quod eis certa non sit indicta poena, quam
 Plato in hac parte longe sapientissimus minime præ-
 termisit, qui in fine decimi de legibus libri, hosce scele-
 rosos puniendos sanxit, & quales essent facile descri-
 psit, inquit: Sunt qui ad eam opinionē, quod dii sint,
 & uel negligētes, uel placabiles, immanes quoq; fiant,
 hominesq; despiciant, & uiuentes ad se multos alliciāt,
 trahantq; necnon defunctos se trahere consolariq; di-
 cant, profiteanturq; se deos ipsos cantibus, sacrificijs,
 uotisq; mulcere, & hoc lenocinio conentur domos &
 ciuitates uniuersas pecuniarū gratia perdere.

Deuorant plebem meam, sicut escam panis.

DXXXVI

Simile superioris, ex psal. xiiij. ubi sermo fit de hære-
 ticis, qui more semper esurientium, uere deuorare di-

cuntur, quando suis maleficis artibus Christianū populum male instituunt, eum continenter in errorem, in exitium, in mortem perpetuam secum trahere studentes. Et ad id alluditur, quod panis cibus sit communis. Cæterū uulgi uersiculum ut prouerbialem frequenter in raptores, rerumq; publicarum depeculatores apte usurpare solet.

Væ genti peccatrici. DXXXVII

Est uel illud Esaiæ prophetæ instar adagionis in ore uulgi, Væ genti peccatrici, cum diuinum numen, religionem, sacra, alicuius sectæ, populi, uel ciuitatis supplicio expiari peruolunt.

Virga peccatorum super sortem iustorum.

DXXXVIII

Hoc prouerbiale schema belle accōmodabitur, cum infelix lolium, & steriles dominantur auenæ, hoc est, cum mali dominantur, & bonos premunt. Sumptū ex psal. cxxiiij. ubi, ut Hieronymus admonet, non uirga Hebræis, sed sceptrum legitur, quod regale est insigne. Atqui ea iustorum hominū fors sæpe est, ut sub improborum sint imperio, quorum iniquitates si sufferre uasuerint, tum plurimū apud deum merebuntur.

Multæ tribulationes iustorū. DXXXIX

Multæ semper sunt turbæ iustis, uti constat ex psal. Dauid xxxiiij. Sanè boni ita tentantur, ut si non seua præpositorū imperia, non iniqua iudicia, non uim, non contumelias, non bonorū direptiones, non cætera domestica

metica incommoda, quibus oppressi sint, querantur, apud deum, sed ea omnia æquo animo patiantur, tum optimi inueniantur, comprobenturq; ac ob id, quem admodum propheta subiungit, sæpe ijs omnibus calamitatibus liberentur, at ad extremum per mortem. Sic carmen prophetae in prouerbij consuetudinem deductum est, quoties significamus homines honestos & integros plus accipere calamitatum.

Mors peccatorum pessima. DXL

Contra hoc, extat eiusdem psalmi uersiculus, Mors peccatorũ pessima. Quippe supra demonstratum est mortem omnium malorũ finem facere probis uiris, at improbis non item fieri, docet Socrates in Gorgia Platónico, qui dicit animæ peccatis coopertæ non utique mortem, sed descensum ad inferos, extremum esse malorum, quod iste initium pœnæ, illa quietis afferat. Ac satis argumenti esse uidetur, quamobrem propheta dixerit mortem peccatorũ pessimã, qui tum pœnas luere incipiant. At uulgus aliter more suo, propheticũ carmen uelut prouerbiale usurpat, cum uult innuere malum hominem malam obire mortem, id quod accidit, per supplicium, per cruciatum, & casum quempiam inopinatum.

Non uidi iustum derelictum. DXLI

Non uidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem. Hyperbole prouerbialis è psalmo xxxvi. conueniet, cum dixerimus hominem honestum & iustum,

qui bona fide omnia agit, non posse male perire, nec eius filios in egestate esse. Sed neue hoc, neue illud quæras, uerum sit, nec ne, cum quotidie uideamus bonos & integros cum suis filijs, sexcentis affectos calamitatibus, ad inopiamq; redactos, unde prophetae carmen in prouerbij usum uenit. Verum secus atq; uulgus accipit hoc loco Dauid agit, qui docet iustum nunquã à deo derelictum, nec eius genus indigum cœlestis doctrinae panis. Ad illud respicit Christus, cum ait: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Delicta quis intelligit?

DXLII

Alcibiades apud Platonē, cum Socrate loquens docet quid sit, quamobrem non facile quis sua peccata intelligat, qui inquit: Illud autem cogito, quantũ malum sit hominibus ignorantia, quandoquidem propter hanc, nos latet, cum male quid agimus. Hinc ortum, ut iste psalmi xvij. Dauid uersus cõmune omnium uerbum sit, cum uolunt significare neminem hominē sua fermè agnoscere errata, sed opus esse monitore, quem hoc loco propheta deum esse declarat, qui scrutator cordis est, cumq; inuocat, ut sibi peccata & manifestet, & remittat.

Beati, quorum tecta sunt peccata. DXLIII

Cum uolumus innuere quempiam hominem contaminatum ex eo publicitus in honore esse, quod eius mores adhuc in hominum ignoratione sint, solemus istuc prophetae

prophete carmen ex psalmo xxxi. uelut prouerbiale apposite inferre, Beati, quorum tecta sunt peccata. Nam ita significamus bono quandoque nonnullis esse, quod minus cognoscantur. Quapropter uidere quotidie licet eiusmodi genus hominum peregre uitam illam impuram ducere. Peccata autē ea tecta dicimus, quorum correctio ab amicis proficiscitur, ac ita charitas, ut apostolus Petrus ait, operit multitudinem delictorum, quādo castigati à male agendo nos propemodum prius reuocamus, quā malefacta in aperto sint. Aut tecta, quod ea hic pœnitentia delentur, ut ne in extremo iudicio ei obijciantur, qui cōmiserit.

Vnusquisque in suo sensu abundet.

DXLIII

Abundare suo sensu quis prouerbialiter dicitur, cum in sua permanet sententia, id quod pertinacis est. Cæterum Paulus cuius hæc uerba sunt ad Romanos, cum ortam disceptationē de cibarijs sumendis, propter eos, qui more Iudaico, delectum habebant, sedare conaretur, demum uoluit id facere unicuique integrum esse, quod eius opinio ferret, qui sic abstinentiam cibariorū eatenus illis non negauit, quoad religione melius instituti istiusmodi cærimonias minus obseruādas sua sponte curarent. Atqui id certationis inter nos postea non refrixit, non quieuit, nunc etenim certis hebdomadæ diebus, quibus patres nullum olim ciborum delectum habendum decreuerant, in ea ipsa re non modò curam;

operam, industriam, sed summam religionem, pietatem, sanctimoniam Iudeorum more ponimus, interea parū obseruantes, quid ex ore prodeat, contra quā iusserat Christus, qui animum quo deus colitur, cum cogitationibus, tum uerbis, non item cibarijs, maxime inquinari, apud Matthæū cap. xv. præclare demonstrauit. Ex quo uereor, ne non illud in nos nimis uere iactari possit,

Aethiops non mutat pellem.

DXLV

Vetus est adagium, de ijs, qui rem quampiam conantur, quam natura repugnante, perficere nequeunt. Si quidem natiuus Aethiopū nigror, qui hoc in loco pelliculis dicitur, nunquam mutatur. Vsurpat prouerbium Hieremias dicens: Si mutare potest Aethiops pellem suam, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. Hoc prouerbiali argumento propheta ostendit suos Iudeos diu in peccatis uersatos haudquaquā posse mores deponere, quod longa consuetudine in eam quasi naturam uiuendi se induerint. Illud ipsum indies magis magisq; in nos cadit, qui religionis nomine, sanctitatē summā profitemur, sed quemadmodum haud alia unquam natio fuit magis eiusdem cultrix, ita propemodū minus obseruatrici existit, id quod una in primis probatur re. Nos etenim ipsam religionem, leges, sacra una uoce fidem uocitamus, quæ ad eō his temporibus in nobis exigua est, ut rara ulla societas intercedere possit inter nostros principes diuturnior. Vnde ciuile bellum

ortum,

ortum, quod absque alijs malis, facit, ut impræsentia Turcæ non dubitent aggredi ad Pannonios armis in se standos, qui desperantes auxilium uix ullam spem reliquam salutis esse arbitrantur. Atque tam nobile ac sanctum regnum per turbas rixasq; uostras, in periculũ seruitutis æternæ uenit. Quæ malum ista uoluntaria religionis pariter Christianæ ac reipub. perditio? Id scilicet, quod male iam instituti perinde nequimus ab iniuria dei & hominum manus abstinere, ut Aethiops pellem nequit mutare. Vnde illud in hos pacis æque ut fidei ofores,

Non ueni, ut mitterem pacem, sed gladium.

DXLVI

At tu qui ea quæ supra ipse dolenter perstrinxi, nostræ ætatis mala fortasse non sine lachrymis, ponderas, illud Christi apud Matthæum, trito iam uulgi sermone in prouerbium adscitum, pro illis, qui tantam in orbem Christianum continenter pestem conferunt, adduces, Non ueni, ut mitterem pacem, sed gladium. Perinde quasi eiusmodi homines nati sint ad uastandũ ipsum orbem terræ, cæde, & incendijs. Certe non abs re adduci potest, non pro illis, sed in eos, eorumq; similes, qui pacis, qui quietis, qui iustitiæ hostes bella, discordias, iniurias machinantur, concitant, faciunt. Quæ arma nihil cum Christi bello, aut gladio consentiunt, ille enim mortales olim in una eademq; erroris nauæ uersantes primo seiungendo turbauit, deinde tur

batos simul conglutinādo tranquillauit confirmauitq̄;
 nam eius religio ut noua ubi introduci cœpit, multos
 uno tempore sollicitauit, alijs credentibus, alijs ab in-
 audito post hominum memoriam, uitæ instituto abhor-
 rentibus, sic, ut filius patrem, filia matrem, uxor ui-
 rum, frater fratrem reliquerit, & Christum secutus
 sit, qui ita Christiano gladio domiti non in seruitutem,
 sed in lætam uenēre pacem. Atque sic uis uerbi euange-
 lici quam Christus gladium appellat, perinde auellit
 mortales à malo uitæ instituto, ac ipse solet gladius eos-
 dem ad quiduis faciendum, patiendumq̄; cogere. Ean-
 dem discessionem impræsentia cogit homines facere nō
 amor religionis, non uis pietatis quæ ubique ferè gen-
 tium ab improbitate, audacia, perfidia oppugnatur,
 sed hostile odium, licentia militaris, sæuitia belli, ius
 uictoriæ intolerabile. Et credo istos miseros ita patrijs
 laribus eiectos, manibusq̄; parentum ereptos ad Chri-
 stum quoq̄; se adiungere. Quem enim alium tot malis
 oppressi sothera appellarent? Cœpit ea temporū ca-
 lamitas Alexandro sexto Romano Pontifice, cum pri-
 mum Galli infestis armis Italiā inuasere, nec etiamnum
 senescit, Clemente septimo sedente. Quo fit, ut illud cū
 his temporibus congruat.

Totus mundus in maligno positus. D XLVII

Quoties libet non sine stomacho, & dolore, ac pro-
 uerbij nomine, unā cum M. Tullio gemere, & excla-
 mare, O tempora, ô mores, id ille facit in Catilinam,

¶ C. Verrem, id est, innuere, per uim temporum, si-
militer, atque hominum nequitiam, humana diuināq;
labefactari, consuetudo est non rara, ut scitum illud
diui Ioannis iam pridem in prouerbij loco circumferri
suetum identidem repetamus, Totus mundus in malo
constitutus.

Legem habemus.

DXLVIII

Tanta uis est iustitiæ, ut eius honesta præscriptione
flagitiosissimus quisque suum maleficium tegere con-
etur. Ita Iudæi prædicabant iuste se Christum crimine
damnare, ad suppliciumq; petere, quod legem habe-
rent, per quam liceret hominem morti dedere, claman-
tes apud Ioannem euangelistam, Nos legem habemus,
¶ secundum legem nostram mori debet. Ita latrones
leges habent, quibus pareant, per quas iubentur inter
se, prædam æquabiliter dispartiri, perinde quasi bono
modo partam. Ita quicumque alteri facit iniuriam, sa-
ctum suum iure tueri nititur. Hinc natum, ut cum uo-
lumus taxare quospiam, qui ideo fraudem cõmittant,
quod non secus quàm per leges liceat, se facere iacti-
tent, ironice dicamus, Legem habemus. Cum alioqui
lex uitiorum, fraudum ¶ iniuriarũ emendatrix, non
item fautrix esse debeat, ¶ ad salutem hominum, non
ad perniciem condita, quemadmodum Plato de legi-
bus passim edocet.

Ecce somniator.

DXLIX

Ecce somniator. Prouerbiali conuicio de homine uas

no, mendaci, & stulto dici solitum, quod ea quæ somniamus, plurimum euanescent. A Ioseph Iacob filio petita allusio, quia ille somniorum interpretandorum artem professus, à fratribus per iocum somniator est appellatus.

Onager assuetus solitudini. DL

Cum placuerit quempiam tecte ac ioculariter appellare sordidum, rusticum, ac hominū societatis fugientē, accōmodabimus Hieremiæ uerbum, Onager assuetus solitudini. Quod onager ferus asinus locis syluestribus gaudeat, & homini nihil eo longius esse debeat, cuius natura, uti Cicero in amicitia ait, solitarium non amat quicquam.

Aetatem habet. DLI

Vbi quis id ætatis esse dicitur, qui iam pro suo iure sumat, ut agat, quod uelit, & quæque expetenda, suscipiendæ sint, delectum habeat, commode de eo repetetur euangelica allusio sumpta ab illo cæco nato, qui apud Ioannem, per Christum uisum recepit, Aetatem habet. Quo intelligatur illum non egere neq; rectore, neq; gubernatore, qui cæco opus est.

Cui minus remittitur, is minus diligit.

DLII

Parabola euangelica duorum debitorum, uti apud Lucam est, speciem adagij præ se fert, cum uolumus significare aliquos amicitiam non amore, sed munere & beneficio metiri, & qui maiora accipiant, magis amare,

amare, ita uolente natura, qua ad utilitatem omni modo rapimur. Quam ob rem hic ne uestigium quidem existit ueræ beneuolentiæ, de qua plura inferius.

Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

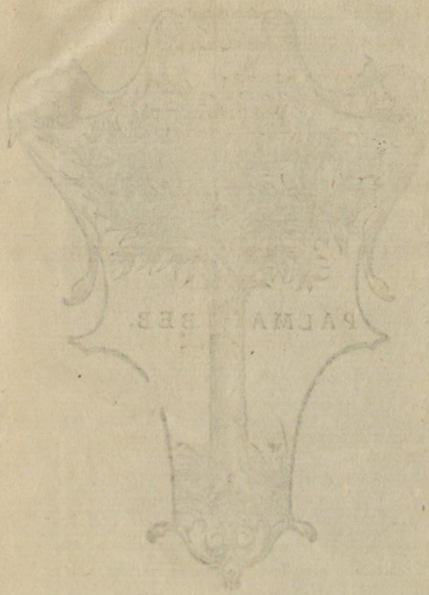
DLIII

Deus iam inde à principio, inter mortales, coniunctam uoluit amicitiam non fictam, non fucosam, sed synceram & ueram, cum per Mosen, ut in Leuitico extat, iussit hominem perinde alterum amare, atque seipsum, dicens: Diliges amicum tuum, sicut teipsum. Quod Christus apud Matthæum capite xxij. alterum præcipuum præceptum esse affirmat, nam primum est, ut quis deum ex animo diligat. Non potuit hercle clarius conciliandæ beneuolentiæ exemplar proponi, id quod Cicero in suo Lælio præclare demonstrat inquit: Sed plerique neque in rebus humanis, quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit, & amicos tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Itaque pulcherrima illa & maxime naturali carent amicitia, per se, & propter se expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc uis amicitiae qualis & quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam à seipso mercedem exigat charitatis suæ, sed quod per se, sibi quisque charus est. Quod nisi idem in amicitiam transferatur, uerus amicus nunquam reperietur, est enim is amicus quidem, qui est tanquam alter idem. Hæc ille. Non ab re igitur

454 ADAGIORVM LIBER.
tur istuc tam sanctissimum, quàm saluberrimum præ-
ceptum in Christiano ore uelut aureum, ut ita diuam,
prouerbum identidem resonat, Diliges proximum
tuum, sicut teipsum, cum quis hortatur quempiam, ut
— alterum amet, uel dehortatur, ne lædat, ita
enim homo homini quod æqua ma-
ter natura iubet, officium
præstat.

BASILEAE, PER IOANNEM BE
BELIVM, MENSE MAR
TIO, ANNO

M. D. XXXII.

PALMARES

